

امير عليشير نوایی

نشرگه تيارلب، شخصلر، عبارهلر ولغلتر شرحلا وچي

سيداتج الدين شمشير بهايير

۱۴۰۱

امير عليشير نوایی

محبوب القلوب

۱۴۰۱

Amir Alisher Navoyi

Mahbubulqulub

Shaxslar, lug'tlar va iboralar sharhlovchi.

Toshqin Bahoyi

2023yil

امیر علی شیر نوری

محبوب و القلوب

نشرگه تیارلب، شخصلر، عبارهلر و لغتلر شرحلاوچیسی:

سید تاج الدین تاشقین بهائی

۱۴۰۱

ڪتاب بيلگيسي:

ڪتاب نامي: محبوب القلوب

مولف: امير عليشير نوايي

نشر ڪه تيار لاوڇي: تاشقين بهائي

تايپ و متن و مقوا ڊيرائيني: جلال بهائي

سان: ۲۰۰ نسخہ

تڪثير: تورڪستان آلتين چاپ و صحافليگي، ميمنه

تڪثير ييلي: قوياش تقويمده ۱۴۰۱ ييل.

کتاب مندرجہ سی

بیت	موضوع
الف	سؤزباشی
۱	مقدمہ
۸	اولگی قسم_خلاق احوال و افعال و اقوالی نینگ کیفیت
۸	بیرینچی فصل_عادل سلاطین ذکریدہ
۱۰	ایکینچی فصل_اسلام پناہ بیکلر ذکریدہ
۱۰	اوجینچی فصل_نامناسب نایبلر ذکریدہ
۱۱	تۆرتینچی فصل_ظالم و جاہل و فاسق پادشاہلر ذکریدہ
۱۲	بشینچی فصل_وزراء ذکریدہ
۱۳	آلتینچی فصل_ناقابل صدرلر ذکریدہ
۱۵	یپتینچی فصل_فاسق و بدمعاش ، بہادیرلیق لافین اورغانلر ذکریدہ
۱۶	سپکیزینچی فصل_یساوول گروهی ذکریدہ
۱۷	تۆقوزینچی فصل_یساغلیق و قارہ چیریک ذکریدہ
۱۸	اؤنونچی فصل_شاہ اولوسی اؤزیگہ مشابہ بؤلور ذکریدہ
۱۹	اؤن بیرینچی فصل_شیخ الاسلام ذکریدہ
۱۹	اؤن ایکینچی فصل_قضات ذکریدہ
۲۰	اؤن اوجونچی فصل_مفتی فقیہلر ذکریدہ
۲۱	اؤن تۆرتینچی فصل_مدرس لر ذکریدہ
۲۲	اؤن بیشینچی فصل_اطبا ذکریدہ
۲۳	اؤن آلتینچی فصل_نظم گلستانی نینگ خوش نغمہ قوشلری ذکریدہ

- ۲۵ اۋن يېتىنچى فصل_كاتىبلر ذكريدە
- ۲۶ اۋن سگىزىنچى فصل_دىريستان اھلى ذكريدە
- ۲۷ اۋن تۇقۇزونچى فصل_اماملر ذكريدە
- ۲۸ يىگىرمەنچى فصل_مقريلر ذكريدە
- ۲۸ يىگىرمە بيرىنچى فصل_حفاظ ذكريدە
- ۲۹ يىگىرمە ايگىنچى فصل_مطرب و مغنيلر ذكريدە
- ۳۱ يىگىرمە اوچونچى فصل_قصه ساز و قصه خوانلر ذكريدە
- ۳۱ يىگىرمە تۇرتونچى فصل_نصيحت اھلى و واعظلر ذكريدە
- ۳۲ يىگىرمە بېشىنچى فصل_اھلِ نجوم ذكريدە
- ۳۳ يىگىرمە آلتىنچى فصل_تجارت اھلى ذكريدە
- ۳۴ يىگىرمە يېتىنچى فصل_شهرده آليپ ساتقو وچيلر ذكريدە
- ۳۵ يىگىرمە سگىزىنچى فصل_بازار كاسبلرى ذكريدە
- ۳۵ يىگىرمە تۇقۇزىنچى فصل_سايىر ھنرور و صنعتيرداز ذكريدە
- ۳۶ اۋتۇزىنچى فصل_شحنه و زندانيلىر و عىسىلر ذكريدە
- ۳۷ اۋتۇز بيرىنچى فصل_دھقانلىك ذكريدە
- ۳۸ اۋتۇز ايگىنچى فصل_يتم و لئىملر ذكريدە
- ۳۹ اۋتۇز اوچونچى فصل_غريب و بېنوالر ذكريدە
- ۴۰ اۋتۇز تۇرتىنچى فصل_مېرم گدالر ذكريدە
- ۴۱ اۋتۇز بېشىنچى فصل_قوشچى و صياد ذكريدە
- ۴۳ اۋتۇز آلتىنچى فصل_تربيت تاييب، حرام نمكلىك قىلغان نوكرلر ذكريدە
- ۴۴ اۋتۇز يېتىنچى فصل_كدخدالغى صفتى و خاتونلر ذكريدە

۴۵	اۋتۇز سگىزىنچى فصل_ريايى شىخلىر ذكريدە
۴۶	اۋتۇز توقىزىنچى فصل_خرابات اهللى ذكريدە
۴۷	قىرقىنچى فصل_درويشلىر ذكريدە
	ايگىنچى قىسىم_حمىدە افعال و ذمىمە خصال خاصىتىدە
۴۹	اولگى باب_توبە ذكريدە
۵۱	ايگىنچى باب_زەھد ذكريدە
۵۴	اۋچونچى باب _ توكل ذكريدە
۵۶	تۇرتىنچى باب _قناعت ذكريدە
۵۹	بېشىنچى باب _صبر ذكريدە
۶۱	آلتىنچى باب_تواضع و ادب ذكريدە
۶۴	يېتتىنچى باب _ذكر شرحىدە
۶۵	سېگىزىنچى باب_توجە ذكريدە
۶۷	تۇقتىزىنچى باب _رضا ذكريدە
۶۹	اۋنونچى باب_عشق ذكريدە
۷۷	اۋچىنچى قىسىم_متفرقە فوايد و امثال صورتى
۱۵۳	شخصلر اىضاحى
۱۷۳	لغت و عبارەلر شرحى

سۆز باشى

محبوب القلوب نوايى نىنگ عمرى آخريده، يعنى قمرى تقويمده ۹۰۶-يىلده يازىلگن. اۆزبېك نثرى نىنگ اېنگ گۆزل نمونه سىدير. نوايى بديعى تفكرى نىنگ، خلاصه سى، حياتى مشاهدەلرى نىنگ نتجه سىدير. اثرده مۇلف اۆزىگچە بۆلگن نثر نىنگ اېنگ ايلغار عنعنەلرىنى رواجلىتىرگن، قطار مسألهلرنى اۆز دورى اجتماعى-سياسى واقعليگىنى، حاكم مفكوره بىلن باغلب، يىنگىچە تصوير يره تگن. اثرده گى انساننى اولوغلىش، بركمال كۆرىش، اونىنگ باش خطىنى، هجويه لر- فاش قىلووچى قدرتىنى، رد اېتىشلىك منطقى- عصيانكارلىك روحنى، اخلاقى و تعليمى يۆنه لىشىنى، بيانده گى فكر تېره نلىگى، تىل نىنگ گۆزلىگى، پۇخته لىك، مختصرلىك، اسلوبى جلالر، شعري پرچه لر نىنگ كېلتىرىلىشى- يوكسك بديعلىگىنى بېلگىلەيدى.

نوايى نىنگ اثر مۇقەدّمە سىده اعتراف قىلىشچە، بو اثر زمانداشلىرى و اولادلرگە اۆرنك بۇلىشى، يىخشىلىك و يامانلىكنى انگلشده، گۆزلىكنى ارداقلش و اېزگوليكلرگە ايتىلىش، يامان خصلتلر و ياووزلىكلردن اسره نىشده دستورالعمل بۇلىشلىگىنى نظرده توتەدى.

اۋشە دور تصنيّف عنعنە سىگە كۆره اثر الله (ج) حمدى و محمد پيغمبر (عليه السلام) نىنگ نعتى بىلن باشلەندى. شوندىن سۇنگ نوايى اۋزى حقيده، حياتى، فعاليتى قندهى كېچىگنلىگىنى نىمەلردن خورسند، نىمەلردن رنجىب يشەگنى قلمگە آلىنەدى. اثر نىنگ يازىشدىن كۆزلەگن مقصدى و اونىنگ مندرجه سى بيان اېتىلەدى. نوايى «اميد اولكه اۋقىغووچىلر دقت و اعتبار كۆزى بىلن نظر سالغەيلر و هر قيسى اۋز فهم و ادراكلىرگە كۆره بهره آلغەيلر، ييتووچىگە هم بير دعا بىلە بهره يىتكورگەيلر و روحنى اول دعا بىلە سويوندورغەيلر»، - دېب مۇقەدّمە نى يىكونلەيدى.

«محبوب القلوب» ايلک مرته ساويتلر دوریده اؤز.س.س.ر. بيليملر اکادیميسی تیل و ادبیات بؤلیمی تامانیدن ۱۹۴۶ ییلده عرب الفباسیده نشر ایتیلدی، اوشو نشرده فقط تورلی مملکتلرده سقله نیب کبله یاتگن ایریم نسخه لرنی بیرلشتیریب، بیراق مؤلفلر هیچ قنده ی تنقیدی قره شلری کتابده کورینمهدی، تدقیقاتچی کانونوف کتابده گی سؤزلرنینگ (B1,B2,B3,B4,n) بیلگیلر بیلن قید ایتیلگن تورلی نسخه لرده گی شکللرینی ورقلر پاییده کؤرسه تیب، اونینگ متنده قنده ی معنا افاده قیلیشینی و نوایی نیمه لرنی کؤزلب سؤز یوریتگینی نظرده توتمبتی دېسک هم بؤله دی، افسوس که شو عین نسخه، یعنی اؤشه ۱۹۴۶ ییلده نشر ایتیلگن کتاب ۱۳۶۵ ییلده افغانستان قوملر و قبیله لر وزیرلیگی نشرات باشقرمه سی تامانیدن، حرمتلی داکتر واحدي جوزجاني نینگ بعضی توزه تیشلری بیلن فوتو آفست طرزده قیته نشر ایتیلدی.

نوایی نینگ تصوفگه مناسبتی، دینی مسأله لرنی تلقین ایتیشده گی موقعی حقیده انیق تصور بېره آلیش اویاقده تورسین، اؤقیش و توشونیشی جوده قیین بؤلگن مذکور نشرنی طلبه لیک دوریده اؤقیب اؤتگنیمده، بیرکون کلبیب، «محبوب القلوب» نی عامه گه توشونرلی و ایضاحلی بیر نسخه سی نی تیارلش آرزوسی قلبیمده جوش اورردی، نوایی اثرلرینی اؤقیش بیلن قتیق شغللنگن بیر پیتیمده اونینگ برچه اثرلرینی مستقل اثرلر صفتیده تیارلش و اولرنینگ هر بیریده گی لغت، عباره، آیت و حدیثلرنی شرحلش اشیقاقی پیدا بؤلدى و بویوک «خمس» اثرینی و کبینچه لیک محبوب القلوب نی مسوده شکلده تیارله - دیم، قاله وېرسه همه اثرلرینی شو طریقه ده تیارلې، ینه بیر بار دقت بیلن اؤقیب اؤتگندن کبین نشر ایتیشنی نیت قیلگنمن، بو نیت عملگه آشیشی اوچون دوستلرنینگ دعا و حمایتلرینی التماس قیله من.

کتاب آخريده گى ايضاح و شرحلر بوتون کتابخوانلرگه، شو کتاب مضمونينى روان اؤقيش و يخشى توشونيشگه خدمت قيلهدى، دېب اؤيله يمن، چونکه کتابده کيريتيلگن شخصلر، ايشله تيلگن قين عربچ عبارلر و قديمى تورکي و عربچه سؤزلرنى توشونمى نوايي فکرينى اؤرگه نيش اونچه ليک آسان اېمس.

«محبوب القلوب» نينگ بونسخه سى، اؤزبېک-عرب الفباسيده تيارلنگن ايلک نسخه بولېب، اونينگ تيارلش جريانيده، اؤزبېکستان فنلر اکاديميسى تامانيدن ۱۹۴۶ ييلده عرب الفباسيده نشر ايتيلگن و افغانستان قوملر و قيله لر وزيرليگى نشرات باشقرمه سى تامانيدن شو کتاب نينگ بير آز توزه تيلگن فوتو آفسيت نشرى، تاشکېنتده «فن» نشرى تى تامانيدن ۱۹۹۸ ييلده نشر ايتيلگن نوايي مکمل اثرلرى ۲۰ جلدليک تۈپلمى نينگ ۱۴-جلدى (کيريل الفباسيده)، ضياء اؤز الکترون کتابخانه نشر ايتگن محبوب القلوب (لاتين الفباسيده) و بيرقنچه باشقه لاتين و کيريل نسخه لر يدن فايده لنيلىدى. ايتيب اۋتيلگن نسخه لر نينگ برچه سيده، بير يده گى خطالرينه بير يگه تشيلېب، خواننده گه بير يلگنگه اۋخشه يدى. مثال صورتده: «اريسيز ايش صفا بولمس، ايب گنجيسى عصا بولمس». بومتندن هيچ قنداغ معنى چيقمه يدى. متنده گى «ايب گنجيسى» _ ايت غنجيسى بوليشى کبره ک، يعنى ايت-نينگ کېسگيسى **. شو و شوقيل کمچيلىک و خطالرنى توزه تيشگه حرکت قيليندى. متن فقط عامه اوچون نظرده توتيلگن حالده تيارلنگن، علاجى بار يچه هم نوايي نينگ يازيش

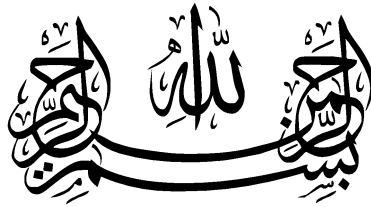
*. عlishir نوايي نينگ مکمل اثرلرى تۈپلمى، ۱۴-جلد، ۱۲۵-بېت. (کيريل الفباسيده)؛ محبوب القلوب، ضياء اؤز کتبخانه سى نشرى، ۷۰-بېت (لاتين الفباسيده).

** ايت ايپنى غجيملب، چينب اوزمسلگى اوچون اونينگ بۈيىنده گى حلقه و قازيق آره سيده بير متر قَدَر اوزون بير تياقنى باغله يدلر، ياکه ايت نينگ جايى نابلد کيشى آرقه لى اۋزگرتيريليشى پيتيده اوکيشينى قايه آلْمسليگى اوچون هم منه شو کېسگى (غنچى) دن فايده لنه ديلر.

اسلوبى و هم حاضرگى اۆزبېك تېلى معيارلرى سقلەنىپ گېلگن دىركە حرمتلى
كتابخوانلرگە حوالە اېتەمىز. التماس شوکە اۆز فکر و ملاحظەلرىنى بىلدىرىش بىلەن كېلە -
جکده توليقراق و يخشىراق بىر نسخه نشر بوليشىگە حصە قوشسىنلر.

اوشبو اثرنى تكتير اېتىشده معنوي و مادي ياردم بېرگن برچە فرهنگسپور دوستلردن
علشىرنوايى توغىگنى نىنگ ۵۸۲ يىللىگى بىرەمىنى نشانلش كمىسيونى نامىدن چىن
كۈنگىل منتدارچىلىك بىلدىرىپ، ايشلرىگە دايمى موفقيت آرزو اېتەمن.

سید تاج الدین تاشقین بهائی

حمد انګه کیم، ذاتیغه حمد آنچه کیم، سزاوادرور، ایتسه بؤلمس و ثنا انګه کیم، احسانیه
ثنا آنچه کیم، یبری باردور بیتسه بؤلمس. ذاتی جمیع کمالات صفاتی بیله موصوف،
صفاتی دین مجموع کمالات کشف اهل یغه مکشوف. تنزیهی تیل شرح قیلور دین مبرا،
تقدیسی اهل وصف ابر دین معرا. عظمتی باغیده سپهر دوار بیر نیلوفر دین کم و قدرتی
آلیده نجوم ثابت و سیاره اول نیلوفر یوزیده بیر نهجه قطره شبنم. نیلوفر یوزیگه شبنم
ساجقوچی هم اول و شبنم سویدین نیلوفر زار، بلکه گلستان ارم آجقوچی هم اول. بی -
نیازلیغی جنیبده چرخ نیلگون بیر گدای، نیازمند و چاره سازلیغی آلیده دهر بوقلمون بیر
بی چاره عجز پیوند. وجودی ملاحظه سیده آفرینش وجودی ناموجود، ذاتی مطالعه سیده
اولین و آخرین بودی نابود. خوان احسانی تېگه سیده عالی شان شاهلر رزقه سایل و علم
بی پایان تعقلیده عالی مکان آگاهلر جهلگه قایل. قهارلیغی صرصری اوچورور غه ثابت و
سیار، نسترن نینگ ساچیلغان یفراغلری جبارلیغی قویونی ساوورور غه دهر غدار. بیت -
الحن نینگ توكولغان توفراغلری یوقنی بار قیلماق و بارنی یوق قیلماق ایننگ قدرتیغه
آسان، بار و یوق و یوق و بار ایننگ احسانیدین امیدوار و قهریدین هراسان. بیر آووج

توفر اغنی ملکوت خیلده خلافت تختیغه اؤلتورماق انگه یره شور و ییللر ملایکه مقربینه
پیشوالیک قیلغان نینگ بؤینیغه لعنت طوقی اول سالور.

قطعه:

قادری کیم، قدرتیدین مونچه یوز امرِ غریب
بؤلسه هر ساعتده موجود اندین اهرمستور عجب
اؤن سبکیز مینگ عالم و آدم یره تیپ، ایله مک
بیر کیشینی آفرینش دفتريدین منتخب
اول قیله آلور انگه کهلدی مسلم بو امور
گر اؤزی ابردی مسبب، لیک بو بؤلدی سبب

سبحان ذی الملک والملكوت، سبحان ذی القدرت والجبروت جلبت آلاؤه عمت
نعمائوه و لاله غیره، درود نامعدود اول محبوب عاقبت محمودغه کیم، حق تعالی انگه قُرب
و منزلت بپردی کیم، عالم و آدم وجودیدین مقصود اینیگ وجودی ابردی. خجسته طینتی
روح پاکدین طاهر و فرخنده خلقتی عناصر ترکیبیدین پاک ابرکنی ظاهر. عناصری نینگ
یہلی مسیح انفاسی و توفراغی یعقوب کوزی نینگ توتیاسی و سویی خضر چشمه سی -
نینگ زلالی و اؤتی کلیم درختی نینگ نار اشتعالی. بو عناصرنی روح پاک دہسه ییری بار
و روحیغه روحی فداک دہمک سزاوار. طایر سدره نشین براق برقگامی و سایر روح الامین -
نینگ علوی خرامی. افلاک شبستانی یوزی بهاریدین گلشن و ملایک عیونی رخصی
غباریدین روشن. کلامی شأنیده «ماینطق عن الهوی» و نطقی بیانیده «ان هو الا وحی»
یوحی. اسرار الهیغه ذاتی امین و عنایت نامتناهیدین آتی «رحمت للعالمین».

مثنوی:

ایکی گیسوسی ایکی لیلۃ القدر
 بو ینگلیغ ایکی لیل ایچره یوزی بدر
 لیل و بدر اولوب شمع شبستان
 عذاریدین خوی انده کوکستان
 بو کوکلردین ایلب تنگری موجود
 نبوت معشریغه دُرّ مقصود
 نبوت سپهریده قویاش ابرکانی معلوم
 مصاحبلر شائیده اصحابی کالنجوم

(صلوات الله علیه و علی آله و اصحابه الی یومی الدین). اما بعد: فقرانینگ گدایی و غرایب مستوره لری نینگ چهره کشایی الفقیر الحقیر علیشیر الملقب بالنوازی (غفر ذنوبه و ستر عیوبه) مونداق عرض قیلور و اداسین اؤزیگه فرض بیلورکیم، بو خاکسار پریشان روزگار شباب آوانی نینگ بدایتیدین کهولت زمانی نینگ نهایتیغه چه دوران واقعاتیدین و سپهر گردان حادثاتیدین و دهر فتنه انگیز بوقلمونلوغیدین و زمانه رنگامیز گوناگونلیغیدین مدت مدید و عهد بعید هر نوع شق و صورته اقدام اوردوم و هر طور سلوک و کسوتده یوگوردوم و اؤزومنی یخشی-یمان خدمت و صحبتیغه بیتکوردیم. گاه مذلت و عنا ویرانیده شیون کؤرگوزدوم و گاه عزت و غنا بوستانیده انجمن توزدوم.

مثنوی:

گهی تاپدیدم فلکدین ناتوانلیغ
 گهی کوردیم زماندین کامرانلیغ
 بسی ایسیغ، ساووغ کوردوم زمانده
 بسی اچیغ، چوچوک تاتتیم جهانده

افلاس و ناتوانلیغ هنگامیده، یعنی فلاکت و نامرادلیغ ایامیده گاه علم مدارسیده صفِ
 معالده بیر توتتوم، گاه علما مجلسیده علم نوریدین کؤنگولنی یاروتتوم. گاه اتقیا
 مساجدیده الر قدمی یتکن ییرگه یوز قویدوم و سجده کثرتیدین منگله ییم تهریسینی
 سؤیدوم. و گاه صفا خانقاهی اهلی ایبریقیغه سوو قویماق بیله ارجمند بؤلدوم و گاه فنا
 دیری خیلی سبوکشلیگی دین سربلند بؤلدوم. و گاه لئیملر آئیده خوارلیغ و گاه ارذلر آئیده
 بی اعتبارلیغ کوردوم. و گاه عشق کوییده بی باکلیک و آدمی گش پری چهره لرغه هلاکلیک
 دست بپردی. و گاه جنون محله سیده ارزال بؤینومغه سیلّی اوردیلر و اطفال باشیمغه تاش
 یاغدوردیلر و گاه شهریم اہلی ستمیدین غربتگه توشتوم و غریب خلایقغه قوشولدوم و
 قاووشتوم. و جبال قلّہ سی آرامگاهیم بؤلدی و گاه صحرا اہتگی پناہیم بؤلدی. و گاه
 غربتده علیل و غریب اہلگه ذلیل بؤلدوم. گاه بو شدت لردین عزم وطن قیلدیم. و گاه عزیزلر
 خدمتیدین اوزومنی بهره مند و سوزومنی دلپسند و ارجمند تاپتیم.

رباعی:

گردون که منگه جفا و دونلوق قیلدی
 بختیم کییی هر ایشته زبونلوق قیلدی

گه کام سری رهنمونلوق قیلدی

القصة: بسی بوقلمونلوق قیلدی

اما شغل و کامرانلیق چاغیده و کونگول ملکی خلق هجومی بولغاغیده و گاه امارت مسنیدیه اؤلتوردوم و حکومت محکمه سیده دادخواه سؤردوم و گاه پادشاه نیابتیده تقرب توزدوم و نظاره گر ابلگه اؤزومنی کامران کورگوزدوم. و گاه مکرمت ایوانینی مکان قیلدیم و اکابر و اشرافنی تعظیم یوزیدین مهمان قیلدیم. و گاه نشاط باغیده بزم طرحی سالدیم و ساقی و مطرب بزم و سماعیدین بهره آلدیم. و گاه سلاطین مخالفتلریده اراغه کیردیم و منازعتلرین موافقتغه قرار بهردیم. گاه حرب معرکه سیغه اؤزومنی سالدیم، و جهل و نادانلیق تهمتین بؤینومگه آلدیم. و گاه خیرات اهللیغه اؤزومنی قانتیم و هر نوع خیر بقعه لری توزه تیتیم، انداق که سعیمیدین رباطلر بؤلدی و اندین مسافرلرغه نشاطلر بؤلدی.

بیت:

دماغیمه توشوبان کۆپ تصور و پندار

اؤزومنی جاه و اولوغلوققه ایله دیم اظهار

بو مقدماتدین مقصد بوکیم، هر کوی و کوچده یوگوروبمین و عالم اهلیدین هر نوع ابلگه اؤزومنی بیتکوروبمین و یخشی-یامان نینگ افعالین بیلیمین و یمان و یخشی خصلتلرین تجربه قیلیمین. خیر و شریدین نوش و نیش کؤکسومگه ییتیدور و لئیم و کریم زخم و مرهمین کؤنگلوم درک ایتیدور. و زمان اهلیدین بعضی اصحاب و دوران خیلیدین بعضی احباب که، بو حاللردین خبرسیز و کؤنگوللری بو خیر و شردین اثرسیزدور.

قطعه:

نې بیلگه ی اول کیشی کیم، شهد و می نی تاتمه یدور
 که وصل و هجر کییی اول چوچوک دورور، بو اچغ
 بیلور ذلیل مسافرکه، پویه ایلرده
 قوم و تۆزانگ یومشاغ، تاغ و خارهدور قتیغ

بو نوع اصحاب و احبابغه انتباه قیلماق و الرنی بو نوع حالتدین آگاه قیلماق واجب
 کؤروندی که هر طایفه خصالیدین وقوفلری و هر طبقه احوالیدین شعورلری بؤلگن که
 مناسب اهل خدمتیغه شتاب قیلغه یلر و نامناسب اهل صحبتیدین اجتناب واجب بیلگه یلر و
 باری اهل بیله مخفی رازلرین سؤزلشگه یلر و شیاطین و انس مکر و فریبیدین بازی
 یپمه گه یلر. و هر نوع اهل صحبت و خصوصیتی که الرگه هوس بؤلغه ی، بو فقیرنینگ
 تجربه سی الرغه بس بؤلغه ی.

چون بو مقالت نینگ قلوبغه محبوبلوغی معلوم بؤلدی، انکه «محبوب القلوب» آت
 قؤیولدی. و بو بیتیلگن فوایدنینگ کیفیتی چون بیلیلدی، انی اوچ قسم قیلیندی.

اولغی قسم: سایر الناس نینگ افعال و احوالی نینگ کیفیتی.

ایکینچی قسم: حمیده افعال و ذمیمه خصال خاصیتی.

اوچینچی قسم: متفرقه فواید و امثال صورتی.

امید اول کیم، اؤقوغو و چیلر دقت و اعتبار کؤزی بيله نظر سالغه یلر و هر قیسی اؤز فهم و ادراکلیغیه کؤره بهره آله یلر، بیتگو چیگه هم بیر دعا بيله بهره بیتکورگه یلر و روحینی اول دعا فتوحی بيله سپوندورگه یلر.

اولگی قسم۔ خلاق احوال و افعال و اقوالی نینگ کیفیتی

اول قیرق فصلدور:

بیرینچی فصل۔ عادل سلاطین ذکریده

عادل و عاقل پادشاه عبادالله غه ظل الله. خلافت ملکی انینگ فرمانیده «اُنّی جاعل فی - الارض خلیفه» انینگ شأئیده. بوکیم عادل پادشاه تعریفدین بیسکراک ابرور «ولدت فی زمن السلطان العادل» اندین خبر بهرور. اول که انینگ ذاتی بیله مباحیدور خواجه کونین دېدورکیم، «عدل ساعت خیر من عبادة الثقلین».

عادل پادشاه حقدین خلائقغه رحمتدور و ممالککه موجب امنیت و رفاهیت. قویاش بیله ابر بهاردېک قاره توفراغدین گُللر آچر و ملک اهلی باشیغه آلتون بیله دُرلر ساچر. فقرا و ناتوانلر انینگ رفق و مداراسیدین آسوده، ظلمّه و عواملر انینگ تیغ سیاستیدین فرسوده. حراستیدین قوی و قوزی بؤری خوفیدین اېمن و سیاستیدین مسافر کونگلی قراقچی وهمیدین مطمئن. رفعتیدین هر مکتبده اطفال غوغاسی و محافظتیدین ضعفا حمّامیده الرنینگ علاّاسی، هیئتیدین یؤللر قراقچیدین خالی و قوللر تۆله اولوس مالی و ضبطیدین عملدارلر قلمی سینوق و ستمکارلر عِلْمی ییقوق. جدیدین مساجد جماعت اهلیدین مملو و مدارس بحث و جدل خیلیدین غلو. قصاصی تیغیدین اوغری ایلگی اېل مالیدین کوتاه، انتقامی بیمیدین قاطع طریق حالی عدم بیابانیده تباه. توننینگ کۆپی دوکانلرده سودا اوچون شمع و اوباش کوچه گشتیدین کونگوللری جمع. شامدین تا سحر خانقاهلر اېشیگی آچوق و خلوتلر عبادت نوریدین یاروق. شهرده کویلر پاسبانی اول، یازیده قویلر شبانی اول. رعیتغه سرا و باغ اندین معمور و سپاهیغه کام و فراغ اندین موفور.

اندین کچه لر اتراک ضعفاسی ایشی اؤرغوشتهک و اطفال ورزشی آق سؤنگک.
 عجوزلر چرخ اونى مددی بیله ایننگ دعاسیغه نغمه ساز و کنیزکلر ماموق سبه ماق اونى
 بیله ایننگ آلفیشیغه نغمه پرداز. فقرا ایشی انکه هم دعا و هم نازش، ایننگ دأبی فقراغه هم
 سخا و هم نوازش. آچلر غذاسی بذل و عطاسی خوانیدین، یلنگغاچلر لباسی خزانه لطف
 و احسانیدین. ملک باغین معمور قیلورغه ابر سیراب و ملک اهلی کوزین یاروتورغه مهر
 جهانتاب. اؤزگه ملک نینگ رعایا و خلقی ایننگ آرزوسیده وینه کشور مظلوملری ایننگ
 عدلی دعاسی گفت وگوسیده. یخشی آتیغه علما ایشی رسایل ترتیبی و یخشی صفاتیغه
 شعرا ورزشی قصاید ترکیبی، مغنیلر اشتغالی ثناسی اوچون سرود توزمک و مصنفلر مقالی
 دعاسی آهنگیده نغمه کؤرگوزمک. خلق رضاسیدین حق رضاسیغه طالب و دادخواه
 سؤرده سؤرغ کونی وهمی کؤنگلیغه غالب.

مثنوی:

اولوس پادشاهی و درویشوش
 انکه شاهلیقدین کلب فخر خوش
 جهاندارلرغه سپهر انتباه
 ولی اهل فقر آلیده خاک راه
 جهان ملکی آلینده خاشاکچه
 ولی بیر کؤنگول ملک افلاکچه
 باری بی‌نوالر نواسازی اول
 همول نوع‌کیم، شاه ابوالغازی اول

كہلب عینِ انسان و انسانِ عین
 جہان وارثی شاہ سلطان حسین
 کہ تا بولسہ گردونگہ دوارلیق
 انگہ باقی اؤلسون جہانداریق
 خلائقہ بو شہدین اؤلسون نشاط
 دمی بولمہ سون خالی اندین بساط

ایکینچی فصل_اسلام پناہ بیکلر ذکریدہ

مونداق شاہ گہ مسلمان بیک نبی خدمتیدہ تورت یاردین بیریدہک. نامرادلر نینگ پناہی و پادشاہ نینگ دولتخواہی. شاہ غہ دنیاہ چین سوز دہگووچی و ایننگ آخرتی غمین بپگووچی.

یامانلر اندین ہراسان و یخشیلر دشواریغی آسان. اہل مالی طمعہ کؤنگلیدہ نابود و عیالی خیالی ضمیریدہ ناموجود. مرادی رعایا امنیتی و مقصودی برایا جمعیتی. اول مسلمانلر غہ رضاجوی و مسلمانلر انگہ دعاگوی. اؤزی نینگ ذاتی توزوک و سعی شاہ اہشیدہ توزوکلوک. شاہ اہشیکہ مونداق بیکدین خالی بولمہ سون و دولت نینگ اندین اوزگہ انتقالی بولمہ سون.

اوچینچی فصل_نامناسب نایبلر ذکریدہ

یالغانچی خودنما نایب نسبتی مسلمہ کذاب ملتی، نبوت تہمتین اؤزیگہ سالغان و جبرئیل و وحی دین دہگانی باری یالغان. مونگہ ہم شاہ خصوصیتی اظہاری غیر واقع یالغان باری. یالغان حکم بیتکوروریگہ باعث طمع شوم و اؤتروک پروانہ بیتکوروریگہ سبب حرص

مذموم. نیمه آلوده یالغان انگه چین اۆرنیغه و مسلمانلارغه نقصان انگه دین اۆرنیغه، یالغان باریده انگه چین دهمگی محال و رشوت آلوده اۆزگه سۆز دېب، اما کۆنگلیده اۆزگه خیال. مونداق نایب که بیر بۆلمه غن فعلی و قولی، شاه اېشیگیدین گم بۇلغانی اولی.

تۆرتینچی فصل_ظالم و جاهل و فاسق پادشاهلر ذکریده

عادل پادشاه کوزگو و بو ایننگ اوچه سیدور. اول یاروق صبح، بو ایننگ قارانگو کچه سیدور. ظلم ایننگ کۆنگلیغه مرغوب و فسق ایننگ خاطریگه محبوب. ملک بوزوغلیغیدین ضمیریگه جمعیت و اولوس پریشانلیغیدین خاطریغه امنیت. آبادلر ایننگ ظلمیدین ویرانه، کبوتر تاقچهلری بایقوشغه آشیانه. باده سیلی چون بزمیده طغیان قیلیب، اول سیل ملک معمورهلرین ویران قیلیب. سووچی خانه سیغه فرش مسجد رواقی تۆکولگانیدین و کۆپلری باشیغه خشت محراب طاقی ییمرولگانیدین. اگر قان تۆکمک انگه پیشه، کیم که جانی بار انگه اندیشه. اگر شریغه مشعوف کوی و کوچ مسلمانلارغه مخوف. اگر فاسق بۆلسه و بدافعال - اهل عرض و عیالیغه اندین بیم و نکال. و ستیزه روی بۆلسه و خودرای، مشفق نوایی جانیه وای!

اۆز ناشایستی اۆز آلیده خوب و اهل معقولی انگه مردود و معیوب. کۆپ خدمت آز سهو بیله آلیده نابود و کۆپ حق و راست آز خطا بیله ایله ییده ناموجود. خطا رایى اؤنگ کېلمسه، دخیلسیزلرگه شرکت، بلکه نقیض توتقانلارغه زیاده تهمت. ناصواب خیالی توز چیقمسه، شرکتی یۇقلرغه عتاب و بلکه خبری یۇقلرگه عذاب. حیات سویین آغو دېسه، مسلم توتماغان گنهکار و قویاش نورین قارانگو دېسه، تحسین قیلماغان تیره روزگار.

اۋز جانیدین قطره نینگ دریاچه حرمتی و ذره نینگ بیضه چه قیمتی. اہل طرفیدین مال عالم بیر قارہ پولدین کم و فدا قیلغان جان عزیز، آنچه یوق کیم، بیر پشیز. قارہ قوزغوننی آق توغون دہسہ، قازنی یخشی آلور دہمہ گن مقصر. یاروق کوننی تیرہ تون دہسہ، سہا کورونہ دور دہمہ گن مدبر.

چین دہر اہلگہ - جان خطری، خیرغہ دلالت قیلغو وچیغہ اولوم ضرری. حق اینینگ قاشیدہ باطل، خردمند اینینگ عقیدہ سیدہ جاہل. اہل دین کونگیلدہ کینہ سی - مخفی خزینہ سی نینگ دینہ سی. قتل اوچون جان بېرمک شعاری، اہل مال و جان یغہ قصد - شکاری. بو یامان پادشاہ کہ بولغہ ی وزیر ی ہم یامان، انداق کہ فرعون نیابتیدہ هامان.

بیت:

اولہ کیم شاہ مارغہ بولغہ ی مدد ہم جعفری

یا ویاہی خلققہ طاعون ہم اولغہ ی بیر سری

تېنگری مونداق بلالرنی عدم چاہیدین وجود تختگاھیغہ کبالتورمہ سون و یوقلوق زندانیدین بارلیغ شہرستان یغہ بیتکورمہ سون.

بېشینچی فصل - وزراء ذکریدہ

وزیر وزردین مشتقدور و بو فعل اینینگ ذاتیغہ احق و الیق دور. بو ایشنی پسندیدہ قیلغان آصف اہرمیش کیم، نگینی نقشی «قد رحم الله من انصف» اہرمیش. هماناکہ آصف باردی، انصافین آلیب باردی و انصاف گوہرین بو ناانصافلر آرہ سیدین چیقاردی. کیشی اگرچہ

اؤزین یېلدېک هر یان سالغهی، آصفنی بو خاکدانه قیده تاپه آلههی. دهر ایلیده بیراوه
آصف نهاددور، بیلگهی کیم، سلیمان تختی برباددور.

بو ظالمیر - ملکنی برباد بېرگووچیلردور و ملک اهلی ییغیشورغانلرین
بیتیرگووچیلردور. اولی اول کیم، بولر ذکریده کیشی خامه سورمه گن و بو خامه دېک قاره
یوزلوکلر آتین قلم تیلیگه کېلتورمه گهی. زهر بېریب بیمار اؤلتورگووچی طیب، بولر نینگ
حالیه مشابه دور و قریب.

بو ایگی خیلدین هر بیریری بیر افعی، شاهغه واجبدور بولر نینگ دفعی. بولر، جمله سی
چیانلر، خلیقه یتکورور زیانلر. کلکلری نوکی عقرب نیشی، رعیت جانیه اول نیش
تشویشی. نېچه بو نیش مظلوملرغه سنجیلغهی، امید اول که باشلری اجل تاشی بیله
ینچیلغهی.

مثنوی:

بولردین گر اعلی گر ادنی دورور
کیم، اندین خلیقه ایذا دورور
شه اؤلتورمک اولی دور اول اېلنی بات
که دبدر نبی «اقتلوالمؤذیات»

آلتینچی فصل_ ناقابل صدرلر ذکریده

بې دیانت صدور بدعتِ سیئه دور بلاضرور. بو ناکس اگر عامیدور فسق و فجور ایننگ
کامیدور. مجلسیده نغمه نوازیق علم و تقوا عزا سیغه - نوحه سازلیق. علما کېلتورگن گلاب
شیشه لری که خالی قالیب، باده سالورغه انی ملازملری آلیب. بو کېلتورگن نبات گزک

اوچون اوشه لیب، وظیفه وجه لری اؤزگه اسباب اوچون سهیغالیب بدکردار انده غلبه و پایکار انده طلبه. نوکر لریگه آش خانقاه راتبه سیدین و چهره لریغه معاش شیخ و مدرس وظیفه سیدین. بزمیغه می کپلتورگه لی محتسب راضی و میغه باده پالا ریش قاضی، کشورکه، انده مناهی مونداق بی حساب بؤلغه ی، اسلام و شریعتغه نی عزت و نی حساب بؤلغه ی.

صدر کپره ک علماغه دستیار بولسه و مشایخقه کارگذار و خدمتکار و ساداتغه ممد و فقرا خدمتیده مُجد. ظلم رشته سین اوزگووچی و اوقاف بوزوغین توزگووچی و زراعت کثرتیده سعی کؤرگووچی.

مثنوی:

یؤق اول کیم فاسق و خمار و زُگّه
که بوزغه ی گرچه بؤلغه ی خواجه دُگّه
رکابی نقشی کیمسانلیغ سراسر
تؤنیده آرتیق آن دین زیب و زیور

قطعه:

کپره ک که باشیغه قؤیسه علاقه لیک دستار
ینه ردا هم اینگ اېگنیده موالی دېک
یؤق اول که مرکبی بؤینیغه باغلب آسسه قؤتاس
آسیلغه ی اؤزی نینگ اؤز بؤغزیدین سقالی دېک

یپتینچی فصل_ فاسق و بدمعاش، بهادیرلیق لافین اورغانلر ذکریده

شاه ایشیگیده یارماقنی ضایع قیلغووچی جماعت کیم، الردین نې تېنگریغه طاعتدور و نې شه غه اطاعت. طریققرلی - خودنمالیق و رسمقرلی - خودآرالیق. ایشقرلی - مستلیغ، ورزشرلی - خودپرستلیغ. چین دېمقرلی لاف، معنی لی سؤزقرلی گزاف. جرعه کشلیک - دینقرلی و کافر و شلیک - آیینقرلی. کونگولقرلی پیچاق سېکرتوردین آرام تاپماق و سؤزقرلی باش یلنگ یوزگه چاپماق بزمده دعالقرلی حاتملیق، رزمده تلاشرلی رستمیق. اؤته غه لریدین نسر طایرغه رم، نیزه لریدین سماک راح یوزی درهم. طورلریدین آشفته راق الرغه دستار و دستار علاقه سیدین اوچه لریده آزار.

ملک دشمنی دفعی شهرتقرلی، شاه گه ملک اسرر متتقرلی. بو دعوا باشیغه یپتگونچه نېچه سینی می اؤلتوروب، نېچه سینی اؤزگه فسق دوزخگه یپتکوروب. یوزدین بیریکه معرکه غه یپتیب، یؤرتاق چاپیش ییلن اؤزین ضایع ایتیب. مبارز افکنلیکقرلی اؤز حالیه، صفشکنلیکقرلی اؤز یسالیه. بو نوع بهادیر هیچ معرکه ده بؤلمه سون و هیچ صف بوزرده ایننگ قانی تۆکولمه سین. شاه غه سپاه - درویشلر دعاسیدور - فقرا همتی و تېنگری رضاسیدور. شاه کیم، انکه حق عنایتی سپاه بؤلغه ی، لواسی نینگ زینتی نصرمن الله بؤلغه ی. شاه غه تا دولت بار - دشمن ابرور خوار و خاکسار. دولتگه یپتکورگووچی تېنگری، هم آلغووچی، هم بېرگووچی تېنگری. اول بېرسه، کیشی آله آلمس، اول یپتکورسه، کیشی ییراق ساله آلمس. شاه که حق امرین بجا کېلتورگه ی، بو دولت کؤپ خوف لرغه رجا یپتکورگه ی.

قطعه:

شهی که صدقی انینگ تېنگری بیرله توز بۇلغەی
نې غم عدوسی انینگ بیر یۇق اېرسه یوز بۇلغەی
کیشیگه تېنگری بېرور فتح یۇق که خیل و سپاه
پس اعتماد انگه ایله مس نې سۆز بۇلغەی

بیت:

چیریک بۇلسه و بۇلمه سه بخت یار
سپه غه عدو خیلی نینگ حکمی بار

سېگیزینچی فصل یساوول گروهی ذکریده

یساوول، بیر مظلوم ایشی کینچه بارغەی و اول مظلومنی ظالمدین قوتقارغەی. اگر مزد تیلەمگی مقدوردین آرتوقراق دور، اول ظالمگه اولوغراق اورتاقدور. اگر سعیغه یره شه آلور خیالی بۇلغەی، آتە میراثی و آتە سوتیدېک حاللی بۇلغەی. و اگر طمعی حق السعیدین کم دور، ابرلیک و مروّت انگه مسلم دور. و اگر سعی قیلغەی و آلمه غەی، مزدکیم انگه حقدور، انی دېسه بۇلغەی کیم، ولی مطلق دور.

کۆپ اېرکالر بو ایشنی شعار اېتیدورلر و بو سلوک بیله مقاصدغه یتیدورلر.

مثنوی:

اولیاء الله که هر صورتده بار بعضی
 اېتمیش بو روشنی اختیار
 چون اېرورلر قبهلر ایچره نهان
 حقدین اؤزگه کیمسه گه اېرمس عیان

تؤقوزینچی فصل یساغلیق و قاره چیریك ذکریده

یساغلیق دېگن قاره چیریك، یأجوج و مأجوج خلیغه شریك. اېمگکدین الرغه آرام
 یوق، یساق تارتدین بیر نفس کام یوق. ایشلری تلهی آغاننی تلهماق، یات یورتده
 چوگورتکه دېک سبزه و یفراغنی یلهماق. انسانلیق بيله الر آره سیده مبانیت، مسلمانلیق بيله
 الر اؤرته سیده منازعت. فهم و ادراکدین الر ذاتی عاری، عقل و انصافسیز بیز ذات باری.
 قه یانغه کیم یوزلندیلر، الرغه یانماق یوق، کېچه و کوندوز تغافل اویقوسیدین اویغانماق
 یوق. ایسیغ و ساووق تئلیرگه تفاوت قیلمه ی، آچلیغ و یلنگغاچلیق ضررینی جسملری
 بیلمه ی. آدمیسزلیقده مخلوقاتدین ممتاز، حیوانلیقلری کؤپ و مردملیقلری آز.

رباعی:

اول قومدین اعجوبه خلائق بولمس کیم، معدهلری حرام بیردین تولمس

اؤلگونچه بلا چېکب اېرورلر موجود چین بؤلدی بو دعواکه یساغلیق اؤلمس

طرفه بوکیم، چون حق نینگ هر نوع اېلگه عنایت پنهانی بار، بولر آره سیده هم یشورون
 اېرلرنینگ امکانی بار. اوردو بازاری اؤزین یساغلیققه قاتغووچی، اؤنگه ی هم اولوش
 آلمه ی آغیر ساتغووچی. چیریك اولوشیدین هر بار الر شتله خوار، انداق کیم ملک اهلیدین
 عملدار.

بیت:

سپاهی مالین اول خیل تباھی

تون و کون مفت آلیب خواهی نخواهی

ممکن یوق کیم، آدمیزاد الرغه سزا بپرگهی، مگر تنگری الرغه بلا بیرله جزا بپرگهی.

اؤنونچی فصل - شاه اولوسی اؤزیگه مشابه بؤلور ذکریده

شاهغه هر کیم که، ملازم و تابع بؤلغه، ایشی و طورى شاه ایشیغه مشابه واقع بؤلغه. اگر شاهغه عدالت شعار، اولوسی شعاریده هم عدالتدین آثار. اگر ظلم پیشه - ایلیده هم ظلمیدین اندیشه. اگر اول اسلام آیین، خلق شعارى هم اسلام بیله دین. اگر اول کفر خصال - ایلگه داغی کفر طریقى افعال. حکما شاهنى دبدورلر: دریای زخار و قوم و خیلین دریا - تېگره سیده غی انهار. دریا سویغه نی کیفیت و نی خاصیت، انهارغه هم اول کیفیت و خاصیت. اول اچیغ - بو اچیغ؛ اول چوچوک - بو چوچوک؛ اول تیره - بو تیره؛ اول سوزوک - بو سوزوک.

مثنوی:

اریغلرکه اول بحر دین ایریلور بیلکلیک الرینگ سویین هم بیلور

چو بیردور سوو دریا بیله نهرا ارا اېمس طعمیده حاجت ماجرا

اؤن بیرینچی فصل_شیخ الاسلام ذکریده

شیخ الاسلام مسلمانلر پیشواسیدین عبارتدور و اسلام مقتداسیدین اشارتدور. مونداق کیشی عالمی کهرهک اسلام پناه و عارفی کهرهک مقرب درگاه، خردمندی شریعت شعار و فقره خورسند و طریقت آثار. یخشی-یمان شفقتی فیض عام و اولوغ-کیچیککه ارشادی نفعی مالاکلام. کامی شرع قانونیغه راسخ و برچه مبتدعلر بدعتیغه ناسخ. انکه کیم، بو نوع بؤلغهی آیین اسلام شیخ الاسلام دېسه بؤلور والسلام.

بیت:

موندين اولدی مقرب باري

شیخ الاسلام پیر انصاري

اؤن ایکینجی فصل_قضات ذکریده

قاضی اسلام بناسیغه ارکاندور و مسلمانلر خیر و شریغه نافذ فرماندور. دینی علوم دین کؤنگلی ملکی معمور کهرهک و یقینی فراستدین خاطر جمعیتی بیفتور. میل شخصی ضمیمی کشوریدین متواری و مداهنه طراری ملایمتیدین صاف کؤنگلی عاری. محکمه سی مخزنی علوم شرعیه و حکم قیلوریده آشنا و بیگانه انکه علی السویه. علم و تقواسیدین کؤنگولرده شکوه و دقت، فراستیدین بی دیاتلر کؤنگلیده اندوه. کؤنگلی کلام الله احکامیدین قوي و حکمیده مقتدا احادیث مصطفوي.

شرعی حیللر گرھیدین کؤنگلی آچوق، فقها تزویرلری تیره لیگیدین ضمیمی یاروق. رشوه خور مفتیلر - قاشیده منکوب و حیللر وکیللر - آلیده معیوب.

عامی قاضی که می ایچکه ی - اۆلتورگولوکدور و دوزخ اۆتیگه یتیمسیدین بورون کویدورگولوکدور. قاضی رشوه خور-اسلام حصار یغه رخنه گر. اول که رشوت بېریب قضا آلّه آله ی، رشوت آلیب هم شرعی بوزه آله ی. قاضی کبره ک کیم، جاده شرع دین قدم چیقمره غه ی و ضراط مستقیم دین تشقری بارمه غه ی. مستقیم خط هر قه یان کیم، میل قیلدی اېگری بۆلدی. ساز تاریدېک کیم، اعتدال دین تجاوز قیلدی، توزوکی بوزولدی. اول که حکمی اېل مالی و جان یغه جاري بۆلغه ی، کبره ک کیم، دأبی مقمر شعاری بۆلغه ی. ایاغی کیم، ضراط مستقیم دین تاییلدی و یل چاهی تو بین مقام قیلدی. بو ایشنی اۆزی قیلورمېن دېگن بې باک و کاذب، کاذب بې باککه پیغمبر شرعی حاکم لیغیه نې مناسب.

قطعه:

مخبر صادق شهی کیم قیلدی دین و شرعی

باری ادیان ناسخی انداق که ممکن اېردی توز

کاذب اول یۆلنی نېچوک توزگه ی که بیر کذاب هم

قیلدی کۆپ دعوا، ولی قۆیدی جهنم ساری یوز

اؤن اوچونچی فصل - مفتی فقیه لار ذکریده

مفتی فقیه کبره ک متدین و عالمی کبره ک مؤمن، اسلام علمیده ماهر و دیانت نوری جبینیده ظاهر. میل دین کۆنگلی بې قصور و حیله دین ضمیمی بې فتور. قلمی روایاتده صادق، رقمی مجتهد سۆزی بیله موافق؛ یوق که فاسقی بۆلغه ی میخوار و جاهلی بۆلغه ی بدکردار و غدار.

بیر درم اوچون یوز حقنی ناحق ایتگووچی و آز کرم اوچون کوپ «لا»نی «نعم» بیتگووچی. بیر سبت اوزوم اوچون بیر باغنی کویدورمکدین غمی یوق و بیر باتمان بوغدا۱ اوچون خرمننی ساوورماقدین المی یوق. مفتیی که، حیلہ بیله فتوی توزر قلمی نوکی بیله شریعت یوزین بوزر. مزد اوچون سیم آلیب که مالیه قاتر دینی دنیاه ساتر. مونداق مفتی آدمی کش طیبیدور، بیریکه اسلام قتلی، بیریکه مسلمانلر قتلی نصیبیدور.

رباعي:

مفتی کیم، ایشیکه مزد آلیب قیلسه رقم
مزد آرتوق اېسه، میل کبره ک قیلغه ی کم
فتواده چو بؤلدی مزد اوچون «لا» و «نعم»
قیلماق کبره ک اول قلمزن ایلگینی قلم

اؤن تۆرتینچی فصل_مدرس لر ذکریده

مدرس نینگ کبره ک که غرضی منصب بؤلمه سه و ییلمس علمنی ایتورغه مُرتکب بؤلمه سه و خودنمالیغ اوچون درس حوزه سین توزمه سه و خودستانلیغ اوچون تکلم و غوغا کؤرگوزمه سه. جهل دین دستاری اولوغ و علاقہ سی اوزون بؤلمه سه و مباحات اوچون مدرسه ایوانی باشی انگه اؤرون بؤلمه سه. دینی علوم ییلمه و یقینی مسایل تعلیم قیلسه. بی باکلیکلردین هراسان و ناپاکلیکلردین گریزان بولسه، یوق که اوزین عالم ییلگه ی نیچه مجهولغه انواع فسقنی مباح، بلکه حلال قیلغه ی، قیلمس ایشلرنی قیلماق اندین معلوم بولغه ی و قیلور ایشلر ترکی اندین قاعده و رسوم بولغه ی. بو مدرس اېمسدورکیم، مبتدعدور و مونداق کیشی صحبتی اسلام اهلیدین ممتنع دور.

عالم کبره کیم، متقی بولسه و آگاه و ایتورغه قال الله، قال رسول الله.

قطعه:

هر نې ایتور بولسه خدا و رسولدین
اندین سؤنگ اؤلسه مجتهد و اولیا سؤزی
اندین کیشی نې کیم ایشیتور و یاکه اؤرگنور بولسه
خدا سؤزی یوق اېسه، مصطفی سؤزی

اؤن بېشینچی فصل - اطبا ذکریده

طبیغه اؤز فئیده حذاقت کبره ک و بیمارلر حالیه شفت و مرحمت کبره ک. و نفسی طبعه
طبعی ملایم و حکما قولیغه پیر و ملازم. سؤزیده رفق و دلجویلوق و اؤزیده آزر
و خوشخویلوق. حاذق طبیب که شفقتی بولغه ی - عیسای روح الله غه نسبتی بولغه ی. عیسی
ایشی چیققان جاننی تنغه کیوورمک دعا بیله، مونونگ تندین چیققه دورغان جانغه مانع
بولماق دوا بیله.

مونداق طبیب نینگ یوزی مریض کؤنگلیگه محبوبدور و سؤزی بیمار جانیه
مرغوبدور. دمی علبلرغه دوا و قدمی خسته لرغه شفا. خضر نجات اینینگ طلعتی و آب
حیات اینینگ شربتی. اگر فئیده ماهر بولسه، اما بدخوی و بی پروا و درشتگوی، مریضگه،
اگرچه بیر جانبیدن علاج بیتکورور، اما نهچه جانبیدن تغییر مزاج بیتکورور و لیکن عامی
طبیب کیم، ابرور شاگرد جلاّد، اول تیغ بیله، بو زهر بیله قیلغووچی بی داد. اول موندین
یخشیراقدور. بی اشتباه کیم، اینینگ قتیلی گنه کاردور و مونونگ - بی گنه که، هیچ گنه کار،
انگه ذلیل بولمه سون و هیچ بی گنه مونگه علیل بولمه سون.

بیت:

حاذق طبیب خوشگوی تن رنجیغه شَفادور

عامی و تند و بدخوی اہل جانیغه بلادور

اؤن آلتینچی فصل_نظم گُلستانی نینگ خوش نغمه قوشلری ذکریده

اول نیچه طبقه دور: اولغی جماعت- نقود کنوز معرفت الہیدین غنی لر و خلق تعریفیدین مستغنیلر دور. ایشلری معانی خزاینیدین معرفت جوهرین تہرمک و اہل فیضی اوچون وزن سلکیده نظم تہرمک. نظم اداسی بغایت ارجمند و بی نہایت شریف و دلپسند اؤلدوغی اوچون آیات کلامده نازل بار و حدیث معجز نظامده تیلہ گن تاہر، چون مع القصد اہمس، اہل حرمتی جہتیدین انی شعر دہمس.

اما بو عزیز قوم نینگ پیشوا و مقتداسی و بو شریف خیل نینگ سردفتر و سرخیلی ولایت بحری نینگ گوہری و کرامت اوجی منیر اختری امیر المومن علی (رضی اللہ عنہ و کرم اللہ وجہہ) دورکیم، نظم دیوانلری موجود دور و اندہ اسرار و نکات نامعدود. بو مظهر عجایبہ گروہی کیم تابعدور، بعضینی عرض قیلالی کہ کیملر واقع دور؛ فارسی عبارتہ اول جملہ دین، ناظم جواہر اسرار شیخ فریدالدین عطار دور. ینہ قایللی «مثنوی معنوی»، غواص بحرین مولانا جلال الدین، یعنی مولوی رومیدور کہ، مقصدلری نظم دین اسرار الہی اداسی و معرفت نامتناہی املاسیدین اؤزگہ یوقتور. ینہ ہم اولیای آگاہ و مشایخ و اہل اللہ بارکیم، بولرغہ تتبع قیلیدورلر و بولر کلامی اداسین و حقایقی معناسین مستحسن بیلیدورلر. بو خیل دور حقیقت طریق نینگ سخنوری، بلکہ کیمیاگری و کبریت احمری. ینہ بیر جماعت دورلرکیم، حقیقت اسرار یغہ مجاز طریقین مخلوط قیلیدورلر و کلاملری

بواسلوبده مربوط ایتیدورلر. انداق که معانی اهلی نینگ نکته پردازی شیخ مصلح الدین سعدی شیرازی و عشق اهلی گروهی نینگ پاکبازی و پاکروی امیر خسرو دهلوی، و تصوف و دقت مُشکلاتی نینگ گرھکشایی شیخ "ظهیرالدین سنایی و فرید اهل یقین. شیخ اوحدالدین و معانی اداسیغه حافظ شمس الدین محمد الحافظ. ینه جمعی باردورلر که مجاز طریقی اداسی الر نظمیغه غالب و الر بو شیوه گه کؤپره ک راغدورلر. انداق کیم، کمال اصفهانی و خاقانی شیروانی و خواجوی کرمانی و مولانا جلال الدین و خواجه کمال و انوری و ظهیر، و عبدالواسع و اثیر و سلمان ساوجی و ناصر بخاری و کاتبی نشاپوری و شاهی سبزواری.

ینه حقیقت و مجاز طریقیده کامل و علمی ایکله سی طریقیده وافی و شامل، نظم اهلی نینگ مقتدا و امامی حضرت شیخ الاسلام مولانا نور الملة والدین عبدالرحمان الجامی (نورالله مرقدہ و قدس سره) دورکیم، اولغی طبقه روشی و کلامیده هم شریف مقال و سؤنگی طبقه نینگ هم اداسی لطایفیده صاحب کمال دورکیم، عالمده ذوق و حال اهلی بولر لطایفی بیلہ مسروردورلر و بولر معارفی بیلہ حضور قیلورلر.

ینه ادنی طبقه سی جماعتیدورلرکیم، نظم فقط بیلہ کؤنگوللری خوشنود و خورسند و راضی و بهره مند دورلر. و یوز مشقت بیلہ بیر بیت کیم باغلشورغیلر، دعوا آوازه سین یتّی فلکدین آشورغیلر. سؤزلریده نپ حقایق و معارف نوشیدین حلاوت و نظم لریده نپ شوق و عشق اؤتیدین حرارت. نپ شاعرانه ترکیب لری احسن و نپ عاشقانه سؤز و درد لری شعله افکن. بعضیدین اگر گاهی بیرار یخشی بیت واقع بؤلور، اما اؤن آنچه یمان دعوا ظاهر بؤلورکه او هم ضایع بؤلور. اگر بیرری بیر نازک معنیده پسندیده پیچ قیلور، اما اؤن آنچه ناپسند دعوا بیلہ انی هم هیچ قیلور. گویا اؤزلریگه عقیده ده موافقدورلر و سؤزلریگه

اعتقادده متفق. طرفه راق بوکیم، هر بیرى نینگ سؤزیده معنا آزاراق و اؤزیده دعوا کؤپراق (نعوذ بالله من شرور انفسنا و من سیئات اعمالنا).

رباعی:

اعلی لریدور نبدین که دهرسین اعلی ادنی لری هم برچه دنی دین ادنی
اوسطلری کیم، هیچ نیمه گه یره مس بیل کیم، نفس اورمه ماق الر دین اولی

اؤن یبتینچی فصل_کاتب لر ذکریده

کاتب شعرا سؤزی نینگ ورق نگاریدور و سؤز مخزنی نینگ خزانه داری. خازن هنری امانت بؤلور و تصرفی خیانت بؤلور. امین که خیانتغه منسوب بؤلغه ی و اؤز هنریده معیوب بؤلغه ی، انداق نینگ ایلگی قطعی خوب بؤلغه ی. یخشی خط و نقطه دین صفحه غه جمال، انداق که یخشی یوز صفحه سیغه خط و خال. خوشنویس کاتب سؤزگه آرایش بهرور و سؤزله گووچیگه آسایش یبتکرور. راقم که رقمی راستدور، راستلر کؤنگلیگه قبولیتی بهخواست. محرکه تحریری توز پسندیده دور، اگر بیر بیت بیتیر، اگر یوز. اگر خط صورتی ناخوشدور معنی خیلی اندین مشوشدور. خوشنویس هم کیم، سهوی کؤپ بؤلغه ی ایلگی فلج علتیغه جؤب بؤلغه ی. اول که بهجا نقطه بیله «حییپ» نی «خییث» قیلغه ی و «محبت» نی «محنت» - ایننگدپک خییث محنتزده غه یوز لعنت.

یمان خطغه غلطی بی حساب، قاری مسخره سقالیغه خضاب. اول خطنی قیرقیب میرزغه تشله غالی یخشی و ایه سینی مالک دوزخ جهنمغه باشله غالی. محبوب دین مکتوب- کیم، هم خطی خوب بؤلغه ی و هم مضمونی خوب جانغه اولدور مرغوب و کؤنگولگه اولدور مطلوب. خطی یمان هم بؤلسه یمان اېمس، محب محبوب خطینی یمان دېمس.

یمان کاتب منزلی قلمدانیدېک چاه ارا بؤلسون، قلمیدېک باشی یرا و یوزی قرا بؤلسون.

بیت:

قیسی بیر کاتب که اول سؤز که قلم سور که ی خلاف

اول قرا یوز لوک باشی بؤلسون قلم ینگلیغ شکاف

اؤن سکیزینچی فصل_دیرستان اهلی ذکریده

مکتبدار بی گناه معصوم لر غه جفا کار. اطفال عذاب یغه راغب و الر تأدیییغه مُرتکب. ذاتی بی مدارا، دماغی پؤلاد و کؤنگلی خارا. غضبدین قاشیده چین، گنه سیز لر بیله آیینی خشم و کین. کؤپره گیده طبع غلظتی و طمع علتی پدیدار و عقل قلتیغه گرفتار. اما توسن اطفال طبعینی جفا بیله رام قیلغو و چی، ناهموار صغار طور یغه سیاست بیله اندام بېرگو و چی. اگر چه خویلی درشتلو قده نمایان دور، اما اطفال ناهموار لیغی اصلاح یغه ایریک سوهان دور. انینگ ایشی آدم دین کلمس، قیسی آدم که دیو قیله آلمس، هر قتیغ کیشینی بیر طفل محافظتی عاجز ابتر، اول بیر سور و ککه علم و ادب اؤر که تگه ی، انکه نی یبتر. آنچه بار کیم، اول قوم نینگ ادراک و فهمی آز توشر، انداق کیشی که یوز مونچه مشقت نی بوشر. هر تقدیر بیله اطفال غه حق کؤپ دور، اگر پادشاه لیققه بیتسه و انکه قوللوق قیلسه خوب دور. شاگرد اگر شیخ الاسلام، اگر قاضی دور، اگر استاد اندین راضی دور - تنگری راضی دور.

بیت:

حق یولیده کیم سېنگه بیر حرف اؤقوتمیش رنج ایله

ایله مک بؤلمس ادا آئینگ حقین یوز گنج ایله

اؤن تۇققوزونچى فصل_اماملر ذکریده

امامت قیلغووچی اؤز قرائتی نینگ شیفته سیدور و اؤز نمازی نینگ فریفته سیدور. کیشیلیک دین خیالیده تصورلر و یخشیلیک دین ضمیریده تکبرلر. اؤز نمازین مقبول تخیل قیلغان جماعت نمازی قبولیتینی هم تکفل قیلغان. بییک قرائتی محض رعنائیق و انانیت جماعت دین ایلگری چیقمه غه ی عین رسوالیق و نفسانیت خیالی خللقه پیشوالیق و تصویری ابلگه مقتدالیق. نمازغه امامت کامل امام ایشیدور و اؤزنی مونداق تصور قیلغان جاهل و ناتمام کیشیدور. امامت مناسبدور پیردین مرید خیلغه تفهیم اوچون یا معلم دین سوروک طفل نارسیده غه تعلیم اوچون یا عالم دین جهالغه شفقت اوچون، یا کامل دین توابع و عیالغه تربیت اوچون. آداب عبادت تلقینغه کماهی و تعلیم شریعت آیینیغه ناکاهی، ناکام دین مناسبدور، ضرورت دین تجویز قیلسه بؤلور. اما وظیفه و علوفه ییمک و اوزین مقتدا و امام دېمک آدمی ایشی اېمس. و انداق کیشینی آدمیلر کیشی دېمس.

قطعه:

ولایت اهلیگه جمعی ملامتیغه باق که خلق کوزیدین ایلر نمازینی یشیرون

بو طرفه راق کیم نمازیده معجب نادان توتر امامت اوچون خیل قبله سیده اؤرون

یہ گیمہ نچی فصل۔ مقریلر ذکریدہ

مؤذنی کہ حق عبادتیغہ ندا قیلغہی، جان انگہ فدا، اگر یخشی صوت بیله ادا قیلغہی. اگر پاکلیک و نیاز بو ایشگہ ملحق دور، عام و خاص کؤنگلیگہ مقبولِ مطلق دور. بو ندا یامانلرنی فسق کنجیدین مسجد ساری باشقورور انداق کہ فسونگر ییلاتنی ترانہ بیله تہشوکدین چیقرور. اگر مقری لونیدور، بد آواز و کولغوندیدور، لحنی ناساز، بدنی وضوء قیدیدین ناپاک و هوشی وقت رعایتیدین بی باک. روحی طاعت ذوقیدین بہخبر و اونی صوت الحمیردین انکر. منع و نہی توفراغین آغزیغہ اورماق اولی، بلکہ طاق یا میناردین اوچورماق اولی.

رباعی:

مقری کہ اہرور پاکرو و زاهدوش
الحانی خوش و حسنِ اداسی دلکش
جان انگہ فداکہ روح اہتر اندین غش
اگر بؤلسہ مونونگ عکسی، نفس اورمسہ خوش

یہ گیمہ بیرینچی فصل۔ حفاظ ذکریدہ

حافظغہ کہ یخشی مخرج و ادا بیله تلاوت بؤلغہی، مستمعلرنینگ روحیگہ اندین آسایش و جانیغہ حلاوت بؤلغہی. اگر حسنِ صوت بولرغہ یاردور اہستگؤوچی صاحب حال بؤلسہ، ایشی دشواردور. اگر بد لہجہ بؤلسہ و بد ادا سورمہ اینینگ غذاسی قیلسین خدا. اگر فاسقدور، بد معاش سورمہ ہم حیقدور، بؤغزیغہ مناسبدور تاش. اگر باوجود بو حاللر

بیله کۆپ اؤقوغه‌ی امید اول کیم، آغزی صدف آغزیدېک و تیلی سوسن تیلیدېک قوروغهی.

بیت:

یارب که هیچ بزمده اول نغمه قیلمه‌غهی

آغزی غذادین اؤزگه نیمه‌گه آچیلمه‌غهی

یئگیرمه ایکنچی فصل_مطرب و مَغْنیلر ذکریده

مطربِ طرب‌افزا، مَغْنیی غمزدا - ایگله‌سیگه درد و حال اهلی جان قیلورلر فدا. اول که کؤرگوزگهی ملایم ترانه و نغم، اگر ایشیتگووچی نینگ حیاتی نقدی انگه فدا بؤلسه نې غم. کؤنگول قوئی - خوشنواز دین، روح قوتی - خوش آواز دین. خوشخوان مَغْنیدین درد اهلی نینگ اوتی تیزدور، اگر ملاحتی بؤلسه، حال اهلیغه رستاخیزدور. هر مَغْنی که دردمند اتراق نغمه چبکر، انینگ نغمه‌سی زخم‌لیق یوره‌ککه کارگر راق تبگر. آتشین یوزلوک مَغْنی که حَلَقیدین ملایم سرود چیقارغهی، حال اهلی نینگ کویگن بغریدین دود چیقارغهی. ملایم مطرب که طبع و فهم انگه یار بؤلغهی، خصوصاً که هم ایتغهی و چالغهی، کؤنگول ملک‌یگه نې قؤزغالانلر که سالغهی. سلوک اهلیغه بیر مخوف بیر بو منزل دور کیم، انده هم کمال، هم نقصان حاصل دور. سالک بو پیرده بیر مه‌لک آه بیله هم مقصودغه یتوبدور و بیر نعره جانکاه بیله ییللر قازغانانی هم ایلگیدین کتیب دور. شیبلی و نوری (قدس سرهما) سماعده کتیلر، بو یؤل سلوکی بیله مقصود سمرزلیغه یتیلر. بسا اهل‌الله که ارغون اونیدین دیرغه کیردی و دین و اسلام نقدین مغبجه‌لرغه بای بردی. میخانه ده کیم که میدین ابا قیلغهی، نئی اونی بیر دلکش نوا بیله انی رسوا قیلغهی. اگر کیشی

می خواصین باشیدین چیقارور، غیجک مدّی ناله سی بیله انگه یالبارور. و تنبور پرده ده غی
 فتنه دین هلاک اهر و عافیت پرده سین چاک اهر و چنگ زارلیغ بیله بؤغزین تارتر و عود
 لسانی نغمه سی نینگ ترغییی چنکیدین هم آرتر. انده کیم رباب باشین بیرگه قویوب نیاز
 کورگوزگهی و قوبوز قولاق توتوب عیشغه ترغیب آهنگینی توزغهی. چون قانون و چغانه
 ناله سی قولاققه توشگهی و مهوش ساقی یوکونوب، می ایاققه توشگهی، اول وقت زهد و
 تقواغه نی اعتبار و هوش و خردغه نی اختیار. اگرچه عشق فقر اهلینی رسوا قیلورده بولردین
 فراغدور و لیکن اول اوّتنی یاروتورغه نی دمیدین ییل و میدین یاغدور. عرب تبوه سی
 «هودی» لحنی بیله بادیه قطعیده تیز بؤلور، بولوت بختیسی رعد صداسیدین صاعقه انگیز.
 انسانغه محض غلط خیال دور و آدمیغه بو آفتدین قوتولماقلیق محال دور.

اما بو طایفه نینگ سایی هم اگرچه طرب آیین و محترزدا دورلر و لیکن فی الحقیقت،
 لثیم سیرت و گدادورلر. ایتقووچی و چالغووچی زارلیغ و اینه لمک بیله آغووچی. تا
 بو یورغو وچیده صله و انعام بار، الر ملازمدورلر و خدمتگار. تا صحبتده نعمت کوپ، الرگه
 برچه امر و نههینگ جؤب. چون بزمدنه تنعم آز بؤلدی، الر ایشی استغنا و ناز بؤلدی. نعمت
 دېگن نیمه که تمام یوق بؤلدی، الر نینگ کونگلی سېندین تمام توق بؤلدی. اگر ییلر بهره
 آلیدورلر احسانینگدین، آشنالیغ بیرمه ی او ترلر یانینگدین. آز آلسه لر ناسپاس، کوپ
 آلسه لر حق شناس. اکثری فاسق و بدخوی و قالغانی کج طبع و درشتگوی. حرکاتلری
 توزوکسیز سؤزلریدېک و کلماتلری حشو و محلسیز نازلریدېک. وفا الر طبعیدین مسلوب،
 وفا اهلی آلیده مردود و منکوب. معنی وفاسیز، کونگیر حیاسیز. اگر ییلر رعایت قیلیسېن
 و همخانه دور، بیر قتله که بیرمه دینگ - بیگانه دور. اېر صورتیده شاهید دور طناز و ملایم
 کسوتیده مفسد دور خانه برانداز. خواصقه دلفریب دور صوت و نغم بیله، عوامغه
 راهزنی دور طبل و عَلم بیله.

نظم:

کیشیگه بۆلمه سون بو فتنه دچار
 که اونیدین نجاتی طیری اوچار
 یانسه قۇنماققه طبل اورر هر دم
 کیم اؤشول قوشقه کؤپرک اؤلغه ی رم

یئگیرمه اوچونچی فصل - قصه ساز و قصه خوانلر ذکریده

قصه ساز - بیکار و قصه خوان - هرزه گفتار؛ هر کیم معجونناک یا بنگی، کؤنگلیده ایننگ
 معرکه سی آهنگی. بییک اون بیله آووج قاقماغی هر دم، خرد و آزرم قوشلری تاپماق
 اوچون رم. حرکاتیدین ظاهر تېله لر اطواری و کلما تیدین باهر اوسروکلر شعاری. تبوه
 قومه لاغین ساترده قند دېگووچی، معرکه سیده غی معتقدلری انی ساتقون آلیب ییگووچی.

بیت:

کیشی کیم بۆلمه غه ی معجون و قندی نینگ خریداری

آنینگ هنگامه سی بیرله توزه لمس هیچ بازاری

یئگیرمه تورتونچی فصل - نصیحت اهلی و واعظلر ذکریده

واعظ کبرک که «قال الله» سؤز ایتسه و «قال رسول الله» مخالفتیدین قیتسه، خدا و رسول
 یؤلغه قدم اورسه. اؤزی کیرگان دین سؤنگره نصیحت بیله اېلنی هم کیوورسه. یورومه گان
 یؤلگه اېلنی باشقرواق، مسافرنی یؤل دین چیقارماقدور و بیابانغه کتورمک و بادیه ده
 ایتورمکدور. اوسروک که اېلگه بویورغه ی هوشیارلیق - اویقووچیدېکدور که اېلگه

بویورغەى بیدارلىق. اویقوسیدە سۆز دېگن جھولیگان بۆلور و دېگاندهك قىلماق نې دېگان بۆلور. وعظ بیر مرشد و آگاه ایشیدور و ایننگ نصیحتین قبول ایتگن مقبول کیشیدور. اول بیر یۆلنى بارماق کبرەك، اندین سۆنگره اېلنى باشقورماق کبرەك. یۆلنى یورمەى کیرگن ایترو غیر مقصود یبرگه ییتر. واعظ اولدورکه مجلسیغه خالی کیرگن تۆلغەى و تۆله کیرگن خالی بۆلغەى. واعظ کیم، بۆلغەى عالم و متقی - ایننگ نصیحتیدین چیققن شقی. اول که بویوروب اۆزى قیلمەغەى، هیچ کیمگه فایده و اثر ایننگ سۆزى قیلمەغەى. نظایرخان بیله سورگووچی مقال - دستیار بیله ییرلەغووچی قوال.

قطعه:

واعظکه دستیارسیز اؤلمس سخنگذار
انگه یاراد و مونگه ایالغووچی حکمی بار
تېنگرى سۆزین ایالغووچی بۆلمەى دېآلمەغەى
بیر ساز بۆلسه هم کبرەك اول قیلغەى اختیار

ییگیرمه بېشینچی فصل - اهل نجوم ذکریده

منجم که ثوابت و سیار نظارتیدین حکم سورر، رمالدېكدورکه نقطه لری حسابی بیله لاف اورر. زیجی - هیچ و تفهیم و تقویمی - غلط تقسیم؛ و اسطرلابی واجب - الاجتناب و رفعت القمری بی فایده و بی ثمر. غافلیدور بو اسباب بیله هنگامه توتغان و حق تعالی قضا و تقدیری سۆزین اونوتقان. اؤز ایلگیده بیر انار بۆلسه بیلمس که نیچه پرده و نیچه خانه سی بار و هر پرده و هر خانه سیده نیچه دانه سی بار و اول دانه اچیمودور یا زمختوش یا چوکمودور و یا میخوش؛ بارلرانی کسب یبیدور و خاصیت و کیفیتینی بیلپ، اېلگه

هم شرح بيله دېدور. فلکِ مدور و نجوم و برجیدین افسانه دېر و الرننگ سعد و نحسی حکمین سوروب ترانه دېر. باوجودِ اول که اؤن سؤزیدین اتفاقی بیرى هم راست کېلمس، مونونگ قباحین یا بیلمس و یا بیلیب کوزیگه ایلمس. «کذب المنجمون» مضمونى بيله ایننگ سؤزى یالغاندور و اؤز راستلیغ کثوریدین بیراق قالغاندور و بصیرت کوزیگه غفلت پرده سین سالغاندور.

بیت:

اېمس افلاک و انجم حالى بې نفع و ضرر، لېکن

انى تېنگرى بيلور، اېمس منجم بيلمگى ممکن

يیگیرمه آلتینچی فصل_تجارت اهلی ذکریده

تجارِ سیاحت شعار اقالیم و بلدان حالیدین خبردار، عجایبیدین افسانه گزار و غراییدین نادره گفتار. جبال تاشی و دشت قومیغه ناقه سورگن، بحار امواجی تلاطمیدین نفع و ضرر کؤرگن. حلال روزی کسبیگه مسافتلر قطع اېتگن، جمعیتی ظاهر بيله بو باطن پریشانلیغلیرى انگه یتگن. بیرى یوز بؤلوردین باشیده مینگ سودا، بؤزى کتان بؤلوردین کؤنگلیده نېچه تمنا. مونداق کیشی نینگ مقصودی تمام آسینگ بؤلمه سه و بو آسینگ حصولی اوچون رنجی قتیغ بؤلمه سه، سودا اوچون تېنگیزگه کېمه سورمه سه، دُر اوچون نهنگ کامیغه قدم اورمه - سه، مال و درمنی عظمتیغه سبب قیلمه سه، خدم و حشمنی حشمتیغه جهت بیلمه سه، نفیس اجناسنی آیب چاپان کییمه سه، لذیذ اغذیه نی ایسیرکب قوروغ نان یمه سه، رنجی معاش سهولتی بؤلمه سه و سودی کؤنگول فراغتی اوچون بؤلسه، سفر دین عزیزلر صحبتیغه یتیمک مرادی بؤلسه و رعایتیدین نامرادلری ایشی کشادی بؤلسه شرعی زکات بؤیینده

قالمه سه، فقرا حقین اؤز بؤنیغه آلمه سه، یؤق که مالین عزیز اسرهب، اؤزینی خوار ایتکن و اؤز مالین تمغادین اؤغورلب اؤزیگه مذلت ییتگهی، یا وارث سپار اوچون ییغینغهی، یا حادثه قوزغر اوچون قازغغای. مونداق کیشی خواجه اہمس، مزدوردور و اؤز ردیلیغیدین همیشه رنجوردور.

بیت:

مونداق کیشیده یؤق خرد و هوشدین نشان

بیلگیل گدا اگرچی ابرور خواجه جهان

یگیرمه یبتینچی فصل_شهرده آلیب ساتقو و چیلر ذکریده

شهر سوداگری غدرکیش اؤزیگه سود و مسلمانلرغه قحط اندیش. اہلگه زیان ایننگ سودی، اؤنگای آلیب آغیر ساتماق ایننگ مقصودی. آلورده کتاننی بؤز دهب، ساترده بؤز و صفیده کتانن آرتوغ یوز سؤز دهب. شالنی تۆرقه اؤرنیغه اؤتکره آلور بؤلسه، تأثیر یؤق، بؤریانی زریفت ییریده ساته آلور بؤلسه، تقصیر یؤق. دوکانیده برچه متاع موجود، غیر انصاف. ناانصافیغیدین برچه جنس حاصل غیر تقصیرغه اعتراف. تاجر مسافر اول کدبانوغه همزانو، بلکه انی چیریکیچی دپسه بؤلور، مونى کدبانو. انگه سود - آلغو و چیغه نقصان مال، ایگى جانبدین یالغان آنت ایچگو و چی دلال.

بیت:

بو خیل آدم اہمس لر، یخشی باقسنگ

ابرور سودینگ الردین گر بیراقسنگ

یئگیرمه سکیزینچی فصل_ بازار کاسبلری ذکریده

بازارده سوداگر کاسب-تېنگریغه خاین و وعده غه کاذب. بیرگه ارزیرین یوزگه ساتماقدین الرغه مینگ مباحات، مینگگه تېگرنی یوزگه آلماقدین الرغه یوق بیر ذره اویات. راستلیق بیله سودا الرغه زیانکارلیک و وعده غه وفا الرغه بدکردارلیق. آخرت ایگی سوداسیدین اعراضلری و عمل میزانی عدالتیغه اعتراضلری. اؤغول اتاغه بازی بهرمک پیشه لری، دغللیکلرین کرام الکاتبیندین یاشورماق اندیشه لری.

بیت:

بولردین کیم که دهر اؤزنی ولیدور اگر قیلسنگ یقین، بیر داغولیدور

یئگیرمه تۆقوزینچی فصل_سایر هنرور و صنعتپرداز ذکریده

هنرور و صنعتپرداز یالغانلری کؤپدین-کۆپ و چینلری آزدین-آز. ایشلریده دغللیک مقدور و حدیدین نری، وعده لریده خلاف خیال و گماندین تشقری. چین سؤزکیم، اهرگه اولوغ هنردور، الرقاشیده عیب تمام، یلغان کیم، خلایقغه اولوغ عیب دور، الر آلیده هنر مالاکلام.

مثنوی:

تانگدین آقشامغه ایشده صنعتساز
هنر اطواریده فسونپرداز
ایلبان بو طریقنی ورزش
که بیراوگه یوگورگه یلر ایش

گر مۇدى، غنى يۇق اېرسە فقير
انگه بازى بېرورده يۇق تقصير

اۆتۆزىنچى فصل_شحنه و زندانىلر و عىسلر ذكريدە

داروغه و شحنه و عىسس اۋغرى و خونىغه ممد و فريادرس. زندان اهلى - دوزخ اهلى. عىسلر ملايكه عذاب، شحنه مالِكِ دوزخدېك حكمران و عاليجناب. گناه اهلى طوق و زنجيرغه گرفتار، بو زنجيرو طوقلرى سلاسل و اغلالدين نمودار. كيسه بۇ بيله مقمر عىسلرلردين بازار و قمارخانه غه مستاجر. زندان چاهيدىن اۋغريلر كۈنگلى تيره ليگى معلوم، جرم اهليغه انده پريشان كۈنگۈلدە خواطر دېك هجوم. گنهكار غه انده اميددين بيم كۈپرەك و بدكردار غه انده عناددين تسليم كۈپرەك. هر قتله كيم، بيراونى تارتىب چيقار غه يلر، انده قالغانلر اۋزلر يدين بار غه يلر. قيتىب كېلگنلر نىنگ نقللرى موحش و خبر كېلتورگنلر نىنگ ماجرالرى مشوش. بيرى دېب كه: دارغە چېكرده يىخشى توردى و بيرى دېب كه: بۇينىن چاپرده يىخشى اۋلتوردى. بيرى مقتول نىنگ يىگىتلىگىدين تحسردە، بيرى يتىم نىنگ رباعى اۋقوغانىدين تحيرده. بو نوع صعب حال بېحدور و مونداق غريب احوال بې عددور.

عمل حرصى چاغى عىسس مجرم نىنگ توتولماغيغه ساعى، اما اۋز مطلوبىنى حاصل قىلغانىدين سۈنگره قوتولماغيغه داعى. دنياده بو منزل قىامت كردار و محشرده دوزخدين نمودار. بند و زنجيرلىق گنهكارلر شهر زندانىده، انداق كه عشق مقيدلرى بيت الاحزانيدە. تېنگرى برچەنى بو بېرگه كېلتورور افعالدين يىراق توتسون و منزله توشورور احوالدين قىراق.

بیت:

بیر منزل ابرور انده بسی رنج و عقوبت
 توشگن کیشیگه انده اؤکوش درد و صعوبت
 ولی اول حرّم ایچره بؤلغانغه خاص
 امید اول که هم تبنگری بپرگه ی خلاص

اؤتوز بیرینچی فصل_دهقانلیک ذکریده

دهقان که دانه ساچر، بیرنی یارماق بیله رزق یؤلین آچر. اگر راستلیق و صلاحی باردور، اوی صالچ ناهه سیدین نموداردور. قوشی هم ایگی زور پهلوان، یوکیگه بویون سؤنوب آلیده روان؛ ایش قیلورده همدم و همقدم، دهقان الرنی سوره دی انداق که آدم. عالم معمورلیغی الردین، عالم اهلی مسرورلیغی الردین. هر قه یان قیلسه لر حرکات، ابلگه هم قوت یتکورور، هم برکات. دهقان که توزلوک بیله دانه ساچر، حق بیرگه یتتی یوز ایشیگین آچر. ساچقان دانه کؤرگونچه، اؤروب خرمن قیلیب، محصولین کؤترگونچه قورت و قوش اندین بهره مند و دشت وحشی ایننگ بیله خورسند. مورلر اوی اندین آباد و گورلر خاطری ایننگ بیله شاد. کبوترلرغه اندین مستلیق، توره یلرغه اندین نشاطغه همدستلیق. اؤراقچیغه اندین روزی، باشاقچی نینگ یاروب اندین کوزی. برزه گرغه اندین کام حاصل، پشته کشغه اندین مراد واصل. گدا اندین توق، کدخدا توقلوغی هم اندین اوق. مسافرغه اندین طعام، مجاورغه اندین کام. ایتمکچی تنوری اندین قیزیق، علاّف بازاری اندین ایسیق. فقرا رزقی وافی، غربا قوتی اندین کافی. زاهدغه اندین حضور طاعت، عابدغه اندین لاف قناعت. سایل خریطه سیده اندین مهیا اقطاعی، شاه خزانه سیده اندین بحر و کان متاعی.

دهقان نینگ بیر دانه ساچریده بو خالدور، اؤزگه ایشلری تعریفی محالدور. باغی جنتدین نمودار، پالیزیده روح قوتی پدیدار. اشجاری نینگ هر بیرى چرخ اخضر، اول شجر و ریاحین و فواکهى نجوم و اختر. فقرا سرکه و دوشابی اندین، اغنیا نقل و می نابی اندین. گوناگون فواکه بیل کیم باغده تزیین، چمن ملکیده باغلیب تعبیه و آیین. مونداق کیشی کهرک که بخلدین معرّا بؤلسه و کذب و امساکدین مبرا. شاه مالین بهروردین ابا قیلیمسه و زیون شریکه که جفا قیلیمسه، تا دانه سی دُر سعادت بر بهرگه ی و تخم ساچیب، انجم علو رفعت تهرگه ی. مونداق دهقان آدم نینگ فرزندى خلفیدور، بلکه مرزوقلر انگه فرزند و اول آدم صفیدور.

قطعه:

کیم که دهقانلیغ ایله دی پیشه
دهغی نان بهرمک اؤلدی انگه شعار
بویله کیمسه علوی رفعت دین
آدم اؤلمسه، آدمی خود بار

اؤتوز ایکینچی فصل یتیم و ئیملر ذکریده

اوباش بيله ارذال مسلمانلردېک الرغه نې معاش و نې خصال. انسانیت طبعلريدین عاری، حیوانیت بلکه سبعیت الرنینگ شعاری. یتیم که پیچاق اورماق انینگ ایشی بؤلغه ی، اؤزی تېله ایت، پیچاق انینگ تیشی بؤلغه ی. ساغلیغیده قوتوز ایت و اوسروکلیگیده قاجیب اندین یوز ایت. پنجه لری نیش اجل قلابی، نچوک کیم دشت سباعی، اؤلتورور کون اوچون ایمان دعاسیدېک اؤرگنیب رباعي. یخشی-یمان سؤکونج یتکوریب، عقربدېک

نېچه که بیتسه نیش اوروب. نې عقل الرده نې دین، نې حیا الرده و نې تمکین. ایشلری ناعتمادلیغ و ناپاکلیک، ورزشری بېمروتلیغ و بې باکلیک. شهرننگ سائر اردالی حشرات الارض، خلایقغه الردین احتراز واجب، بلکه فرض.

بیت:

خلایقغه ایذا الرغه صفات

نبی دېدیکیم: «اقتلوا المودیات»

اؤتوز اوچونچی فصل_غریب و بېنوالر ذکریده

جت و لؤلۍ نینگ کؤپره گۈی مضحک حرکاتی و توز اصولی. معلق اورماق لیده خاکسارلیغ آشکار، سرنگون تورماغلریده بې اعتبارلیغ پدیدار. انانیتلری یوزیگه تېزه ک سالیب چمنور انسانیتلیغلری دایره سی میمونلریغه چنبر. کیشیلیکدین سېکریماقلر بیلە قاجیب، یخشیلیغدین مسخره لیغلر بیلە ملامت ایشیگین یوزلریگه آجیب. بوکون تاپقانی یېب، تانگلە غمین یېمه ی، تیلب نیمه بېرمه گندین شکایت سؤزین دېمه ی. وطن و مسکنلری خوارلیغ ویرانه سی، منزل و مأمنلری خاکسارلیغ کاشانه سی. تانگ آتقاچ اېر و خاتونی کسب اوچون ترقه شیب، اؤغول و قیزلری کوی و کوچده بوتره شیب. هر قیسی هر نې کیم حاصل قیلپ، آقشام برچه بیر یېرگه ییغیلیب، تاپقانلرین توگمه گونه اویقو میلی قیلمه ی؛ تانگلە نې یېگومیزدور دېمک سؤزین بیلمه ی. تانگلە ایشلری اؤتگن بورونغی کون ایشی، بو هم بیر ایشدور اگر قیلە آلسه کیشی. بو رذالت کیشیلیک تکبیریدین خوبراق و بو ذلالت یخشیلیق تصوریدین مرغوبراق.

بیت:

کیشی اگر کیشی اؤلسه، اؤزین کیشی دېمه گه ی

قیلوردده هیچ ایشین هم کیشی ایشی دېمه گه ی

اؤتوز تۆرتینچی فصل_مېرم گدالر ذکریده

تیلنچی و گدا کۆپرەگی بېغیرت و بې حیا. کوندوز کېزمکلی ابرام بیله اېلدىن نیمه آلماک اوچون، کېچە کېلیب اؤغورلرغە اېل جهاتیغە کۆز سالماق اوچون. نې نعمت آلیب منعمدین شاکر، نې انعام تاپیب مکرم عذریغە تیللری ذاکر. یېمک بیله جوع اهلیدېک معدەلریغە تۇلماق یۇق، تیلەمک بیله مستسقی دېک سوودین سیراب بۇلماق یۇق. کدو کچکولی مملو بنگیلر خاطریدېک متنوع خیالاتیدین. خریطەسى تۆله ریایی صوفیلر ضمیریدېک متلون خواطر حالاتیدین. هر درم که توگوب، غسالدىن اؤزگە کیشی آچماق محال، هر سیم کیم کوموب، توفراغدىن اؤزگە بیراوانی یېمککە یۇق احتمال. کۆزلری حرص نینگ «صاد»ی و طمع نینگ «عین»ی و بو حرص و طمعدین جان و کۆنگوللریدە محروملوق شینی. بولر آرەسیدە اؤزیگە قلندر آت قۇیغان ملعون، آدمیلیغدىن مغبون و دیو و شیطان آلیدە مطعون. انسانیت و مسلمانلیقدین بیراق، تۆنگوز و اییغ آدمیلیغده الردىن یخشیراق. شکل تغیری بیله آدمیلیغدىن کرانه، پوستین اېووره کیممکلی حیوانلیغ و سبعتدىن نشانه. اولوغ-کیچیککدىن هر تورلوکده گدايِ موخش، فاسد خواطریدېک صافی کۆنگولگە مشوش.

نظم:

بېرمک بۇلمس الرغه انسان حکمی

یا آدم و مؤمن و مسلمان حکمی

فاسد اخلاطغه که واجبدور دفع
 بولغه یمو کیشی بیره ی دپسه جان حکمی

اؤتوز بېشینچی فصل_قوشچی و صیاد ذکریده

قوشچی صیادلرغه مقتدا و حکمران و بو جماعت انکه رعیت و مأمور فرمان کیم، ایلگیده قوش کچه-کوندوز رنج و مشقته توش. کچه اویقوسی حرام، اېمگکدین یوق انکه آرام. نفس حظی اوچون بیر گناھسیر ایاغیگه سالیب بند و اوزون تونلر ایننگ عذابى بيله خورسند. عمل رشته سین طمع ایگنه سیگه چېکیب، اول بی زبانینگ کورر کوزنی هم تیکیب. مقصودی انی صیاد قیلماق و اؤزگه جانلیغلر قصدیغه جلا قیلماق. کوندوز دشت و وادیغه چاپیب، بیر نیچه زبون غافل تاپیب، یوز مکر و حيله بيله قوشین الرغه سالیب و اول سالغانی اول مظلومنی آلیب. آلدورغاندین سؤنگره اول صید باشی اوستیده توتیب اؤرون، قانی تولغان زبوننی بسمل قیلمسدین بورون، نې دېی که قناتین سوووریب، قۇلتوغینمو یاره دور و اؤزی اول قاتل شاگردین شعف بيله تویغاره دور. نیچه مونداق نینگ کیم، قانین تۆکتی و قۇلتوغین یاریب، قناتین سؤکتی. فتراکیگه باغلب اویگه یاندی، اؤزی و قوشی قیلغانلرغه قوواندی. شوم نفس حظیغه بیر-ایگی ایاغلیرغه ارتکاب قیلغی و آلیده شیرالغه سین کباب قیلغی. بعضینی که، تانگله بېگیگه اېلتیب تارتقه ی، ایننگ التفاتیدین کؤنگلیگه جلد و طمعی آرتغی. قوش تعریفیده دېگنی برچه لاف، اؤز تحسینیده سؤزله گنی باری گزاف. مونچه مضمون امریغه باعث نفس کامی، خواه اېمگگی، خواه تماشاسی، خواه کبابی، خواه بېک انعامی.

مثنوی:

بولر باغی برچه نفسانیت
 که انده داخل انسانیت
 قۇنالغە آلیب قیده قۇنسە درم
 آت ارپەسى ھم، قوشیغە طعمە ھم

اۆتۆز آلتینچی فصل_ تربیت تاپیب، حرام نمکلیک قیلغان نوکرلر ذکریده

نوکرکه ولی نعمتیدین رعایت کۆرگهی و بیک و مخدومیدین تربیت و عنایت کۆرگهی. ابرلیک و انسانیت اولدورکیم، مقابله سیده قوللوق و خدمتکارلیک، بلکه یکجهتلیک و جانسپارلیک قیلغهی و تیلەگهی کیم، انکه جان فدا ایتگهی تا شفقتی حقوقین ادا ایتگهی. حمیت اول اہمس که، مخدوم ینہ بیراوغہ کۆپرەک ملتفت بۇلغانیدین شکایت اظهار قیلغهی و گلەمندلیغ گفت و گذاری، تا ایش انکه یتگهی کیم، نعمت کفرانی آراغہ توشگهی و حق ناشناسلیک طغیانی ماجراغہ سوروشگهی و بو آدمیسیزلیق قاجماققہ منجر بۇلغهی، عدو ایشیگیگہ بارورغہ مقرر بۇلغهی. اۆزین بیراوغہ قول دہب ساتقان دادکتور، بلکه دادکدین یوز قتله کمرە کدور. بہ تخصیص کہ مفرط تربیت کۆرمیش بۇلغهی و مقابله دە بی اندام لافلر اورمیش بۇلغهی. ابرکہ بیر یبردین ینہ بیر یبرگہ قاقچقہی، نامردلیق توفراغین ییگیتلیک باشیغہ ساچقہی. چون مونداق کیشی ابرلیک سانیدین ناریدور و ییگیتلیک دایرہ سیدین تشقردور. حاکمی کیم، کیاستی بار، ایننگ قاشیدہ مونداق کیشیگہ قچان اہرنلر سیاستی بار. اہرنلردین مردانہ گناہ وجودقہ کہلسہ، بۇینیغہ یوکلنگندین سۇنگ بۇیین اوررلر، قیزیل یوزلوک قیلور اوچون بۇینیغہ تیغ سوررلر. اما ایننگ سرخولوغیغہ گلگۈنہ سزاواردور و یوز آقلیغیغہ مناسب سپیدہ باردورکیم، قاری مخث

مبهوت و ایننگ خاله زاده سی کفارِ فرتوت شرکت بیلہ مشاطہ لبق توزگہ یلر و بو کپلین زیب و زیتیدہ سحرلر کورگوزگہ یلر و قاشین آلیب، اوسمہ گہ شایستہ قیلغہ یلر. سقالین قیرقیب، ایکی قولاق توزیغہ زلفلر آشفته حال قویغہ یلر. اما ایکی عذارى طرفیدین چپ و راست ایکی خال قویغہ یلر. عاریتی دستارین باشیغہ بورونچاک قیلغہ یلرکہ، عروسِ مستورہ دور و گردیزدی نامستور دور کشیدہ لیغ یاغلیق فریغہ لچک سالغہ یلرکہ جوانِ مخدرہ و حلہ نازکلیگی نامقدور دور. بو نوع آراستہ قیلغاندین سؤنگرہ چنبرشاخ یورغہ اویگہ تہسکری میندورگہ یلر و شہرنینگ کوی و محلاتیغہ کپزدورگہ یلر و نظارہ گر اہل طعن و تشنیع ییل- کیم، «چار دانگ سپاہیگری گاو میش تاختن است»، -دہب فریاد قیلغہ یلر. و اگر یوز قرالینغیدین اویات و قرا تیللیک بولوردین حجاب بولمہ سہ انگہ مناسب حریفلر مستور و انگہ موافق عاشقلر مذکور بولگہ ی اہردی و عیش و نشاط بزمی قوریلغہ ی اہردی. اما انداق سیاہ روی نینگ توضیحی اول نوع قرا یوزلوک نینگ تفضیحی ہر نہچہ کیم عالم اہلیگہ ملتہمس بولگوسیدیر.

بیت:

بو نوع مسخرہ لبق اہلگہ بس دورور حیرت

کہ اولغہ ی اہشیتیان کیمگہ بار اہسہ غیرت

اوتوز یبتینچی فصل - کدخدالغ صفتی و خانولر ذکریدہ

موافق توشسہ کدبانو، دولت و جمعیتغہ بولماقدورور ہمزانو. اوی نینگ آرایشى اندین و اویلوک نینگ آسایشى اندین. جمالی بولسہ مرغوب و صلاحی بولسہ جانغہ مطلوب. عاقلہ بولسہ، روزگارغہ اندین صلاح و انتظام و معاش اسبابیغہ اندین ترتیب و سرانجام. بو

نوع جُفت کیشیگه قاووشسه، بلکه مونداق کامگارلیق ایلیککه توشسه، نهانی غم و محنتده همراس و همدمینگ بؤلغه‌ی و مخفی و پنهان درد و مشقته دَساس و مرهمینگ بؤلغه‌ی. روزگاردین هر جفا ییتسه، انیسینگ اول و چرخ دواردین هر ابتلا کپلسه، جلیسینگ اول. کؤنگلونگ غمیدین اول غمناک و بدنینگ ضعف ملالتیدین اول هلاک. اگر حسن و جمالی اؤرته چاغلیغدور و موافقتی رشته‌سی مخالفتقه باغلوقدور، خوف و رجا بيله تیریلیمکدور و حکمت و مدار بيله معاشینی بیلیمکدور.

کدخدانینگ بعضی مُشکلی بولسه آساندور. اما کؤپراق حالیده کؤنگول هراساندور. بو نوع نی هم نافر جاملیق و ناکاملیق بيله تحمل قیلغه‌ی و هر نچوک بولسه اؤتکر یلغه‌ی. اما، نعوذ بالله، ناساز جُفت اہوگه مهلک مرضدور آشکار و نهفت. سلیطه بولسه، کؤنگول اندین شکنجه. یمان تیللیک بولسه، اوشقه کؤنگلی اندین یرالیغ. اول که اول مذکور بولدی و یوقاریراق مستور بولدی روزگار اناسیدین یوز ییلده بیر توغمس و یوز مینگدین بیر یولقمس. یؤلوقن کیشیگه تاج تارک بولسون و بو سعادت انگه مبارک بولسون. الر مکرّی تعریفده کؤپ علومده دانا و کؤپ دقتلیغ حکما کتابلر تصنیف ایتیدورلر و مجلدلر بیتیدورلر و مبالغه‌لر بيله بسترلر قیلیدورلر. و هنوز اؤزلرینی عاجز و مقصر بیلیدورلر. بو بیر نچه پریشان کلامات بیرله نی نوع تعریفلرین ایتسه بؤلغه‌ی و توصیفلری نینگ یوزدین بیر ییگه ییتسه بؤلغه‌ی. اما خاص الخاصلری بولرغه عکس مطلق حقگوی و حقشناس و تیللریده حق و کؤنگوللریده ده‌غی حق. علمای اسلامغه الردین فایده امید، اولیای اعظم الر انفاسیدین مستفید، انبیا مرسلینن الرگه مادیه بیلغیل، ملایکه مقربین الرغه اہگه چی-سینگیل. عفت تاریدین باشلریده مقنع و عصمت حلّه‌سیدین یوزلریده برقع، بو

برقعنی اول یوزیدین حق ییراق قیلمه سون و فتور ییلیدین بو پرده اول وجه دین آچیلمه - سون.

اؤتوز سگیزینچی فصل - ریایی شیخلر ذکریده

شیخ ریایی - رعنائیق جلوه نمایی. مِسی دور، آلتون ییله روکش، تشی خوشنما و ایچی ناخوش. صورتی درویشوش و معنسی سراسر غش. آراسته لیغی برچه قید و کرامتی تمام شَید. عمامه سی ریاست یوکی، باشیده بیر فاسد خیال هر توکی. اِگنیده غی مرقع رنگامیزلیق ییله ملمع. رداسی عیوبی نینگ پرده داری و ریا چرخ ایگیرگن هر تاری. مسواکی طمع تیشین اِلتورگه سوهان؛ شانه دانیده ریشخند آلتی نهان. مُهره بازلیق تسبیحین ابوورمک و اوزونراق نمازدین غرضی اِهل کؤرمک. کلاه دولت اول دولتمندغه دستار و اوزونراق علاقه سی تولکو قویروقیدین نمودار. مجلسیز صیحه سی بغایت ساووق، انداق که وقتسیز اون تارتقان تاووق. غفلتدین اورادیده علالا، نِچون کیم مستلر بزمیده «درنا تلالا». برچه کلماتی حیلانگیز و مجموع حرکاتی غرض آمیز. واقعه سی بری یسلغان. اویغاقلیغیده دِهگنی برچه یالغان. سماعی اصولدین تشقری، وجد و صعقه سی تعریف آهنگیدین نری. صورتیده مونچه پیچ در پیچ، معنسی خود باشدین -ایاق هیچ. بو خبیث ذاتغه مونچه آرایش، ابرنلر حالیدین انده نمایش. هیهات-هیّهات، اویت، یوز مینگ اویت. طرفه بوکیم، بو مظهرغه مریدلر هم بار، خدمتیده برچه شیفته و بقرار. اول بو دوکاننی یوروتیب تدبیر ییله و معرکه نی قوروب تزویر ییله کیم، شَیاطینغه محله حیرتدور و دیو لعینغه موجب عبرت و نفرتدور.

نظم:

فقر اسمی بیرله مونچه زرق و شید و بو ریا
سلطنتدېکدورکه، قیلغهی پادشاهی بؤریا
بو اگر درویش اؤزین قیلسه گمان، اول پادشاه
یوق عجب، چون ایکیسیده یوق تورور عقل و حیا

اؤتوز تۆقیزینچی فصل_خرابات اهلی ذکریده

رندِ خراباتی که می ایچمک بیله اؤتر اوقاتی، حبابدېک باده هواسی باشیده، صراحیدېک
باش قؤیر ییری ساغر قاشیده. دیرده هر قهیان که بزمی قوروب، سبوکشلیک وسیله سی بیله
اؤزین یتکوروب. ناموس دستارین باشیدین آلیب، بیر، جرعه اوچون میفروش آیاغیغه
سالیب. میخانه تردیدین بې خان ومانلیغی، پیمانه تعلقیدین بې سرو سامانلیغی. هر مغبچه
ایلگیدین که جامی تارتیب، جمشیددین استغنا و شوکتی آرتیب. مغبچه لر یوزی آلیده
بتیرست، دیر ییری ایاغیده باشی توفراقه پست. یاقه سی میخواره شوخلر ایلگیدین چاک،
کؤنگلی هم الر عشقی تیغیدین زحمناک. دیرده می گدالیغیغه اشغالی، ایلگیده میخانه -
نینگ سینوق سفالی. رسوالیق کوییده ایاغی یلنگ، باشی خَم و بدمستلر دستبردیدین
منگله یی زخملیق، قاشی هم. وجود شخصین قیلور اوچون پامال، مجالسده ییری صفِ
نعال. باشیغه عمامه محتنین آرمه ی، بؤینیده ردا منتین تارتمه ی. نفسی گرچه توفراقه
همدست، همتی آلیده فلک پست. زمان نوایییدین کؤنگلی غمسیر، فلک هواسیدین
خاطری المسیر. وجود و عدمدین بؤلمه ی هراسان، بار و یوق همتی آلیده یکسان.
صراحیدېک تلخ ییغله ماقدین نشاطی، میدېک ایاقغه توشمکدین انبساطی. مغ دیریدېک
بیر دَم ساغالمه ی، دهر خیر و شریغه کؤز سالمه ی، زمان یخشی-یمانی بیله ایشی یوق،
دېسه بؤلغهی که عالمده مونداق کیشی یوق. دهر اهلی ظلمیدین مونداق معاش محق، حق

عفو و رحمتیغه مستحق. وجود میکده سی توفراغیده فانی، امیدی حق کرمدین بقای جاویدانی. رند و گداغه کیم یتیب بو اقبال و دولت، شاهلرغه ایننگ حالیدین آرزو و حسرت.

رباعي:

رندی که، فنا جامینی تارتر پیوست
دنيا بيله آخرتقه اهرمس پابست
حق رحمتی امیدی بيله تون-کون مست
کؤپ آرتوقراق که زاهد زرقپرست

امید اول که باری نامرادلرغه حق بو فنا دولتین قریب قیلغهی و توبه سعادتی بيله بقای جاوید نصیب ایتگهی.

قیرقینچی فصل_درویشلر ذکریده

درویش اول دورکیم، بؤلغهی رضاندیش، اگر ایچیده بؤلسه یوز نیش تاشی بؤلغهی مرهم- آیین و ملامتکیش. درویش کبره ک کیم، صدق و فنا طریقین توزگهی، اؤزین نهچوک که بار انداق کؤرگوزگهی. انانیت غلظتیغه قاتیق ریاضتله بيله صفا بهرمیش بؤلغهی و نفسانیت شدتیدین عظیم مجاهده لر بيله چقیب، فقر طریقیغه کیرمیش بؤلغهی و فنا دارالامانی جماعت خانه سیغه یتیمیش بؤلغهی. همتی نظریغه ماسوی الله ناموجود، بلکه وجود مطلقدین اؤزگه برچه نابود. ایچی تاشی بيله موافق، بلکه آرتیغراق، باطنی ظاهری بيله مساوی، بلکه یاروغراق. اگر ظاهریده باطن اخفاسی اوچون کؤرونسه اندین مرادی بؤلسه ملامتکشلیق. باطن صافی ظاهر تیره لیگی کانی منافی. درویش تونی بیرتوق انداق

تورورکیم، گنج مکانی بوزوق. سرا اهلی جهانده انداقدورورکیم، فریدون گنجی ویرانده. معنی اهلی حقیقتی مخفی و صورت اهلی نینگ حقیقی دعوی و دعوی حقیقتده بی معنی. ابرنرلر حاللری صورتین یاشوروبتورلر و ملامت صورتیده نعلی بازگونه اوروبتورلر و ظاهرلری بناسین بوزوبتورلر و باطنلری اساساً توزوبتورلر. قضادین نی کپلسه اؤزترین رضاغه یاسابتورلر و عالم اهلی نینگ قاتیغ رنج و ایریک ملامتیغه چیده بدورلر. ییمک- ایچمکدین کپچیدورلر. حق رضاسین ایسترده غم ییب و قان ایچیدورلر. رضا و تسلیم زاویه سی مقاملری، فنا بادیه سیده آراملری. ادب و تواضع الرغه کیش دشمن و دوستیغه نیک اندیش. بو صفت و آیین بیله بؤلغان ابرور درویش.

رباعي:

یا رب که فنا قوشین رامیم ایله
 رامیم دهمه یین که صیدِ دامیم ایله
 هم فقر طریقیده خرامیم ایله
 هم زاویه فنا مقامیم ایله

ایکینچی قسم۔ حمیدہ افعال و ذمیمہ خصال خاصیتیدہ

اولگی باب۔ توبہ ذکریدہ

توبہ حقیقی مذموم افعال قباحتیغہ مطلع بؤلماقدور و توفیق رفیق بؤلوب، اول افعالیدین اجتناب قیلماقدور. توبہ مجرم بندہ نینگ وقتی کوزگوسین عصیان زنگیدن آریتور و نیاز مصقلی بیله یاریتور. شقاوت طریق نینگ نہایتیدور، ہدایت جادہ سی نینگ ہدایتیدور، انانیت غفلتیدین سہسکنمکدور و بشریت اویقوسیدین اویغاتمکدور و ناشایست احوالین انگلہماقدور و نابایست افعالین تانگلہماق و یرہمس مخفیگرہ کاشف بؤلماقدور و کبرہ کمس دعویلرگہ واقف بؤلماق و اعمال قباہیدین شرمندہ لیغدور و افعال فضایحیدین سرافگندہ لیغ و آگہ لیغدور، بشریت عنادیغہ واقف لیغدور، نفس امارہ فسادیغہ و کونگولگہ نافرمان لیغیدین متغیر بؤلماقدور و روحہ نافرمان لیغیدین متغیر بؤلماقدور. و حقیدین نجات وقتی یتیمکدور و بندہ نفس متابعتین ترک اہتمکدور. بو گوہر شہچراغ ہر تیرہ روزگار لایقی اہمس و بو شمع توفیقنی ہادی عنایت ہر کیمگہ ہرمس. تا قیسی آریغ طینتلیغ بؤلدین آزمیش بؤلغہی و قیو پاک خلقتلیغ جادہ دین چقیب، قیلور ایشین یازمیش بؤلغہی کیم، انگہ غریب حالت حادث بؤلمیش بؤلغہی و اول حالتقہ شوم نفس باعث بؤلمیش بؤلغہی و ہادی توفیق یتگہی و انی اول حالاتدین آگہ اہتگہی. چون آگہ بؤلدی حیاتیدین تاریققہی و اوایات دودی دماغیدین چیققہی و اعتذار بیله قیلہ دورغانیدین ابا قیلغہی و استغفار بیله قیلہ دورغان جرمیدین استعفا قیلغہی و ناہموار افعالیغہ اندام ہرگہی و بیرونینگ بہراہ لیغیدین چقیب، حقیقت یؤلغہ کیرگہی. بو مرتبہ طریقت اہلی نینگ اولغی گامیدور و مقصد وادیسی نینگ اولگی منزلیغہ حامیدور. بو سعادت کیشیگہ اوزلوکیدین یتیمک «ماشا ذالک فضل اللہ یؤتہ من یشاء». ہر صاحب

دولتگه بو آگهلیغ بیر وسیله بیله یتیدور و هر سعادتمند بو اقبالنی بیر واسطه بیله کسب ایتیدور.

رباعی:

حق‌دین انگه‌کیم، یتّی عنایت وقتی
کونگلیگه یامان فعلی سِرایت وقتی
عصیانِیغه فاش اؤلور نهایت وقتی
بو بؤلدی هدایتقه بدایت وقتی

حکایت: مظهرِ صنعِ حقِ تبارک شیخ عبدالله مبارک (قدس الله سره) نینگ توبه‌سی نینگ بدایتی و توز یؤلغه کیرارنینگ هدایتی بو ابرمیش کیم، حال اوایلیده بیر پریوش عشقیغه گرفتار ابردی و خلق اراسیده مجنون‌شعار کونگلی بیر شوخ حسنیغه مبتلا و هوش و خرد کونگلی ملکیدین جلا. بیر قیش کچه‌سی معشوقی دیواری توبیده وصلی امید ییله پابست و یوزی خیالیدین انداق به‌خود و مست ابردی کیم، باوجود اول کیم بولوت هوادین زمهریربار و تون مُشکی اول زمهریردین کافور‌کردار ابردی و دی صرصریدین قار کونگلی ملکیکه عشق سپاهی چاپقونیدین نشانه کورگوزور ابردی و برودت شدّیدین اشجار یفراغلی ساووغ ایتگن، لال تیللر حالیدین افسانه ایتور ابردی. اول عشق اؤتی حرارتیدین بو حالیدین خبرسیز و یالنگ اعضاسی قار و زمهریر برودت شدّیدین اثرسیز توتوب ابردی. انگه تېگروکیم، تانگقوشی ناله توزدی و سحر مودنی نغمه کورگوزدی. اول ایشیتگچ، ساغیندی کیم خفتن نمازی نینگ نداسیدور و عشاء صلواتی نینگ اداسی ابتداسی. چون تانگ یاووشتی قویاشدېک ایچیگه اضطراب و آشوب توشتی. و صبح صادق نوریدین کونگلیگه یاروغلیق یتّی و ملهم هدایت انی آگاه ایتّی. اوزیگه دېدی کیم

اې مبارک نینگ نامبارک اۋغلى و اې تېنگرى نینگ قاچقان و بې ادب قولى! خفتن نمازى قراتىدە اگر امام اوزونراق سوره اۋقوسه ملامت توتر و يوز فاسد خيال كۈنگلونگگه اۋتر، قيش نینگ بير اوزون تونىنى انداق شوم نفسىنگ هواسىغە مشعوف و مذموم طبعىتىنگ كامى خيالغە مغلوب اۋتكوروسېن كيم، خفتندىن وقوفونگ و سحر يېتگندىن شعورىنگ بۇلمس. بو حالتدە انىنگ ايچىگە قۇزغالان توشتى و اوياتدىن روحى بدندين مفارقت قىلغەلى ياووشتى. عنايتِ الهي قۇلدەدى و توبە ھدايتىغە يۇلدەدى كيم، انداق رياضت و سلوككە راسخ بۇلدى كيم، آز وقتدە مگە و مدينەدە شيخ المشايخ بۇلدى. اميد اول كيم، حق سبحانہ تعالى برچە يۇلدين آزغانلرنى آگاهلىق يىلە بھرەمند قىلغەى.

قطعه:

توبەيى كيم، انىنگ سعادتيدين
بير قول اۋغلى بو پايە كسب اېتگەى
كيم، انگە شاھلر قول اولغەيلر
مونگە اۋزلوك يىلە نېچوك يېتگەى

ايكېنچى باب زھد ذكريدە

زھد دنيا آرزولريدين كېچمكدور و نفس الرنىنگ موتى زھرين ايچمكدور. و مال و جاھ خيالى رشتەسین كۈنگولدين اوزمكدور و ننگ و ناموس بتلرين اوشە تورغە اۋزين توزمكدور و قبول اميديغە رياضت طريقتين توتمكدور و شريعت جادەسیدە مردانە تورماقدور. و باشنى رايىي سجده غە ايندورمە مكدور، بلكە انداق طاعتنى خيالغە كېچورمە مكدور. كۈزنى اسرەماقدور برچە نامحرم يوزدين و تىلنى توتماقدور برچە

نامشروع سۆزدین. قولا ق کرلیگیدور مالا، یعنی مسموعاتدین ایلیک تارتماغلیغدور برچه نامشروعاتدین. ایاغ لنگلیگیدور خلاق ترددیدین و نطق گنگلیگیدور سۆزده اهل تشدیدیدین. آغیزگه صوم مُهریدور نبدین که، نفس تمناسی بؤلغهی و نفسغه یأس کافوریدور هر شی دین که طبیعت تقاضاسی بؤلغهی. طعام قلتیدور آنچه کیم، میسر و ایننگ جبلتی رعایتیدور آنچه کیم، مقدور. خلوتته الفتدور علی الدوام، عزلتگه مداومتدور مالا کلام. و لیل قیامیغه مواظبتدور و ذکر دوامیغه مداومتدور. هر سالککه کیم، بو مقام داروغه خلقتی ریاضت نوری بیله نفسانیت لوئیدین آریغهی، کۆنگلی اویغهی آشنالیغ شمعی دین نور یتگهی و اول نور پرتوی ایننگ کۆنگلونی مسرور ایتگهی. عبادت نتایجی یته باشلغن و ریاضت فوایدی بهره مند ایته باشلغهی. اول ساعه فساعه ایشیده ایسیغراق بؤلغهی و لحظة فی اللحظة قیلیمیشیده قیزیقراق بؤلگهی. بو فیض ساغرلریدین ایچیب قانمغهی و بو ذوق قدحلریدین جرعه تارتدین اؤسانمغهی. یارب، ایننگ جرعه جامیدین محروم تشنه لبلرنی کامیاب قیلغیل و بو وادیده آغزی قوروغانلرنی سیراب ایتگیل، یا کریم، یا رحیم!

بیت:

بو طلبده کیم که بؤلسه انکه روزی ایتمه حرمان

بو تعبده کیم که بؤلسه انکه قیل وصل ایله درمان

حکایت: قدوه اهل یقین مولانا شمس الدین مؤیدی (قدس سره) جام ولایتیده مذکور بؤلگن کبتنده بؤلور ابردی، اؤتوز ییل ابردی کیم، جمعی ظاهر تنعماتیدین بی بهره ابردی - کیم، قایم اللیل، صایم الدهر ابردی. بیر مسجدده منزوی ابردی کیم، غیر تجدید وضوء

اوچون مذکور مدته اندین چیقمه‌یدور اهردی. و جنسِ بشر دین نیمه قبول قیلمه‌یدور اهردی. و حضرت رسالت (صلی الله علیه و السلام) متابعتیغه کیم، اُحد غزوه سیده مبارک تیشلری شهید بؤلپ اهردی، اؤتوز ایکی تیشین اوشاتیب اهردی و بو اؤتوز ییلده یانی آستیده بیر بوریا و باشی آستیده بیر خشت ییله اؤتکریب اهردی. کیچیک میرزا (علیه الرحمه) اول ولایت دین اؤترده بو عزیز نینگ، مذکور بؤلگن صفاتین ایشیتیب، ایننگ زیارتیغه یهتی. مولانا همول مسجدغه کیرگنده اېگنیده گی خرغه و باشیده گی اېسکی بؤرک ییله اهردی و تعلق رنگی اطلاقی انکه قیلسه بؤلمس اهردی. مذکور میرزانینگ کؤنگلیگه رقت کھلیب بیر آووج درم کھلتوروب التماس قیلیدور کیم، بو نیاز مندلیغین قبول قیلگه ی. مولانا دېدور کیم، چون مېن بو طریق ییله عادت قیلیمېن، هیچ نیمه گه احتیاجی یوقدور. اگر سیز نینگ خاطر نگیز اوچون آسم هم منگه تعلیم قیلینگ کیم، نې قیله ی و قویه ی. سیز نینگ بیر ملازمینگیز نینگ بیر جزوی وسیله سیغه اؤلتورور مېن، متتدار بؤلدوم. سیز کرم قیلیب، مېنی معذور توتونگ. کیچیک میرزا بو سؤزگه جواب تاپه ی آلمه ی، ییغلب، قولاق توتیب، بیر اؤپوب چیقیدور، اؤزی (رحمه الله) بو فقیرغه مونداق تقریر قیلدی. بیر نېچه وقت دین سؤنگره بو فقیر هم مولانا خدمتیغه مشرف بؤلوب، سیرتینی هم بو طریق ییله موافق تاپتیم، بلکه آرتو قراق هم. حق سبحانه تعالی برچه طالب نیاز مندلرغه بو طریق آرزو مندلرغه اول گلستان دین نفعه یی و اول ریاچین دین شمه یی نصیب قیلسون.

بیت:

کیم که کؤنگلیدین ایننگ فقر آرزوسی کېتمه گه ی

بو دورور امید کیم، حق آنی نومید اېتمه گه ی

اوچونچی باب - توکل ذکریده

توکل حق یؤلیده واسطه اسبابین رفع قیلماقدور و وسیله حجابین دفع قیلماق. و سبتلرغه میانچیلیقدین عذر قۇلماقدور و سبب و عذر سیز مسبقه بنده بۇلماقدور. تقدیر قوت بازوسی آلدیده سبب رشته سی چور و کدور و قضا مشعل پرتوی قاشیده واسطه اوچقونی اۇچوق. توکل اهلی کیم، مقصود وادیسغه قدم قۇیوبدورلر یؤل زادی حق خوان احسانیدین بیلیدورلر. توکل درست اهل نینگ یمگی حق خوانی انعامیدور و ایچمگی انینگ شربتخانه سی جامیدین و کیمگی انینگ خزانه احسان اکرامیدین. بس بولر موجود کؤرونکندین اول نېچه خوشحال بۇلغهی و نابود اېکندین انگه ملال. دریادین اؤترغه کېمهنی سبب دېسنگ تابانی نم بۇلغهی اؤتگؤوچیلرغه نې سؤزونگ بار و بیایان قطع اېترگه مرکبنی واسطه گمان قیلسنگ طی ارض بیلل بارغوچیلر آلدیه مرکب نې اعتبار. انداقکه سېنینگ نصییه ننگنی ینه بیراو یمس، انینگ هم نصییین سېن یمک ممکن اېمس. سېنینگ روزینگ سنگه دور، انینگ قسیمی انگه. تیللمه سنگ هم یتکورور، یمه سنگ هم یدیرور. مونی انگله غنلر قوتولوتورلر روزی اوچون محنت چېکردین و تینیدورلر فراغت اوچون دانه اېکردین. روزی اوچون کسبده اهتمام توکل قصوریدین بۇلغهی و معیشت اوچون سعی مالاکلام یقین فتوریدین بۇلغهی. تېنگری رزاقلیغین بیلگن روزی اوچون غم یمه گهی و قساملیغین بیلگن کیشی رزق آز و کؤپیده سؤز دېمه گهی. اولکه وحش و طیر رزقیغه ضامن دور، سنگه یتکورمه یگه یمو؟ اولکه مور و ملخکه روزی بېرور، سنگه بېرمه گه یمو؟ سعی بیلل ازل قسمتین آرتوره ی دېگن یاغین رشته سیغه گره اوره ی دېر. وجد بیلل قلم یازغان قضانی قیتره ی دېگن قوروق یېرده کېمه سوره ی دېر. بو ایشلر کؤنگلی اوی یقین نوریدین تیره لر ایشیدور و باطنی کوزی حقیقت قویاشیدین خیره لر عادت و ورزشیدور. توکل اهلی برچه اسباب واسطه سیدین کؤز یومودورلر و

«فلیتو کلّ علی الله» دریا سیغه چؤمب دورلر و روزي پیتکورگوچی حقنی یلیبدورلر. انی پیدورگوچی هم انی عقیده قیلیبدورلر. و شک و ترددی قاطع طریقلریدن اعراز ایتیدورلر. و واسطه سیز توکل بادیه سیغه قدم اوروب مقصود کعبه سیغه پیتوبدورلر.

بیت:

کیم که قطع ایتسه توکل قدمی بیرله طریق

یاغین و سبل انگه مؤذی اہمس و برق-حریق

حکایت: شیخ ابراهیم ستنه (قدس سرهما) بیر مریدی بیله توکل قدمی بیله کعبه عزیمتی قیلدیلر. شیخ جنابی مریدغه ایتتی کیم، سبنده هیچ معلوم بارمو؟ مرید شیخغه دہدی کیم، یوق، مہن توکل قدمی بیله بو یؤلغه قویوبمہن، امین و معلومنی نی تیلر! ینہ بیر نہچہ قدم بارغاندین سؤنگره شیخ مریدغه ینہ ایتتی کیم: - سہن اؤزونگنی یخشی احتیاط قیل، معلومونگ بؤلسه تشلہ غیل کیم، مہنینگ ایاغیم آغیرلیک قیلور. ینہ مرید دہدی کیم: بیر-ایک نعلین شراکی بارکہ، بادیه قطعیدہ نعلینیم شراکی اوزولسه آنی تارتارغه آلیمہن. شیخ مریدغه دہدی کیم: حالا خود نعلینینگ شراکی بوتوندور، اوزولمہ یدور. دہدی: بلی. شیخ دہدی: بس، آرتوق شراکنی تشلہ. مرید دہدورکیم، تشلہ مہی چارہم یوق اہدی، ضرورتدین تشلہ دیم و گرہ بیله بارور اہریم، یؤلده ناگاہ نعلینیم شراکی اوزولدی، توروب ایلک اوردوم کیم، انی نعلین سوروب تشلہ غیمہن و شیخنی اول امرده طعن قیلغیمہن. کؤردوم کیم، نعلین یانیدہ بیر شراک توشوب یاتور. مہن تعجب یوزیدین اول شراکنی نعلینغه تارتیم و شیخقه اہریشتم، هر قچان کیم، نعلین شراکیغه احتیاج واقع بؤلسه اہدی، ہمول دستور بیله مہیا شراک ظاہر بؤلور اہدی. بو ایشدہ مہنینگ توکلیم درست بؤلدی.

توکل اهلی حق یۆلین بو نوع یاروتوبلر و ایننگ غیریغه توسل خَیالین کۆنگولدین
چیقارییدورلر.

قطعه:

توکل چین درست اهرمس مخلدور
انگه نعلین نینگ آرتوغ شِراکی
درست اؤلغچ ییغیلسه گنج قارون
یؤل اول دَم راهرونینگ هیچ باکی

تۆرتینچی باب _ قناعت ذکریده

قناعت عبادت قوّتی حاصل بۇلغانچه قوّت بیلّه اؤتکرمکدور و اندین آرتوغ برچه نیمه -
نینگ هوسین خَیالین، کؤترمکدور. و بې نوالیغ بیلّه نفسنی آزرده توتماقدور و محرومیغ
بیلّه قوای شهبانینی پڑمرده قیلماقدور. قناعت چشمهیی دورکیم، سووی آلماق بیلّه
قورومس و مخزنی دورکیم، نقدی سپیهماق بیلّه اؤکسومس و مزرعهیی دورکیم، تخمی
عزت و شوکت بر بهرور و شجری دورکیم، شاخی استغنا و حرمت ثمر کپلتورور. کؤنگولگه
اندین آچوغلوق فایدهسی بېتر و کؤز اندین یاروغلوق نتیجهسی کسب اېتر. قانع درویش -
نینگ قوروق نانی، طامع شاه نینگ ختایی خوانیدین خوبراقدور. و فارغ فقراندیش نینگ
یاوغان اوماچی آلفووچی غنی نینگ نباتی کولاچیدین مرغوبراق. شاه اول دورکیم،
آلمه غهی و بهرگهی. گدا اول دورکیم، ساچمه غهی و تهرگهی. اول کیم قناعت معتاد بۇلدی
- شاه و گدا تردیدین آزاد بۇلدی. معاش اوایی گرچه بۇلور تار، اما هر کپچه مبالغه

قیلسنگ پیری بار. حصارِ دورکیم، انده کیرسنگ، نفس شریدین قوتولورسپن و کوهساری دورکیم، انده چیقسنگ، دشمن و دوستدین مستغنی بؤلورسپن افتاده لیغی دورکه نتیجه سرافرازلیق و نیازمند لیغی دور؛ فایده سی بی نیاز لیغ دور - تخمی بری غنا و شجری دور شمری استغنا؛ می دور - اچینگ نه نشئه سی طرب انگیز؛ یولی دور - قتیغ، اما منزلی فرح آمیز. قناعتده نیچه کیم، فراغبال، عکسی طمعه رذالت و نکال.

خسیس طبعه دوستی دور لئیموش - گداشیوه لیک و رذالت ایننگ طوریکه خوش. موافقتیغه اثر خوارلیغ، مناسبتیغه بهره سبکبارلیغ. هر طبعه کیم، اول موجود بؤلدی، اول کیشی اولوس طبعیغه مردود بؤلدی. لئیملیک و رذالته کمال اندین، آدمیلیک و انسانیتقه زوال اندین. اؤتی دور ناموس اوین کوی دورگووچی، ییلی دور عزت خرمنین ساوورگووچی و وقار شمعی اؤچورگووچی. طمع انعامه انداق دورکه شره طعامه، اول بیر دونلر حرکاتی، بو بیر بهایم صفاتی. قناعت جوهری دورکیم، ایلنی مونداق ایگی بلادین اؤتکورو و مونداق ایگی ابتلادین قوتقروور. بو ایگی ذمیمه فعل که یاماندور، گویا ایگی ناخوش توأماندور، اول موندین یامان و بو اندین یامان، ایگله سی یاماندین - یامان. بیر لئیم و بیر مدبر ایگله سی نینگ حقیقتی بیر. مخبر صادق (صلی الله علیه وسلم) مونگه مونداق دبتور: «قانع نی عزیزغه طامعنی ذلیلغه نسبت بیرییدور».

رباعی:

هر کیم که، قناعت طرفی نسبتی بار

بارچه اهل ارا تواضع و عزتی بار

اولکیم طمع و حرص بیلہ الفتی بار

یخشی-یمان ایچره ذلت و نکبتی بار

حکایت: کاشف اسرارِ الہی شیخ شاہ زیارتگاہی (قدس اللہ سرہ) عبادت فراغتیی اوچون قناعت شعار قیلدی و زیارتگاہ قصبہ سیدہ مسکن اختیار قیلدی. و اولوس نذر و ہدیہ سین پروا قیلمہ دی، و سلاطین انعام و سیورغالین کوزگہ ایلمہ دی. محقر موروثی محوطہ سیغہ اشجار تیکتی و اہکین اہکتی. اؤز مبارک ایلیکی بیلہ اہکین سووارورغہ بیل اورر اہردی و اشجار تربیتی تیشہ و ارہ سورر اہردی. بو نوع قناعت بیلہ نتیجہ سی «عزہ من قنع» حکمی بیلہ اول ییرگہ یتیی کیم، ہرات دارالسلطنہ سیدین سلاطین مسندنشین و علمای دین و مشایخ اہلی یقین اوچ شرعی یؤلنی اول بزرگوار خدمتیغہ بارور اہردیلر و آستانی توفراغین اؤپمک بیلہ تفاخر باشین فلکدین اؤتکروور اہردیلر و اول زراعت نانیدین و اول فواکہ خوانیدین ہر نی ایلیکلریغہ توتسہ کؤزلریغہ سورتوب، قؤیونلریغہ سالیب، تبرک اوچون شہرغہ عیال و اطفاللری اوچون کہلتورور اہردیلر و اندین ییگنلر آخرت نجاتیغہ ہم امیدوار بؤلور اہردیلر. قناعت نتیجہ سی موندین کاملراق آز ظہور قیلیب اہرکین و خورسندلیغ باغچہ سی نینگ ریاحینی موندین طراوتلیغراق کم آچیلیب اہرکین.

قطعہ:

جہان ایچره کؤپ صنع کؤرگوزدی صانع

اہمسدور کیشی طرفہ انداق کی، قانع

کیشیدین طلبسیر غنا حاصل اہتمس

ینہ جودغہ بؤلّمہ ماق ہیچ مانع

بہشینیچی باب _ صبر ذکریدہ

صبر اؤزنی چیقراقدور حظوظ نفسانیدین و تنعمات جسمانییدین و نفسنی حبس قیلماقدور عبادت محنتیدہ و قدمنی ثابت قویماقدور ریاضات صعوبتیدہ. حق یؤلیدہ قاتیغ ایریککە توزمکدور و یخشی-یامانیدین هر نی اہشیتگن و کۆرگنگە تحمل کۆرگوزمکدور. اچیغدور، اما سودمند؛ قتیغدور، اما دافع گزند. قیسی نامراد ایلیک اہتگیگە اوردی کیم، مراد تاپمہدی؟ و قیسی گرفتار کۆنگول صبر بندیغہ قویدی کیم، کشاد تاپمہدی؟ فرح لر مفتاحیدور و بندلر فتّاحیدور. رفیقی دور صحبتی ممل، اما عاقبتی مرادقہ قرینلیق و حریفی دور امیدى اوزون اما نہایتی مطلوبقہ ہمنشینلیق. سمندی دور کاهل خرام اما منزلقہ بیتکورگووچی و بختی دور ثقیل گام، لیکن مأنغہ توشورگووچی. ناصح تلخ گفتاردہک طبع اندین آزرده و لیکن ضمنیدہ مقصود حاصل، طیب بطلی العلاجدہک، مریض اندین پڑمرده، اما سؤنگیدہ صحت واصل.

عشق اہلی ذکریدین متغیر و لیکن غایتی وصلغہ امیدوارلیق، ہجر اہلی یادیدین متنفر و لیکن نہایتی اتصالغہ کامگارلیک. قفسیدہ جان بللیغہ نی خَموشلوق سود اہتیب، نی نوا و الحان، مجلسیدہ روح طوطیسیغہ نی سکوت نفع بیتکورروب، نی فریاد و فغان. صحراسیدہ فراغت همان و اضطراب همان، بیابانیدہ درنگ همان و شتاب همان. سوختہ فراق اؤلمکدین انگہ غم یوق، اندوختہ اشتیاق کویمکدین انگہ الم یوق. ہجر شامیدہک تیرہ اوزون، اما غایتی صبح وصال، حج یؤلیدہک قتیغ و بیراق، اما نہایتی کعبہ اقبال. هر

گرفتارغه کیم، اول نابود حیاتی اندین بری و هر امیدوارغه کیم، اول ناموجود روحی اندین سپری. عاشق لرغه مرضی دور قاتل و بیمار لرغه زهری دور هلاهل. صحیح ایننگ صعوبتیدین بیمار، حواس ایننگ عقوبتیدین ناکار. روح ایشی انی تارترده تعلل، کونگول ایننگ قتیغلیغیدین بی طاقت و تحمل. یولی بادیه سیده ظلمات آفت، خضر دپک انی قطع قیلغانغه بهره زلال حیات. شدتی یوکیگه حامللردین بیرری ایوب نبی و صعوبتی حملیغه کامللردین بیرری محمد عربی.

بیت:

عجب رنجی که اندین صعب یوق رنج

ولی چپکن کیشی نینگ بهره سی گنج

حکایت: بیر ناتوان کونگلیده بیر گلغذار خارخاری بولدی و اول تهمت بیله زندان گرفتاری بولدی. اول ایش اقراری اوچون انکه قیلمه غن عذاب قالمه دی، اما اول مخفی سرین کونگولدین تیلگه سالمه دی. عاقبت بیر کون عسسلر باردیلر و انی زنداندین بند بیله سودره ب چیقاردیلر. و باش-ایاغیدین تارتیب اوزاتتیلر و بیر قوچاق ییغاچ ایننگ اعضاسیغه اوشاتتیلر. انداق که باشند - ایاغی جراحت بولدی و بری اعضاسی نینگ تهریسی سؤیولدی. تیاق اعضاسین انداق افگار قیلدی کیم، قان اول معرکه نی لاله زار قیلدی. مظلوم مطلقا دم اوره دی و اقرار تکلمین تیلگه سورمه دی. چون تعذیب شدتیدین هاردیلر، اول مجموعدین سودره ب چیقاردیلر. نومیدلیغیدین قویه بریدیلر و انصاف عالمیده محق اپردیلر. چون جفایشه لر ییراق باردی، جفاکش آغزیدین بیر اوشالغان درم چیقاردی. جمعی که انی کوردیلر. اول ایش کیفیتین سؤردیلر، اولچه جوابیدین مفهوم بولدی، بو

حالت معدوم بۆلدى كيم، سياست هنگامه سیده منظوری حاضر اهرمیش و بیر گوشه دین ایننگ حالیگه ناظر اهرمیش. انگه ییترده اول بی داد و ستم تیشی آستیده اهرمیش اول درم. عذاب اعتدال دین اوترده درمغه تیشین بهرکتور اهرمیش و تیش زخمی بیله اول درمنی پاره- پاره اوشاتور اهرمیش و منظور ناظر آلیده صبر و تحمل قیلور اهرمیش و ایننگ نظاره گر اهرکین ییلور. منظور چون بو حالنی ییلدی، مهر و شفقت بیله باشیغه کپلدى، یومشاق سۆز بیله بره لر یغه مرهم ییتکوردی و چوچوک تیل بیله معجروح تنیغه جان کیووردی. خیالیغه کپچمس دولتغه سزاوار بۆلدى و گمانیغه اؤتمس عادتغه کامگار بۆلدى. بو برچه شدتده غی صبر و شیکیبالیغ نتیجه سی اپردی و اول صعوبت و شدتده تحمل دین انگه دست بپردی.

بیت:

کیم که بیر شدت ارا صبرو تحمل ایله دی

بخت ایننگ نیشینی نوش و خارینی گل ایله دی

آلتینچی باب_تواضع و ادب ذکریده

تواضع خلقنی کیشی محبتیغه شیفته قیلور و اولوسنی فاعلی مؤدتیغه فریفته قیلور. دوستلوغ گلشنیده نظارت گُللری آچر و اول گلشن دین انس و الفت بزمیده تورلوک گُللر ساچر. متکبر دشمنیغه ملایمت سری یؤل کورگوزور و معجب خصم خاطر یغه انسانیت ذوقین اؤلتورغوزور. تکراری حیاسیز مدعینی اویت سرحدیغه باشقورور و تعدادی انصافسیز عدونی یمانلیک دین اؤتکرور. اگرچه بارچه ابلدین خوبدور و بری خلایق دین مرغوب، اما سرافرازلردین خوبراق دور و بی نیازلردین مرغوبراق. ابنای جنس دین بیر-بیریگه مستحسن،

اکابر دین اصاغرغە احسن. سخا قيلمەى اېلنى شاد قىلور و عطا كۆرگوزمەى كىشىنى غمىدىن آزاد قىلور. ادب كىچىك ياشلىغلرنى اولوغلر دعاىىغە سزاوار اېتر و اول دعا بركتى بىلە عمر دىن برخوردار. كىچىكلر مېرىن اولوغلر كۆنگلىغە سالور و اول محبت كۆنگولده مؤيد قالور. اوشاغلرنى كۆزگە اولوغ قىلور اطوارىدىن خلق اولوغلىق بىلور. خلق جانىدىن بې حرمتلىق اېشىگىن باغلر و كىشىنى هزل و استخفافدىن سخلر. طبيعتغە انسانىت طريقتىدە اندام بېرور و مزاجغە آدمىلىق منزلىدە آرام يېتكورور. كىچىكلرغە كىم، اندىن مونچە بۇلغەى، اولوغلرغە كۆركىم، نېچە مونچە بۇلغەى.

محبىتغە زىب و پىرايه ادب دىن بېتر و مؤدتغە رونق و بها تركىدىن كېتر. ادب و تواضع كۆزگوسىغە جالا بېرور، ايگى جانبدىن ياروغلوق يېتكورور. تواضع و ادب اھلىغە تعظيم و حرمت بېتر و اول دانەنى اېككن بو محصولنى جمع اېتر. خلق اختلاطىدە حمىدە اخلاق ابتداسى بو خصالدور و بو رسوخ تاپسە محبت اختلالى محالدور. ايگى جانبدىن اگر خُلُق كرىم بۇلغەى، ادب و تواضع مقابله سىدە عزت و تعظيم بۇلغەى. خوشا، بو نوع احباب آره سىدە صحبت و بو طور اصحاب آره سىدە مؤدت. مونداق اھل محبت و وداد و خىل مؤدت و اتحاد. اگر ظاهرده دوستلوق صفاسى اوچوندور دنياده كامگارلىقدور. و اگر معناده تېنگرى رضاسى آخرتده امىدى رستگارلىقدور. و اگر تېنگرىلىك اوچون بۇلسە، «التعظيم لامر الله» سعادتى حاصل و اگر خالق دوستلىغى اوچون بۇلسە، «الشفقة على خلق - الله» دولتى واصل. بو عالي مرتبەغە شايسته و لايق موافقى دوركه ذاتى فقر دولتىغە ملايم و موافق، يۇق كه متكبر خودپسند و جاهل ناخردمند.

بیت:

عقل و حکمت ایشیدور بویله معاش و آیین

قَیْتَه تاپقه‌ی مونی هر نفس پرست و خودبین

حکایت: اخبار راویلی و آثار حاویلی مونداق روایت قیلیدورلرکیم، بیر آو هنگامه‌سی غوغاسیده و چاپماق و آتماق آره‌سیده خسرو پرویزنینگ سرافرازلیق تاجیدین گوهر ابدار و دُر شهوار اوزولوب بیرگه توستی. و آو اشتغالیدین انگه هیچ کیشیگه خبر بؤلمه‌دی. آودین مداینغه قَیتیلر. چون اول ایشنی ییلدیلر و خلایقنی منادی بیله چیقاردیلر و اول گوهر نابابنی تیله‌ی باردیلر چون اول زیب تاج ملک خراجی ابردی، تاپقانغه کؤپ نیمه و کرامند صله وعده بۆلدی. خلق اول بیابانده جست و جوییده و صله آرزوسی گفت- وگویده. اتفاقاً ایکی همراه: بیر غافل و بیر آگاه. غافل جهل یوزیدین خودپسند، آگاه تواضع و ادب زیوریدین ارجمند. بیر نینگ اسمی مدبر جهانگرد و بیر نینگ آتی مقبل جوانمرد. اول بیابانداغی یؤلغه عازم و شهر سری بارورغه جازم. پویه‌نما و دشت پیمای ابردیلر، چون در طلب اهلگه یاووشتیلر. اول خلقنی باشلب چیققان کیشیگه یولو قوشتیلر. مدبر تکبر بیله انگه باقمه‌ی اؤتتی. مقبل انسانیت طریقین ایلگری توتتی. اول سالارغه ادب و تواضع بیله باش ایندوردی، ایاغی آستیده گوهر خودتوشگن ابرمیش، کوروب آلیب، اؤپوب اول سالارغه توته بپردی، اول خود موعود صله‌نینگ وکیلی ابردی. مقبل نینگ ایلگین توتوب شهرغه قَیتتی. خسرو خوشحال و منبسط بۆلدی. و ایننگ عذرین دېگندین آرتوق احسان بیله قۆلدی. مدبر تکبر نتیجه‌سیدین شهر گلخنیده مقام توتوب، مقبل ادب و تواضع فایده‌سیدین گوهر مقصود تاپیب، شاه گلشنیده آرام تاپتی.

بیت:

متکبر کز بیان شهرده خوارو مردود متواضعنی غنی ایله دی دُرّ مقصود

بیتینچی باب_ ذکر شرحیده

ذکر کۈنگۈل بیلە حق یادی اشتغالیدور و تیل بیلە دەغی همول تکلم مقالی. و بعضی تیلگە اول امر دین معدوللوق دېدورلر و کۈنگۈلگە مداومت و مشغوللوق. کۈنگۈل بیلە حق یادیدین خالی بۇلماقدور و ایننگ غیری خیلیدین خالی بۇلماقدور. و اول مشغوللوق «ما خلق الله» فناسیدور و «ما خلق الله» خالقینی بقتاسیدور. نفعی کلمه سی بیل کیم، «لا اله» بۇلغەی، ماسوی الله نی اونوتماقدور و اثبات کلمه سی بیل کیم، «الا الله» بۇلغەی کۈنگۈلنی آووتماقدور و مشغول توتماقدور. و ایننگ نهایت مرتبه سی ذاکر مذکورده نابود و یوق بۇلماقدور. و انده تیلگە کلکل یوق و تقریر و بیانغە مدخل یوق. نی لسانغە تکلم دین خبر و نی بیانغە ترنم دین اثر. بو حرمغە کلی محرم بۇلماغلیق نفعی خاطر دور و افنای موجود و ناموجود. و غایب و حاضر اوزنی بود و نابود خیالیدین قاجورماقدور و مقصودی اصلی طلبیده آشنا بۇلسە بۇلمس. و بود و نابود دین خالی بۇلماغونچە بو حیات زلالیدین تۇلسە بۇلمس. بو دریاغە کیرگن گوهر مقصود تیلەسه دم اسره ماق کهرک و بو حرمغە یؤل تاپقان محرملیق تیلەسه دم اورمه ماق کهرک. شاه رازین اسره ماقده تیلین تیسیمه غن نینگ باشی باریدور و غیرت و سیاست تیغی ایننگ نهادیدین دمار چیقاریدور. بو می ایچگندین کیفیت اظهاری کۈنگلی بتابلیغیدیندور و بو باده مستیغی نینگ شرابلیغیدیندور.

رباعی:

میخانه جمعی که ابرور باده پرست
 ظاهر می ایچگندین اؤلورلر بدمست
 مینگدین بیر اہمس بو حقیقت مییدین
 ایچگن انی آخسوم اؤلسه تانگ یوق پیوست

حکایت: مقربِ حضرتِ باری خواجه عبدالله انصاری (قدس سرہ) دہدی کیم، اول تکلمغه کیم منصور دم اوردی، مہن ہم اوردوم. اول آشکار اہتتی و مہن یاشوردوم. مہن کیم یاشوردوم، تاجدارلیغ منگا قریب بؤلدی. اول آشکار اہتتی، دارغه تاج بؤلماقلیک نصیب بؤلدی. اول هنوز خام ابردی و بو معنیدین خروش قیلوری بی ہنگام ابردی. اہشیتگووچی ابا اہتتی و انگہ پیٹی و اولچہ پیٹی. مہن اول سؤزنی انجمنده اظہار اہترمہن و اظہاریده اصرار و تکرار اہترمہن هیچ کس منگہ نیمہ دہی آلمہس و دہمس کیم، سؤزوم نینگ اگرچہ معنسی اولدور، اما صورتی اول اہمس کیم، صورت اہلی صورتگہ نظر سالورلر و معنی اہلی معنیدین بہرہ آلورلر.

الہی، بو آگاہلر ایاغی توفراغیدین بیز گمراہلر تیرہ کؤنگلیگہ آچوغلیق بیتکور و قارارغان کؤزلیگہ یاروغلوغ بیتکور.

بیت:

ہمول کحل الجواہرنی کؤزومگہ توتیا ایلہ

اول اکسیر سعادتدین وجودیم کیمیا ایلہ

سبکینچی باب_توجہ ذکریدہ

توجه حق سبحانه تعالی غه یوزلشمک و اول یان ابلنماقدور. و خلقدین تعلق تارین اوزوب انگه اولنماقدور. جمیع آرزودین چیقماق که حق نینگ غیریغه ایلندورغهی و ماسوی الله اشتغالیه چیرماندورغهی. انداق کیم، دنیا و آخرت سعادتین عرضه قیلسه لر و صدیقلر و پیغمبرلر مراتبین جلوه ببرسه لر، سالک اول یان نظر اؤقین آتمه غهی و کونگیلگه الرینگ رد و قبولین مطلقا یؤله تمه غهی. اگر توجه ده یوزیگه اؤقلر کپلسه، کؤز یومماقنی اونوتقه ی، اگر بیر کؤزینی اول اؤقلر ضایع، ینه بیرین ایلگری توتقه ی. اگر اول نظاره ده تاش یاغسه باشین یاشورمه غهی و انی محافظت قلقانیغه قاچورمه غهی. اگر آلیده شیر زیان یوزلنسه، انگه مورچه کپلمه گهی یامان و اگر پیل دمان اوچره سه، اول همان بؤلغهی و پشه همان. سیل بلادین توجه که نم بېتمه گهی و صرصر آفت بیر تار مویین خَم اېتمه گهی. چرخ غدار فتنه لیک نجومی بیله انگه بیر زرافشان ورق ماوی و برق حوادث انگه پیل اوچورغان بیر سریق گل یفراغی بیله مساوی. مِهَر منیر آلیده ذره دین حقیر و خاکسار، بحر زخار نظریده بیر قطره دین بی مقدار، یعنی اول توجهی که مانع ممکن بؤلمه غهی و اول نظاره سی شعله سی دریالر سوی بیله ساکن بؤلمه غهی. و بو مقام سالک نینگ صدقیگه دالدور و اخلاصیغه گواه خالدور. و عاشق لیغیده یکدلیغیغه دلیل بی اشتباه و یکروی، یکجه تلیغیغه گواه و شوقی غایتسیز ابرکنیگه گواه صادق و محبتی نهایتسیز ابرکنیگه دلیل موافق.

مثنوی:

توجه بیرله هندو سعی اېتر چاغ توشورور کؤک یاغاچدین تازه یفراغ

کشف ایلب توجه بیضه سیغه بارر کؤز بیرله باسمه ی کاسه سیغه

حكايت: بىر گلخنى محتكىش كۈنگلىگە بىر شەزادە خورشيدوش عشقى حرارتى توشى و حرارت تايىدىن قانى قوروشى و روحى مفارقت قىلورغە ياووشى. خرد متاعى ايلگىدىن باردى و جنون شيداليققە باش چىقاردى. اطفال قووب تاش اوررلر ابردى. كوچه دىن كوچه گە سوررلر ابردى. انىنگ آغزىدە شەزادە آتى مذكور و كۈنگلى انىنگ ذكرى بىلە مسرور. چون اطفال تاشيدىن تۈير ابردى، قاجىب گلخنغە يوز قۋير ابردى. چون گلخنى مجنونى شەزادە عشقى مشهور ايتى، بو سۈز شەزادە قۇلاغىگە هم يېتى. انداق كە پاك عشق بالخاصه معشوق كۈنگلىگە جاذب بۇلدى. شەزادە پريوش ديوانه سىن كۈررگە راغب بۇلدى. سىر اثناسيده مركبى اول گلخن سارى سوردى، چون ديوانه نامرادنى كۈردى، نظاره و توجهى انداق ببخودلوققە اولشتى كىم، گلخن اۋتى باشىن اياغىگە توتشتى. اول نظاره دىن ببخير ابل يېتىب اۋتىن اۋچىرگونچە اندىن نې خبر قالدى و نې اثر. شەزادە قاتل ديوانه سى حاليدىن يىغلب غصه يوتتى، طرفه كۈركىم، اۋزى اۋلتوروب، اۋزى عزا توتتى.

بیت:

مجازي عشقه مونداق توجه ايله خيال

اگر اولسه عشق حقيقده كۈر نې بۇلغەى حال

تۆڧيزىنچى باب _ رضا ذكرىدە

رضا اۋز دلخواه و رضا سىدىن كېچمكدور و حق سبحانه رضاسى جامين لاجرعه ايچمكدور. اۋز كۈنگلى تىلەگنلر موتى عراسين فرض بىلمك و محبوب حقيقي رضاسى بىلە تىرىلمك. بو مقال دور. سالك نىنگ اعظم مقاماتى و ارفع درجاتى نېچون كىم، سالك

بدایتده مسکنت و حقارت مقامیده حقیرنینگ رضاسی و مطلوبی هم حقیر بؤلور. چون اوز رضاسین بالکل فنا اؤتیغه آتتی و حق سبحانه تعالی رضاسی بيله اوزین توزهتتی. ماسوی الله لوثی عاریدین قوتیلدی و «المخلوق باخلاق الله» صفتی بيله متصف بؤلدی. عجب مقالی دورکیم، اگر بو کارخانهده ختایی نقشین کؤرسون و اگر اسلامي پرچهنی نقاش نقشبندخانه صنعیدین متصور بیلغهی و هر بیرینی اوز بیریده بی نظیر تصور قیلغهی. روضه خلیدین کؤپ شاد و دوزخ دودیدین کؤپ تیره نهاد بؤلغهی. کلیم الله مدحیده مبالغه کورگوزمهغهی. خلیل الله آگاه بيله نمرودِ مردود اراسیده مخالفت ایشیگین رست کورگهی. و موافقت رشته سین درست. آفرینش باغیدین اگر باشیغه گل یاغیلسون، و اگر ایاغیغه تیکن سنچیلسون، چون باغبان چمن آرا رضا و اختیاری بيله دور نی اول بیریدین باشین یاشورغهی و نی اول بیریدین ایاغین ییغیشورغهی. و دوست رضاسیغه جان فدا قیلغهی و اگر ینه جان تیریکلیگین انینگ رضاسی اوچون تيله گهی و اولومده انینگ رضاسین تاپسه، جان ایسته گهی رضاسین. حق رضاسی بیلیمیش بؤلغهی و مرادین انینگ خاصیتده محو قیلیمیش بؤلغهی و اوزلؤگیدین خبر قالمه میس بؤلغهی و اوزیگه اوز رضاسیدین اثر. حقدین اگر غفارلیغ ظهور اتر انینگ مرغوبی و اگر قهارلیغ ظهور اتر هم انینگ محبوبی. نیش بیتسه زخمیغه مرهم و گر مرهم بیتسه بغری زخمیغه هم مغتنم.

بیت:

راضی اولسه گر یامان، گر یخشی بؤلسه جلوه گر

صنعی کلکیدین مصوردور چو هر ینگلیغ صور

حكايت: ولايت درياسی نينگ گوهری و هدايت سپهری نينگ اختری اسدالله الغالب، اميرالمومنين علی ابن ابو طالب (رضی الله عنه، کرم الله وجهه) رضا مقامی تعريفیده و سالک نينگ راضيليققه متأثر بؤلغانی توصيفیده ورق یوزيگه معارف نگار خامه اوروبتور و بو نوع دقيق نکته سوروبدورکیم، رضا مقامیغه کمال اؤز رضاسی حق رضاسیغه موافق قیلغانغه حال بودورکیم، سؤل کؤزونگ خانه سی خيبر ایشيگيگه مکان بؤلسون و اول پاشنه آچیلور-ياپیلورده اول مکانده کؤرونسون. ایشيتکوکوچی عين رضادين اؤز شانين اونومه غه ی و غایت تعظیمدين اؤنگ کؤزين اول خدمت اوچون ایلگری توتمه غه ی. اگر مونداق قیلسه، اولچه انگه قصادور، انينگ مقابله سیده هم فضوللوق، هم عدم رضادور. رضا مقامیغه اؤزين نابود و فرمانبردارليغده اؤزلوکين ناموجود قیلغانغه بو وجود قیدين کېلدى کیم، سؤل کؤزنی خوار، اؤنگ کؤزنی عزيز يیلغه ی. و بو خوار و بو عزيز اراسیده تمیز هم قیلغه ی، انگه رضا شرطی اولدورکیم، امریغه طاعت قیلغه ی و مأمور بؤلغان اظهار طاعت. و بو شیرين میوه ولايت باغی شجره سيدين بؤلغه ی و بو لذیذ فاکهه هدايت شجره سی نينگ ثمره سی بؤلغه ی.

بیت:

ولايت ايچره بؤلغه ی میوه لر کؤپ طعم و حالتليغ

ولی قیسی ولايت بؤلغه ی مونچه لذتليغ

اؤنونچی باب _ عشق ذکریده

عشق اختريدور دُرخشنده، بشریت کؤزی نور و صفاسی اندین و گوهریدور رخشنده، انسانیت تاجی نينگ زیب و بهاسی اندین. مهريدور طالع، محزون خاطرلر خارستانی اندین

گلشن و بدریدور لامع، تیره کونگوللر شېستانى اندین روشن. بحریدور وسیع، هر ایگریمی یوز عقل و هوش کهمه سین چومورغان و تاغیدور رفیع هر تیغی مینگ زهد و تقوا باشینی اوچورغان. شعله ییدور سؤزنده، خاشاکی کۆپ جان و کۆنگول بؤلغان و برقیدور فروزنده، کۆپ جان و کۆنگول اشعه سیده کول بؤلغان. اژدهاییدور خونخوار، عالمی دمی بيله تارتماق انگه کام، پادشاهییدور قهار، کامی هر عالم اهلینغه قتل عام. و هر نهچه ظلم قیلغان انگه قانماق یؤق. صاعقه ییدور، عقل و دین خرمینن کویدورگوچی و صرصریدور الرنینگ کولین کؤککه ساوورگوچی. عنادی آلینده تېنگ هم پادشاه، هم گدا. بی دادی قاشینده بیر هم فاسق، هم پارسا. عاشق کۆنگلیگه معشوق هواسین سالغووچی هم اول و بیر جلوه سی بيله نقد حیاتین آلغووچی هم اول. و عاشق مونداق بلانینگ گرفتاری و مونداق آفت نینگ بی اختیارى، مونداق طوفان نینگ غارقى و بو نوع صاعقه نینگ حریقى، مونداق غدارنینگ زبونى و مونداق پریزادنینگ مفتونى و مونداق دیوکردارنینگ مجنونى. و مونونگدېک آشوب نینگ شیفته سی و بو ینگلیغ قاتل نینگ فریفته سی، بو طور خونریزنینگ هلاکی و بو تورلوک بلانگیزنینگ دردناکی. عشق کوهستانی بی دادی نینگ ناشادلریدین بیرى فرهاددور و صحراى جنون زبونلریدین بیرى مجنوندور. و شېستان سوداسی دیوانه لریدین بیرى پروانه و گلستان هواسی ناشکیلریدین بیرى عندلیب دیوانه. و آتشگاه حرارتی گرمرولریدین بیرى خسرو نامی و میکده دردمندلیگی نامیلریدین بیرى جامی (نورالله مرقدہ نوراً وفقناالله!)

بیت:

که تا بؤلغهی بولر بیر-بیرلری بیرله قرین بؤلسون

سمندرلر کییی عشق اؤتی ایچره همنشین بؤلسون

بو تعریف قیلغان عشق و بو بیان ایتگن اهل عشق معشوق وجودی بیرله قایم دورلر و بو ادا تاپقان حالاتغه منسوبلوکلری دایم. و اول معشوق حسنین عبارت دورکیم «ان الله جمیل یحب الجمال» اندین خبر بېرورکیم، عشق بو اعتبار و جلالی بیله و بو اختیار و استقلال بیله حسن سراپرده کبریا و بارگاه استغناسی تېگرسیده بیر بنده چاوش و بیر کمینه حلقه به گوشدورکیم، هر قچان حسن سلطانی محبوبلوق نقابلریدین و مستورلوق حجابلریدین چیقماق اسبابین توزسه و ظهور تجلیسی بیله جلوه گر کورگوزسه، اول نور عاشقی مهجور کوزی روزنی شیشه لری روزن گوزن کوزی شیشه لریدېک حیران قلیب عشق بی باک عیاری اول روزن یولیدین اوزین کونگول معموره سیغه تشلر و اول معموره ده خرابلیق آغاز قلیب، خرد و هوش خلیغه قوزغلان ساله تشلر. اول معلوم اېمس کیم، حسن سلطانی نینگ بو ظالم چاوشی بی دادیدین اول ملک اهلی نینگ مظلوملری نېتگهی و حاللری انینگ تشددی صعوبتیدین نی بېرگه یتگهی. باوجود بو حال اول کشور نینگ اسیرلری و اول ملک نینگ قتل و تاراج کورگن اهلی فرع و نفیرلری اول جلوه میدین مست بېخود و اول جمال تماشاسیدین واله و حیران بولیب، انینگ هوا سیغه مشعوف و انینگ تماشاسیغه مغلوب بولورلر.

اېندی کیم، اول کشورنی تسخیر قیلدی و اول ملک اهلین یغماده اسیر اېتتی ینه اول سلطان جلوه گاه فضای ارمیدین خلوتگاه خفاسی حریمغه میل اېتیب، همول نور و ظلمت پرده لر یغه یوزلنسه و جمال قویاشین همول شب اندوز نقاب سحاب لر یغه یاشورسه و بو تورکتاز تاپیب، مسخر بولغان ملک اهلیغه و بو قتل و تاراج کوروب، بوزولغان کشور اېلیگه اول تماشا خرمیدین و اول نظاره امتدادی عرشیدین رستاخیزی توشلنغای و قیامتی یوزلنغهی کیم، جزع اکبر و او یلاسی و آشوب و فرع محشرده اسفاسی الرینگ نهادیدین

فلکِ غدارغہ میلِ ابتگہی و بو سپہرِ دوارغہ بیتگہی. بو حالتیدورکیم، مونونگ شدتی
تقریریدین تاشقاریدورکیم، مونی کورمہ گن کیشی بیلمس و مونگہ بیتمہ گن باور قیلمس -
کیم، ہجران و فراق موندین عبارتدور و عشقہ مراتبدور و اول اوچ قسم بیلہ منقسم بؤلور.
اولغی قسم: عوام عشقیدورکیم، عوام الناس آرسیدہ بو مشہور و شایعدورکیم، دہرلر:
«فلان فلانغہ عاشق بؤلوبتور». و بو نوع کیشی ہر نوع کیشیغہ بؤلسہ بؤلور، شغب و
اضطرابلریچہ لذتِ جسمانی و شہوتِ نفسانی اہمس و بو قسم نینگ بیکرہک مرتبہسی
شرعی نکاحدورکیم، بری خلایقہ سنتدور و مباح. و پستراق مرتبہسیدہ پریشانلیق و
مشوشلیقلر و بی سامانلیق و ناخوشلیقلری کہ ذکرِ ترکِ ادبدور و بیانی بی حجابلیقہ
سبب.

ایگینچی قسم: خواص عشقیدورکیم، خواص اول عشقہ منسوبدورلر. اول پاک
کوزنی پاک نظر بیلہ پاک یوزگہ سالماقدور و پاک کونگول اول پاک یوز آشوبیدین
قوزغالماق و بو پاک مظهر واسطہسی بیلہ عاشقِ پاکباز محبوبِ حقیقی جمالیدین بہرہ
آلماق. عشقِ اہلی نینگ پاکبازلری و شوق و نیاز اہلی نینگ نظم طراز و افسانہ پردازلری
متقدمیندین انداق کیم، نظم بیشہسی نینگ غضنفری و درد و عشق آتشکدہسی نینگ
سمندری و ذوق و حال وادیسسی نینگ پاکروی امیر خسرو دہلویدورکیم، پاک نفس و
گفتاری، پاک الفاظ و معانیلیق اشعارِ عشقِ اہلی نینگ آرسیدہ غوغا و وجد و حال
انجمنی فضا سیدہ علالا سالیبدور. ینہ سوزی پاک و کوزی پاک عشقِ اہلیدہ مجرد و
منفرد و بی پاک بو طایفہ نینگ بی نظیر و عدیل و تاقی فخرالملتہ والدین شیخ عراقی -
دورکیم، عشق صفاتیغہ متصفدور و لمعاتِ پاک معانی و تراکیبغہ منصفدور. و
متأخریندین ایگی عالمی بیر داو بیلہ اؤینہ غان مقمر شیوہلر پاکبازی و عشق دیر فنا سیدہ

حقیقت باده سیدین مست رندلر همرازی شمس الملة والدين خواجه حافظ شیرازی دور. دنیا و آخرتنی بیر آه ایله اؤرته گن پاک عاشقلر امامی و ملک و ملکوتده سایلرلر شیخ الاسلامی حضرت مرشدی و مخدومی نور الملة والدين عبدالرحمان جامیدور (نورالله مرقدہ) کیم، اگرچه الر وصفی نظمغه نسبت بیروردين یوقاریاقدور، اما هر صنف نظمده بی نظیر ابردیله و نهچه که تعریفلری شعرده مهارتدین تشقیریدور و لیکن هر اسلوب شعرده جهانگیردورلر. و نظملمریده هر شعر بیله عشق اؤتین عالمغه اوروبتورلر، شعرلریده هر بیت بیله درد اهلی جان و کؤنگول عالمین کؤیدوروبدورلر.

ینه اول حضرت جام محبتدین دُردکشلر و ارشادی سلوکیدین فانیوشرکیم، درد و عشق طوری اداسیده گفتارلری تورک اولوسیده حرارت آمیز و سارت خیلیده آفت- انگیزدور. باری نینگ غرضی گفتارلری اشغالیدین و اشعارلری قیل و قالیدین بو عشق اظهاریدور و بارچه نینگ شوق و عنا یالینیدین عجز و نیازلیق حالاتی و درد و بلا چاقینیدین سؤز و گدازغه مباحاتی اؤزین بو عشقغه منسوب قیلماقدور، بلکه کورونور بو عشق عالمیده عاشقلیق نینگ صعب حالی و معشوق نینگ مفرط جمالی هر بیرده هر بیر ی نینگ عجب حالاتی و غریب خیالاتی و غایتسیز بوالعجب و نهایتسیز رنگ و تعبیرلر یوزلنیدور و ایننگ اظهاری لازم کلبیدور. اول جمله دین، معشوق حسن و جمالی نینگ بی نهایتلیغی و ناز و استغناسی نینگ بیحد و غایتلیغی. و انداق احوال کیم، مونگه موافق بولغهی، اندین سؤنگ عاشق درد و شوقی نینگ فراوانلیغی و عجز و نیاز و سؤز و گدازی نینگ بی پایانلیغی. و هر امور کیم، اونگه مناسبدور، ینه ایکله سی نینگ بیر بیرلگه امتزاجی و ترکیبیدین و اختصاصی و تربیتیدین وقوع تاپقان حالات اداسیده و یوز کؤرگوزگن مُشکلات املاسیده کیم، هر بیریده اگر کتابلر تصنیف قیللسه و مجلدلر ترکیب ایتیلسه، هنوز اولچه ایننگ اداسی نینگ حقیقدور تحریرغه کبتورمک، تقریر قلمین سورمک متغیر

کۆرونور، بلکه متضرر دور. و کاینات بازاری نینگ غوغاسی و عنصریات چارسوسی نینگ علااسی بو تکلم و ترنم بيله دور و مونسيز انسان کلامی تنیدور جانسیز و بشر الفاظ و عباراتی چمنیدور گل و ریحانسيز. سۆزکیم، درد چاشنیسیدین حرارتی بۆلمه غه ی، نورسيز شمع بیل و سرورسيز جمع گمان قیل. حاصلی کیم، سۆزگه بو ترانه دور و موندین اؤزگه برچه افسانه، دُر و سۆز عشق سۆزیدور و کۆنگولده حیات نشئه سی عشق اؤزیدور.

بیت:

سۆزگه معناسیده عشق اؤتی نشانی بۆلمه غه ی

بیر تحرکسيز بدن آنگلکه که، جانی بۆلمه غه ی

حکایت: مجنون عشقی اؤتی هجران گدازیغه اولشتی، ضعیف بدنیغه اول حرارتدین ایستیمه شعله سی توتشتی. هر معالجه کیم قیلدیلر سود اېتمه دی، مرض آرتتی و ایستیمه سی کېتمه دی. چون بیمار ایشی نزع حالیه یېتی، بیرا اول حالدین لیلیغه خبر اېتتی. پریشانی اول خبر ناشاد قیلدی، دیوانه سین سؤررغه نامه سواد قیلدی، قاصدکیم اول نامه نی مجنونه یېتکوروب بېردی، روحدین تنیده رمق یوق اېردی. مهربانلرکیم، نامه نی مطالعه قیلدیلر بیمارغه استماعیدین اثر بیلدیلر. هر کیم که انی تکرار اېتر اېردی، اول نفسدین بیمار تنیه روح یېتر اېردی. اول دم کیم، ایشی حرز و دعادین اؤتدی، معشوق نامه سی حرز و دعا یېرین توتتی. مریض ضعفدین صحت تاپکونچه تکرار قیلدی چون صحت تاپتی، بؤنیغه طومار قیلدی. عشق سۆزیدین مرضی صحت تاپتی و اول سۆز تکراریدین بدنی قوت.

بیت:

عاشقکه گرچه ضعف و مرضیقدورور مزاج معشوق ذکر ی اول مرضیغه اېرور علاج

اوچونچي قسم: صديقلر عشقيدورکيم، الر حق نينگ تجلياتي جمالغه مظاهر واسطه سيدين اير و واله و مغلوب دورلر. و اول مشاهده بېخودليغيده الردين شعور، الردين مسلوب. شهودلري استغراققه يبتگن و اول استغراقدين استهلاك مقامين حاصل اېتگن. اگر حوادث يېلي سپهر گلشنی اوراقين اوچورسه، الرغه اندين خبر يوق و انجم گلبرگلرين هر ساري ساوورسه الرغه اندين اثر يوق. حواسلري ناکار تجليات جمالي صدماتيدين و شوقلري نامقدار عشق هجومی غلباتيدين. انبياي مرسلين يبتگاندين نظرلرين مقصوددين آلمه و ملايکه مقربين اؤتگندين نظرلرين اول سري سالمه ي. حاللري مطلوب مشاهده جمالي و اشتغاللري هم انينگ ملاحظه صنايع و کمالی وصال مي زوريدين کونگوللري بېخود و مست، متعاقب تجليات سطوتيدين اعضا لريده شکست. و صل باده سيدين اؤزگه روحلريگه کام يوق و حق مشاهده سيدين اؤزگه کونگوللريگه آرام يوق. بولردور عشقده و صلدين کام تاپقان و «عند ملک مقتدر» مقاميده آرام تاپقان. و بو طايغه ني واصللر دېدورلر، عشقدين وصل مقصودی حاصللر.

حکایت: حج شرفين حاصل قيلغن مشايخ و اوليای عليهم التحية والدعا عرفاتده مناجات قيليب، هر قيسی بير مراد ايستر ابردی و اؤزلري اوچون بير تيلک تيلر ابردی. و کوپ نينگ دعاسی بو ابردی کيم: - الهی، بيزگه توفيقينگ بيرله همراھليغ بېر و اؤز حقيقتينگدين آگاهليغ. و قطب السالکين و سلطان العارفين عرفان طريقيده اوليادين ممتاز شيخ ابو سعيد خراز (قدس سره العزيز) آغزیده سکوت مھري ظاهر و جمالي تجلياتقه مستغرق و متحير توروب ابردی، کوزين آسمانغه اوروب ابردی. بيراو دېدی کيم: - يا شيخ، بو محلهده مقبولدور و باری مشايخ دعاغه مشغول. سېن نېچوک دم اورمس سېن و دعا رخشين اجابت ميدانيغه سورمس سېن. شيخ (قدس سره) دېدی کيم: - هر ني بو خلايق دعا بيله تيله يدورلر،

بارینی منگه بهریدور، بلکه آرتوغراق کۆنگلوم اوییده بهریدور. اندین نې ایستهی و دعا قیلیب نې تیهلی؟ الرکه آگاهلیغ تیهلیدورلر، منگه مطلوب. بیر زمان غفلتدور و حالیمه ابورولگهلی بیر نفس مهلتدورکیم، انینگ وجودی تجلیسی صدماتیدین بېتاب و توانمېن و اول آغیر یوک آستیده خسدېک ناتوانمېن کیم، انینگ جمالی حیرتیدین اؤزومدین خبریم یؤقتور و اؤزلوگومدین اثریم یؤقتور. عشق نینگ غایتی بو بیرگچه دور و عاشقکه وصلینگ نهایتی بو سؤزنی دهرگچه دور. بو عاشقلرکیم، آکینده قبول اهلیدورلر و طریقت مشایخ اصطلاحاتیده وصول اهلیدورلر، بولرنی تنگریگه عاشق دېسه بؤلور، محبوب هم و حقکه طالب آت قویسه بؤلور، مطلوب هم.

رباعي:

بو بیرگه بیتورسه بنده سین لطفِ اله

تحقیق بیلور هر کیشی کیم بار آگاه

کیم، تاپمس انینگ آلیده موجود سوا

اول قالدی یو تنگری قالدی الله، الله!

اوپنچی قسم۔ متفرقه فواید و امثال صورتی

جاء استغناسیغہ دور تہنگری تعالیٰ نینگ ملک و ملکوتی نینگ تأملیدور و کبر ابتلاسیغہ علاج ہم انینگ کبریا و جبروتی نینگ تعقلی بؤلہ آلور. سعادتمند اگر عالم بؤلہ، نادانلر سؤزی انگہ موجب عبرت و اعتبار؛ بی سعادت جاہل بؤلہ، عالم سؤزیدین انگہ عار. و فی الحقیقت، جاہللیقدین بی سعادتلیقراق نی نیمہ بار؟! اول کہ اؤزین بیگنہی زہی غباوت و اول کہ اؤز سؤزین بیگنہی، زہی شقاوت! عالم اہلی اؤزلری قاشیدہ محبوبدورلر و سؤزلری اؤز ایلہیلریدہ مرغوب. و بشر جنسی بو صفتغہ مجهولدورلر و نفسلری بی اختیار بو دواغہ مشغول.

۱. تنبیہ

اندین کہ نفس کامیدور و نفسانیت مقامیدور. هیچ کیم اؤز کؤنگلیغہ غم تیلہمس و اؤز نفسیغہ الم ایستہمس. اما اؤزگہ نینگ شریف ذاتیغہ بحد مذلت کؤرسہ، آنچہ تفاوت قیلمس کہ اؤزیگہ جزوی شدّت و ینہ بیر عزیز نفسیغہ بی عدد محنت انگلہسہ، آنچہ متأثر بؤلمس کہ اؤزیگہ آز کلفت. و برچہ غہ اؤزگہ دین اؤزی عزیزراق و اؤزگہ لر سؤزیدین اؤز سؤزی لذیذراق. عالم یخشیلیگین کیشی اؤزیدین دریغ توتمس، اما اؤزگہ کیشیگہ یاووتمس.

۲. تنبیہ

اہرنلر یسنماغی کیم، نمایش اوچوندور، خاتینلر بیزہ نمگیدہک دورکہ آرایش اوچوندور. اگرچہ بو معنا ایگلہسیگہ قبیحدور، اما اہرنلرغہ کؤپرہک موجب تفضیححدور. برچہ اؤز نمایش و آرایشغہ علیل و بو اؤز قاشلریدہ محبوبلوققہ روشن دلیل. شاعرکہ ہرزہسی

کولمککه لایق، اؤز خیالیده سعدی و خسروغه فایق. کاتب که گلاغپایی زاغ ملوث ایاغیدین منکوبراق، اؤز آلیده جعفر و اظهر خطیدین محبوبراق. مصور که موحشیدور صورتی نینگ یمانی، اؤز تصویریده عبدالحی دور و مانی. مذهب که ختاییسی خطادور و فرنگیسی قلم اهلی نینگ ننگی، عطارده طعن اورماقدور سؤزی نینگ رنگی. هر پیشه ورغه کیم، هنری تعریفده مبالغه واقعدور، اول تعریف، فی الحقیقت، اؤز نفسیغه راجعدور. جدل اهلی نینگ مدرسه سیده قیل و قالی هم خودپسندلیققه تارتر مآلی، بو انینگ سؤزین رد قیلور و اول مونونگ سؤزین، هر قیسی بېگنور اؤز سؤزین و اؤزین.

۳. تنبیه

خودپسند - ناخردمند. خود آرا - شاهدِ رِعا. مستغنی - مغبون، متکبر - ملعون. شهوتپرست - نفسیغه زبردست. خودپرست - بتپرست. بو بلالردین نفسین فنا قوتقرور و بو مهلکه لردین نجات سری باشقورور.

۴. تنبیه

فنا اهلیغه کۆپ ایتماق مردوددور و کۆپ ایشیتیمک مطلوب و محمود. ایشیتیمک ابلنی تۆله قیلور و ایتماق خالی، ایشیتگووچی و ایتگووچی نینگ بودور حالی. کۆپ دېگن کۆپ ینگیلور و کۆپ بېگن کۆپ ییقیلور. قالب امراضی نینگ مادّه سی کۆپ بېمکدور و قلب امراضی نینگ مادّه سی کۆپ دېمک. کۆپ دېمک سؤزگه مغرورلوق و کۆپ بېمک نفسغه مأمورلوق. آدمیغه بو صفتلر زواید، برچه سی خودپرستلیققه عاید.

۵. تنبيه

خودپرستلیق که ابرور مادهٔ ادبار، موندۀ دهغی تفاوت و مراتب بار. خودپرست که نی قیلغانی اؤزیگه خوبدور، بو ناپسند فعلغه تفاوت کؤپدور. اگرچه انگه کؤپ اقسام لازم بؤلور، اما بو یپردۀ اختصار اوچون اوچ قِسْمغه منقسم بؤلور.

اولغی قِسم اول دیرکیم، اؤزی نینگ اِقوالی و افعالی و اشکالی هر نی کیم بار، اؤزیگه خوب کؤرونکۀ، اگرچه اهلگه مردود بؤلغۀ، انگه محبوب و مرغوب کؤرونکۀ، انداق که مذکور بؤلدی و اوراققه مسطور.

ایکینچی قِسم اول دورکه جمیع حالاتی ناخوش خِیالاتی اؤزیگه پسندیده و رایبندۀ، مستحسن و خوش آئندۀ کؤرونکۀ. و اول قبایحنی یخشی دهب اؤکونکۀ. کریه ذات اؤزین یوسف کنعانی دهبگۀ. و «انکراالصوات» اونین یوسف اندگانی الحانی. ناموزون ابیاتین سلمانینگ «مصنوع» قصیده سیدین یخشیراق بیلگۀ و بی معنی هذیانین جارالله بیتگن «کشاف» گمان قیلغۀ. حق نینگ هیچ امریغه بویون قؤیمه غۀ و شیطا نینگ برچه بویروغین بجا کبَلتورور دین تؤیمه غۀ. اؤز آئیدۀ دانا و چپچن و هر نامقبول قیلۀ دورغانی انگه معقول و مستحسن. میغۀ حریص، بدمست و مزمن، مجلسیغۀ گرفتار بؤلغان نینگ قوتولماغی ناممکن.

نامبارک بز میغۀ اول که گرفتار بؤلغۀ، نامطبوع حرکاتیدین عمریدین بزار بؤلغۀ. مجلسیده اؤکتۀ حکملر سورر چاغی، برچه اجرای احکام بیر، بو داغی، گرفتار مجلسیدین قؤیرگۀ سوروک قلتبانی مانع و اگرانی غافل قیلیب ایشیگیگۀ بیتسۀ، دربانی مانع. مبتلاغۀ بلایی توشگۀ که اؤلومنی کؤزیگۀ، توتیا قیلغۀ، اؤلتوروب سبنی بو بلادین قوتقارہی

دېگنگه جانين فدا قیلغهی، اگر قوتولسه، روم، بلکه فرنگگچه تورمه غهی، ینه مجلس اگر بهشت بولسه، اول یان قدم اورمه غهی. بو خودپسند بدکردار و بو لوند مردار بو پلید مجلسیده کیم، زندان اندین یخشیراق و بو نجس محلیده کیم، مستراح اندین اریغراق دور، اگر ایله بیدین کېکیرسه و کینیدین اؤزگه بیل سېکیرسه، اؤز قاشیده محبوبلوقی اول مرتبه ده و اؤز افعالی نینگ خوبلوقی اؤز آلیده اول مثابه ده کیم، طمعی بوکیم، بزمیده غی حاضرلر و بو احوال و افعالیغه واقف و ناظرلر بو واقع بؤلغان حرکات نینگ هم اونین دلپسند دېگه یلر، هم رایحه سین سودمند. بو قبایحنی کیشی انکه ایته آلمه غهی و ایته آلمان نینگ سؤزیگه قولاق سالمه غهی و ایشیتسه هم، مسلم توتمه غهی و ناملایم ایشینی اؤز «شریف ذاتیغه» یا ووتمه غهی. ناصحغه ایذا و قصد ابتگهی و بو نصیحتدین انکه کؤپ مذلت یپتکه ی. بو نوع کیشی که انکه مونداق بؤلغه ی کردار، حالا بو دورده موجود و حاضر بار. بو طورده ینه عزیزلر هم جلوه قیلورلر کیم، زمان اهلی تأمل قیلسه لر بارین بیلورلر. اگر بعضی مذکور بؤلغان عزیزلردین کیچیک بولسه، بعضیسی اولوقتور و اگر بعضی ایشلری اندین اؤکسوک بولسه بعضیسی آرتوقدور کیم، کؤپیگه بو فقیر مظلوم نامقدور رعایتلر یپتکوروبدور و مقابله ده نامحضور ظلم و تعدیلرین کوروبدور و کورمسگه سالیب کېچوروبدور کیم، تېنگری الرنی انصاف حرْمیغه خاص قیلغهی یا بو مظلومنی و سایر مظلوملرنی الر ظلمیدین خلاص. بو مذکور بؤلغان افعال و بو مسطور خصال برچه کیشی قاشیده اؤز محبوبلیغیدیندور و نفسی شیطان امریغه مأمور و مغلوبلیغیدیندور کیم، مجموع ذمایم افعال مونگه داخلدور و بری نینگ دفعی شکسته لیغ و فنادین حاصل.

قطعه:

کیشی که تاپسه فنا کوره سی اوتیغه گذار
اگرچه ذاتیده یوز نوع قلبی غشلیق بار
وجودی آلتونی اول قلب و غشدین آیریلیان
نې جوهری انی کؤرسه تاپر تمام عیار

اوچینچی قِسم، بو نوع ایشده مفرط بی اعتداللیکدور، اول هم اوچ نوعدور. اولگی نوع - بو مذکور بؤلغان اطوارده مفرط بی اعتداللیق توزمکدور و اول غایتقه چه افراط کؤرگوزمکدورکه باشیغه سلطنت هواسی بنیاد بؤلغهی و اول باش بو هوا بیلّه بر باد بؤلغهی. و بو نوع کۆپ بی خرد نادانلر اؤزلرین شریف و عزیز تصور قیلغن او یله قلتبانلر عزیز و شریف عمر ترکین قیلدیلر و مذلت و خواریلیق بیلّه سیاست داریغه آسیلدیلر و تاج خیالی بیلّه باشلرین ترک ایتیلر عدم ملکی تختگاهیه کبتیلر.

ایکینچی نوع - بو جماعتدین متهورراق و بو گروه دین خودپسندراق و متکبرراق. اول خیلیدورکیم، نبوت دعویسی میدانیغه مرکب سوردیلر و بو فاسد خیال قلعه سی برجیگه علم اوردیلر و شعبده لریگه اعجاز تهمتی باغله دیلر و بی معنی هرزه لرینی وحی کسوتیده جلوه بوردیلر. و هر خاین کاذب که بو دعوی قیلّه کیریشتی انبیا ارواحیدین انگه جزا و رسوالیقلر یپیشتی. و دوزخقه یپتمسدین بورون بعضینی کویدوردیلر و بعضینی سؤیدوردیلر و کولینی کؤککه ساووردیلر و الرنینگ فتنه سی اؤتین اؤچیردیلر.

اوچینچی نوع - بولردین ده غی غفلت کردارراق و لعنتقه سزاوارراق هم اؤتوبتورلرکیم، غریب دعوی یؤلین توتوبتورلر. انداق کیم، فرعون بی عون و نمرو د مردود. ینه هم

بولردېک بې ادب و بې حیا لړکیم، قلیب سهو و خطا لړ اغیز لریغه تاش و توفراغ کیم، مذکور بوله آلمس ایشگه دعوی و لافلر اور دیلر و دعوی لری اوستیده گزافلر سور دیلر. آخر خداوند بې مثل و مانند کیم، انکه یؤقتور شبیه و شریک و والد و فرزند، یکتاییدور بې همتا، بې اشتباه و اکراه (وحده لا شریک له لاله الا الله) غیرت الهی و غضب نامتناهی بيله الرغه هم نې رسوالیغلر نصیب ایتتی و درک الاسفلغه کتیب، ایشلری نې یېرگه بیتتی.

بیت:

ذرّه دین مینگ قتله کمره ک کیم، قویاشلیق اورسه لاف

کیم که بؤلسه ذرّه عقلی بیلور کیم دېر گزاف

۶. تنبیه

سبحان الله، نې وسیع درگاه و نې رفیع بارگاه دور کیم، انده پیل خرطومی پشه خرطومیغه زبوندور. نې عجب، اگر عقل سرکش مبهوت و علمی سرنگوندور انینگ کیم، یوز قلاده پیلی بار اېردی، یریم پشه مهلک نیشیغه زبون و زار اېردی. بو دعویغه اول روشن دلیلیدور اصحاب فیل واقعه سی بيله طیرا آبایلیدور.

۷. تنبیه

هر نې کیم، بقاسی پیوسته اېمس، پرهستشغه شایسته اېمس. هر نې کیم، بیر اوژیدېککه محتاج دور، الوهیت و کشوری دین اخراج دور. تېنگری دور کیم، کیشیگه اوخشه مس و کیشی انکه اوخشه مس. اول که بو نوع اېمس، تېنگریلیککه یره مس. اولدور کیم، نې کیشی انکه اوخشر، نې اول کیشیگه. هر آینه کیم، هیچ کیشی نینگ هیچ ایشی اوخشه مس انینگ

هیچ ایشیگه. نې انگه زمان و مکان احتمالی، نې زمان و مکان اندین خالی. نې خلا اینینگ
یهریدور، نې ملا. اما خلا و هم ملا اندین تولا. کبریا و جبروت اساسی خالق جباردور. بو
صفتقه اول سزا و بو صفت انگه سزاواردور. (جل جلاله و عمّ نواله و لا اله غیره).

۸. تنبیه

تکبر شیطان ایشی و بیکیلیک نادان ایشی. متکبر تنگری دوستلری آلیده متعاون و
تنگری قاشیده مردود و ملعون. خودپسند، ایشی بری اهلگه ناپسند. بیلیکیغه مغرور، بیلور
اهلگه معیوب و تنگریغه مقهور. بتپرستلیق یخشیراق کیم، خودپرستلیق.

۹. تنبیه

ینه بیر امرِ عظیم احساندور کیم، اینینگ بیانیده کۆپ سۆز عیاندور. الانسان عبید الاحسان
انگه دال و هل جزاء الاحسان الا الاحسان انگه گواه حال. جمیع مذاهب و ملل اهلی قاشیده
ثابتدور کیم، یخشیلیق جزاسی یوقتور - به جز یخشیلیق و نبوت لسان معجز بیانیه دهغی بو
اشارت اؤتوبدور کیم، احسن کما احسن الله الیک اول حضرت موندراق امر ایتیدور که
یخشیلیک یتکور انداق کیم، تنگریدین سنگه یخشیلیق یتیدور. بو امر صفتیه موصوف
بؤلماققه دور، موندین عظیمراق امر نې نوع بۆله آلور و انبیا و حکما و اولیا و عقلا و علما
دهغی مونگه متفقدورلر و هیچ کیشی مخالفت قیلمه یدورلر و موندین احسان طریق
بیلمه یدورلر. احسان صفتی سعادت ابد بیل، فتنه و آفت یا جوجی دفعیغه سد بیل. انسانیت
باغی نینگ دلپسندراق شجری احساندور و آدمیلیق کانی نینگ ارجمندراق گوهری هم
احساندور. جمعی پسندیده صفات و مستحسن حالت احسانغه تابعدور و اینینگ ضمنیده
مدرج و واقعدور؛ اول برجه یخشیلیقلرغه جامع و بری یخشیلیغلر، فی الحقیقت، انگه راجع.

قطعه:

عجب صفت ابرور احسان که هر شریف صفت
 که کبله جنسِ بشر دین انگه ابرور داخل
 جواهر انگله صفات آتی جوهری قفسی
 که باردور انده قیو بیرنی ایسته سنگ حاصل

۱۰. تنبیه

اما بو زمان و دورانده یا دورانِ زمان انقلابی قصوریدین یا دوران و زمان اهلی خرد و انسانیت فتوریدین، حالا بو ورق ابرورلوبتور و بو قضیه بر عکس بؤلوبتور، یخشیلیک جزاسی خشونتدین اؤزگه و ملایمت پاداشی تکبر و رعوتدین اؤزگه نقش توتمس و صورت باغله مس. هر کیمگه کیم، بیر خدمت قیلدینگ اؤن شدتغه مهیا تورماق کهرهک و هر کیشیگه یوز ملایمت کورگوزدوونگ مینگ غلظت و کدورتغه صلا اورماق کهرهک. انی کیم، بیر دعا قیلدینگ، کوپ قرغیش بيله قوتولماق یؤقتور. بیراؤگه کیم، بیر مدح دبدینگ، اؤن دَم بيله خلاص بؤلماق یؤقتور. بیر ساغر می بهرگندین قدح-قدح خونا ب یوتماق کهرهک و بیر قدح نوش ایچیرگندین ایاق-ایاق زهرغه اؤزنی آماده توتماق کهرهک. هر نوع خدمتکارلیق قیلیب، مقابله ده یوز جفا هم کورسنگ ینه خدمت کوز توترلر. و اگر وفادارلیق قیلیب، اؤتروده رنج و عنا هم چبکسنگ، ینه عبودیت طمع قیلورلر. هر وفاغه یوز جفا تارتمه سنگ، گنه کارسپن و هر مهر و محبتغه مینگ درد و محنت قبول قیلمه-سنگ، تبه روزگارسپن. الرغه جان فدا قیلسنگ، شکرانه جانغه منت قویماق تیلرلر، اگر بو شکرانه نی ادا قیلسنگ، تکرارغه شروع قیلماق ایسترلر. یوز مدعالری حاصل بؤلوب، بیر قالس، باشدین ایاق مقصرسپن. مینگ آرزولری بوتوب، کیشی بیر عذر اراغه سالسه

ایاقدین باش مدبرسپن. یمانلیق قیلغانلرگه مینگ نیاز کۆرگوزسنگ سپینگ ایشینگدین یمانراق هیچ کیشی نینگ ایشی یوق. جانینگى دوستلوغلیده بیرمه سنگ، دشمن جانینگ ابرورلر، خاطرلری اوچون ناحق قانغه راضی بۆلمه سنگ، قانینگه تانوغلق ببرورلر. دایم تيله گنلریدېک قیلغانغه بیر قتله تأخیر بۆلسه، شکایت و تشیعلری شایع و مدام ایسته گنلریدېک قیلغانینگه بیر نوبت تقصیر بۆلسه، عمرنگده قیلغانلرینگ بری ضایع. پیاپی آلماق الرغه هنر، یوز دین بیریه عوض خیالیدین کۆنگوللریگه ضرر. اېمگکلیغه کۆپ چیده سنگ، آتینگ بی ادراک، تکلیفلریدین آزیاد اېتسنگ، ذاتینگه تهمت و امساک. بارلر مالینگى فدارلى قیلسنگ بیر قتله سهودین اونوتسنگ، لقیینگ بی مروت. جفالرن مقابله سیده عذرخواهلیقه جان بیرمه سنگ، خطایینگ بی اهمیت. باشلریغه گل ساجسنگ، الردین یوزونگه تیکن سنچیلور، اگر اول گل ساجماغنی بس قیلسنگ، بغرینگه چوکور تیکیلور. متعاقب نیازلرغه متواتر ناز پیشه لری و پیاپی ستملریغه دما دم لطف و کرم کۆز توتماق اندیشه لری. بی چاره اول مظلوم کیم، بو ظلم- کیشلرغه گرفتار و بو ستم اندیشلرغه فرمانبردار بۆلغه ی، بولر جفا سین بو جفاکش جانیدین سؤ و ستملری جراحتلری مجروح بغری زخمیدین کۆر.

قطعه:

جفالرکیم، مېننگ جانیمغه یتیمیش دهر خلقدین
 بیرى کفاردین کېلمس اسیر اؤلغان مسلمانغه
 نې بی دادی کیم، ایستلر قلیب سؤنگره اؤکوش تهمت
 ده غی یوکلرلر آخر بو جفاکش زار و حیرانغه

بو بی داد اهلیدین گر جان بپریم مخلص ابرور ممکن
 قلیب جانی فدا، بالله که، مَت قویغه مین جانغه

۱۱. تنبیه - سخاوت و همت باید

سخاوت انسانیت باغی نینگ بارور شجریدور، بلکه اول شجر نینگ مفید ثمریدور. آدمیلیق کشوری نینگ بحر موجوری، بلکه اول موج بحری نینگ ثمین گوهری. سخاوت سیز کیشی - یاغینسز ابر بهار و رایحه سیز مُشک تاتار. میوه سیز بیغاچ همان و اوتون همان و یاغینسز بولوت همان و توتون همان. سخاسیز کیشی بیرله گوهر سیز صدف نینگ بیر حکمی بار. دُرسیز صدف بیله اؤلوب قوروغان نی اعتبار. بخیل بهشتقه کیرمس اگر سید قریشی بؤلسون و سخی تموغقه بارمس، اگر چه بندۀ حبشی بؤلسون. سخی بولوتدور - ایشی خرمن، بلکه مخزن بیرمک. بخیل موردور - دابی خوشه بلکه دانه تیرمک. همت اهل یغه دور سخاوت اختصاصی و بو ایگی شریف صفت ولایت خاصی. سخاوت آدمیغه بدندور و همت انکه روح و همت اهلیدین عالمده یوز مینگ فتوح. همت سیز کیشی ابر سائیده اہمس، روح سیز بدننی کیشی تیریک دہمس. عالی همت شاهبازیدور بلند پرواز و بی همت سیچقان صیادی یورتچی باز. شونقار مسکنی شاه نینگ بیلگی، یورتچی مقامی اولوکسه نینگ سسیغ بدننی و سؤنگگی. ارسلان ایشی صید اوروب سباعنی تویغارماق و سیچقان ورزشی درم اوغورلب، توگوننی احتراماق. صاحب حکمت مفلسلیق بیله پست بؤلمس، همت سیز گنج تاپسه، بییکلرگه همدست بؤلمس. چنار ایلگی خالیلیغیدین بییکلیگیگه نی نقصان و توفراغه نهان گنجلری بیله نی علوشان. همت اهل یغه اگر چه بییک کوکبدور، اما سخاوتغه نیچه مرتبه دور، اسراف سخا اہمس و اتلافنی معنا اہلی سخا دہمس. حق مالین کویدورگنی دیوانه دہرلر و یاروغ کونده شمع کافوری یاققانی عقلدین بیگانه

دېرلر. مباحات اوچون بېرمک خودنمالیق و انینگ بيله اوزین سخي دېمک بې حیا لیک. اول که اهل کورمه گونچه بېرمس - لئیمدور، سخي اېمس. تیل بېرگننی هم سخادین بیراق بیل؛ ابرام بيله بېرگنن بېرمه گننی یخشیراق بیل. بیرته اؤتمکنی ایکی بؤلوب، یرمین بیر آچغه بېرگننی سخي دې؛ اؤزی یېمه ی برین محتاجگه بېرگننی اخي دې.

۱۲. تنبیه

هنرلرنی تاپماق - یددورمکدور و عیبلرنی یانماق - کیددورمکدور. محلیده بېرگن اېسکی چارتاره تون-سخت و بې محل بېرگن زربفت چارقب-شقاوت. دېسنگ که طعامینگ ضایع بؤلمه غه ی - یددور و تيله سنگ که لباسینگ اېسکیرمه گه ی - کیددور. سخا طریقین مذکور بؤلغان سؤزگه انگله، اما کرم آیینی و فتوت رسومى اؤزگه انگله.

۱۳. تنبیه - کرم و فتوت زریقیده

کرم بیر جفاکش نینگ شدتی یوکی کؤترمکدور و انی اول صعوبتدین اؤتکرمکدور. بیراو نینگ محتى خاری حملین قبول قیلماق و اول تیکن نوکیدین گلدېک آچیلماق و اول قیلغان نینگ تیلگه کېلتورمه ماق و آغیزغه آلمه ماق و اول کیشیگه منت قویمه ماق و انینگ یوزیگه سالمه ماق. کرم صفاتی اکرم الاکرمین ایشیدور، صاحب کرم کیشی حق نینگ بو نوع صفتیغه متابع کیشیدور. بو دورده کرم سبزه سی تره فروش دوکانیدین اؤزگه یرده تاپیلمس و مهر گلی سپهری تېزکوش گلشنیدین اؤزگه یرده آچیلمس. کرم بشر طبعیده نایاب و نابوددور، بو سبیدین کرم اهلی ناپیدا و ناموجوددور.

۱۴. تنبيه

کرم «کاف» ین گویا کیمیا ابتدا سیدین آلیبدورلر و «را» سین سیمرخ اراسیدین و «میم» ین خوبلر آغزیدین توتوتورلر. بو جوهرنی عالم اهلیدین تیلهمک قویاشنی ذرّیدین تیلهمکدور و فلکنی سهادین ایسته مک.

۱۵. تنبيه _ مروت بابیده

معدوملوکده مروت کرم نینگ اوروغ - قویاشیدور، بلکه توأمان قرینداشیدور. ایگله سی چون اهل بهوفالیدین آگه بؤلوتور، بولردین قاجیب عدم ملکی سفریگه همراه بؤلوتور. صاحب کرم اول نفیس متاعیدین ایریلورنی صلاح بیلهمیدور و صاحب مروت ده غی اول شریف خلقیدین ایریلهمیدور کیم، ایگله سی قیده بؤلسلر تنگری پناهیده بؤلسونلر، عزت و شرف آرامگاهیده.

۱۶. تنبيه _ وفا بابیده

وفا اول صفتدور کیم، کرم و مروت خلقنی آنسیز کوروب ایتیدورلر و انی تیلهمککه عدم ملکی ساری کبتیدورلر. جهان گلشنی وفا گلیدین زینتسیدور و بشریت گلی وفا رایحه سیدین نگهتسيز. وفا شمعدور کیم، دهر تیره خاکدانین یاروتمه ییدور و زمان بهوفالری کؤنگلی بيله الفت توتهمیدور. نرگسیدور که دوران چمنیغه کؤز سالمه ییدور و کؤنگوللری غنچه سیده حقد و حسدین اوزگه قالهمیدور. محبوبیدور - پاک خلقت، جز پاک کؤنگولگه انس و الفتی یوق. مطلوبیدور - پاکیزه طینت، جز پاکیزه فطرتغه میل و رغبتی یوق. و اول بؤلغان پاک کؤنگولده قطعاً کدورت و کلفت یوق. دُریدور ثمین انسانیت

تاجیگه زیور، عالمده انسانیت نابود و گوهریدور آتشین - آدمیلیک باشیغه افسر، عالم اهلیده آدمیلیق ناموجود. وفاغه حیا بیلہ پیوسته لیق، انداق که حیاغه وفا بیلہ وابسته لیق.

۱۷. تنبیه - وفا ذبلیده و حیا ذکریده

کرم و مروت آتہ و آنہ دورلر، وفا و حیا ایگی همزاد فرزند. هر نهچه اول ایکاوگه نور بیلہ صفادور، بو ایکاوگه اتصال بیلہ پیوند. هر کونگولنی کیم، وفا مسکن قیلور، حیا هم قیلور و هر مسکنده کیم، اول تاپیلور، بو هم تاپیلور. وفاسیزده حیا یوق، حیاسیزده وفا یوق. هر کیمده بو ایگی یوق - ایمان یوق و هر کیمده ایمان یوق اندین امید کوزین یاروتسه بولمس. محبوب که بوفادور - اندین جاوید وصالی طمع کوتسه بولمس... کاملر - اهل حیا و ناقصلر بی حیا. وفا و حیا عالم تیره مکانیدین اوتوبدورلر و لامکان عالمیده مکان توتوبتورلر. و اوزلرین بیر-بیرلری بیلہ آوتوبتورلر و قالغان وفاسیز بی خیالر الرنی اونوتوبتورلر. هر کیمگه کیم، بیر وفا کورگوزدوم، یوز بوفالغ کورمه گونچه قوتولمه دیم. و هر کیم ییل کیم بیر مهر و محبت آیینی توزدوم، مینگ جور و مذلت تارتمه غونچه خلاص بولمه دیم.

بیت:

کیمگه قیلدیم بیر وفا کیم، یوز جفاسین کورمه دیم

کورگوزوب یوز مهر، مینگ درد و بلا سین کورمه دیم

دور بوفالری جوریدین داد و دهر بی خیالری ظلمیدین فغان و فریاد! تا عالم بناسیدور بو اؤتغه هیچ کیشی مینچه اؤرتنمیدور، تا بوفالغ ابتداسیدور بو یالینغه هیچ کیم میندک چورکنمیدور. زمان اهلی بوفالغیدین کؤکسومده توگنلر و دوران خیلی بی خیالغیدین

بغیرمده تیکنلر، هر قَسیغِه رقم اوره ی دَسم، ایوب صبری انگه وفا ایتمس و قلم سوره ی دَسم، نوح عمریده تمامغه بیتمس. حق یا الرغه رحم و انصاف سری توسل بهرگه ی و بو محروم جفاکشغه صبر و تحمل.

بیت:

یا مرحمت اول خیلِ ستمکارغه بهرگیل

یا صبرو تحمل مهنِ بی چاره گه بهرگیل

۱۸. تنبیه - حلم ذکریده

حلم انسان وجودی نینگ فواکه لیغ باغیدور، آدمیلیغ عالمی نینگ جواهرلیغ تاغی. حلمنی حوادث دریاسیده کیشیلیک کهمه سی نینگ لنگری دَسه بؤلور و انسانیت میزانی تاشیغه نسبت قیلسه بؤلور. اخلاق شخص نینگ آغیر بهالغ لباسیدور و اول لباس جنسی نینگ سنگین دیباسی. مخالف نفسلر صرصری اوچورماقدین اسره غووچی و منافق، بوالهوسلر هرزه سی تندبادی ساوورماقدین سقله غووچی. خلیقدین کیشیگه موجب تعظیم و اعزاز و اکابردین اصاغرغه باعث التفات و امتیاز. نهچه اولوغ کیشی تمسخر و طیت قیلسه، ایننگ قاشیده بی شکوه و وقار. نهچه کیم، مَسَن کیشی هزل و خفت کورگوزسه، ایننگ قاشیده بی شوکت و بی اعتبار. اما دوران باغی نینگ خس و خاشاک آیینلری و ییلدپک بی ثبات و تمکینلری کوزیگه حلم اهلی آغیرلیققه منسوب و گران جانلیق بیله معیوبدورلر. قویوندپک توفراغنی هواغه ساوورورلر و سبکسارلیق بیله باشلرین کؤککه یتکورورلر. تاغ پیکرین ایاغ آستیغه آلماق آیینلری و دشت اجزاسین هواغه ساوورماق تمکینلری. ییلدپک هر ایشیکدین کیرارگه عارلری یوق، اؤتدپک آتشدانلیغیدین اؤزگه شعارلری یوق. ییل

اگرچه لاله تاجین اوچورغہی، اما قیا کمریغہ نہتہ آلغہی. اؤت اگرچه تاغ اہتگین کویدورگن، اما قویاش اخگریغہ نہچوک یتہ آلغہی؟ حقگوی قوش نینگ تمکین بیله ذکر ایتوری قاشیدہ قزلوغاچ نینگ بی ملال ینگشہ ماغی ملالت کھلتیروو و مصحف اوراقین خرد پیری تلاوت قیلورده لئیم طفل نینگ ییلپوغوچ بیله ورقنی ساوورماغی کدورت یتکورور. اما ییل اگر کؤککە یتسون سبکباردور و بېمقدار و تاغ اگر توفراققہ باتسون کہ صاحب وقاردور، حلم شعار. ایننگ ضمنیدہ، اؤتقہ یاققودېک خس و خاشاک، مونونگ جوفیدہ شاہ تاجیغہ تیکیلگودېک لعل آتشناک.

بیت:

آغیرلیق وزنیدیندور سیلدین غمسیز ھری تاغی

بېنگیلیک فرطیدین برباد ابرور قامغاق یفراغی.

۱۹. تنبیہ

تېنگری دوستلری نینگ حکایتی و الر اخلاقی نینگ روایتی افسانہ سیدورکیم، اویوغان کؤنگلومنی اویغاتور و ترانہ ییدورکیم، خیرہ لیغیدین قاتگن کؤزنی ییغلتور، یخشیلرغہ ابریشمک - ایتنی پاکلر چرگہ سیگہ قاتتی و یامانلرغہ قاریشماق - انبیا اولادین جھنمغہ اوزاتتی.

۲۰. تنبیه

انگه کیم، یقین کۆزی کۆردور، تېنگری دوستلرینی کۆره آلمس. وانگه کیم توفیق آیاهی لنگدور، تېنگری یۆلیغه یوگوره آلمس. اگر کیشی پادشاه یساغلیغیدور، ایشی نینگ ایلگری باروری عنایتیغه باغلیغیدور.

۲۱. تنبیه

اگر حق دین عنایت بۆلسه، قوللر قولی، شاهلر شاهی، اگر اول قۇلله مسه، عالم شیخ الشیوخ عالم نامه سیاه لقمان که، بیر قول ابردی، حکمت و نبوت بیله فرقین کۆککه بیتکوردی. جالوتقه ایننگدېک مینگ قول ابردی، غضب و سیاست تیغی بیله باشین یېرگه توشوردی.

۲۲. تنبیه

مظلومغه بخشایش کۆرگوزکه ظالمدین آسایش کۆرگه یسن. زیر دستلرغه نفع بیتکور، اگر تیله سنگ که زبردستلردین ضرر کۆرمه گه یسپن. خردمند مخالف دین قاچر و موافقتیغه ملایمت اېشیگین آچر. زنبور غوغاسیدین نیش متصوردور و عسل سوداسیدین نوش میسر.

۲۳. تنبیه

سعادت مند اول ییگیتدور که شهوت میلی قیلمس، بی سعادت قری نینگ ایلگیدین خود هیچ ایش کېلمس.

۲۴. تنبیه

درد اهلی نینگ نفسی بیر اؤتدورکیم، قتیق کۈنگۈلنی یومشه تور و قوروغ کۈزنی ییغلرور.
و سۈز اهلی نینگ دمی بیر ییلدورکه انانیت خاشاگین ساوورور و غضب توفراغین
سوپورور. عاشق ایشی عجز و نیاز و عشق دلیلی سۈز و گداز. پروانه گه کویمک و
اؤرتیمک آیین، بلبغه ناله و زار و فریاد بی اختیار دین قیده تسکین؟ کچه ایشر قورت
زبانہ ایشین قیلمس و کۈپلک پروانه ایشین بیلمس.

بیت:

کیشی اۋزین یسه غان بیرله بۈلورمو عاشق

صبح کاذب یارومس، او یله که صبح صادق

۲۵. تنبیه

هر نې کیم، بی بقادور، انکه کۈنگۈل باغله ماق خطادور. اول که اندین اۋزگه باریغه معرض
زوالدور. اول بیرى بال «لم یزل و لایزال» دور، انینگ عشقین بېرک توت. اول باقیدین
اۋزگه بارى فانیلرین اونوت.

بیت:

انینگ عشقین بېرک توتماق کېرک

ینه بار و یۋقنى اونوتماق کېرک

۲۶. تنبیه

مجازی عشقه بیر محبوب بؤلغه‌ی، ایننگ عشقیده بېخود و مغلوب بؤلغه‌ی. حقیقی عشق
بې قراری و ایننگ تجلیاتی صدماتی نینگ بې اختیاری، قلق و اضطرابده انگه یره شه کبره ک
بؤلغه‌ی. و غلبات هم انگه اؤخششی کبره ک بؤلغه‌ی.

بیت:

سهانینگ عاشقی چون ناله ایتگه‌ی

قویاش نینگ حالغه کورکیم، نې بیتگه‌ی

۲۷. تنبیه

دوست وصالین تیلر بؤلسنگ، عاشق بؤل و اگر اؤزلوگونگ بيله بؤلّه آلمه سنگ، عاشقلىرى
تېگرسىغه اؤگرو. اول اؤت شعله‌سى اگر سنگه هوسدور، بیر شرر سېنینگ ساری
یوزلنسه بسدور.

نظم:

عشق بیر اؤتدورکه آنینگ شعله‌سیدین بیر شرر
توشه گردون پرده‌سیغه اؤرتتر اندا قکیم حریر
سېنکه جسمینگ پرده تاریدین ده‌غی بؤلغه‌ی نهیف
توشه اول ینگلیغ چاقین توزگه‌یمو اول تارِ حقیر

۲۸. تنبیہ

اېرنلر خدمتیغه اول که عمرین صرف اېتر، اگرچه عمری کبتر، اما جاوید عمریغه یتتر.
اؤزونگنی بو زمرة دین بیراق توتمه، باشینگ بارسه بو مدعانی اونوتمه. عمر فانی دور ببوفا،
اول باقی حیات موجب بقا.

نظم:

اېرنلر خدمتیدین چکمه گیل باش اگر باشینگکه گردوندین یاغر تاش
که گر اول تاش بیله باشینگ اوشه لغهی سعادت خطیدور، گر زخمی قالغهی

۲۹. تنبیہ

ولی نعمتقه عیب روا کؤرگووچی پیریگه مُرتد مرید دور و اتاسیغه حرامزاده اؤغیل، مریدغه
پیر و اؤغولغه اتا و خادمغه مخدوم حقی انداقدور کیم، بنده لرغه قادر قیوم حقی.

مثنوی:

کیم که اتا امریغه قویمس بؤیون
پیر ایله مخدوم ایشین دهر اؤیون
بلکه، چکر تېنگری یولیدین ایاق
تېنگری بیله آق بؤلر، پیرله آق

۳۰. تنبیه

هرکیم که بپراو بیله یاردور یا که یارلیغ دعویسی باردور، کپره ک کیم، اوزیگه روا توتماغاننی یاریغه روا توتمسه، کوپ نیمه کیم، اوزیگه هم روا توتسه، انگه توتمسه. بس مشقت کیم، اندین روحه الم پیت، کیشی انی اوز جسم و جانیه تجویز ایت. اما انی یاریغه تخیل قیله- آلمس، اگر تخیل قیلسه، وحشتیدین حیاتی قالمس.

قطعه:

یار اولدور که هر نهچه کیم اوزیگه ایسته مس، یاریغه هم ایسته مه گه ی

اؤزی ایسترکه یار اوچون اولگه ی انی مونده شریک ایله مه گه ی

۳۱. تنبیه

کؤنگول بدن ملکی نینگ پادشاهیدور، انگه صحت، مونگه هم صحت، انگه تباهی، مونگه هم تباهی. پس اول کیم، کؤنگول ملکی نینگ صاحب جاهی بؤلغه ی شاهلر شاهی بؤلغه ی. بدن صلاح و فساد، کؤنگول صلاح و فسادیه تابع و ملک آباد و خرابلیغی شاه عدل و ظلمیغه راجع. پادشاه - ملک بدنی نینگ جانیدور و کؤنگول - بدن ملکی نینگ سلطانی.

بیت:

ملک اوچون سالم کپره کتور خسرو کشورپناه

تن اوچون اول عضو کیم، بؤلدی بدن ملکیده شاه

۳۲. تنبيه

شاهدین هم لطف مرغوبدور، هم سیاست مطلوبدور. اما هر بیرى اؤز محلیده خوبدور. بس انکه دوستدین دشمننى فرق اېترگه کؤپ ملاحظه کېرهک و فراست و یارنى اغیاردین آییرورغه کؤپ تجربه کېرهک و کیاست. نهچوک کیم، اندین باریغه بیم و امید بار، ضرورتدور کیم، کؤرگوزگه‌ی اؤزین بنده وار. یقین بؤلغونچه هر قیسی نینگ حقیقت حالى نامناسب عمر نینگ بار احتمالى.

بیت:

ناگهان گریبى تحمل سورسه بیر حکمى عنیف

کیم، ضعیف اندین قوی یا خود قوی بؤلغه‌ی ضعیف

۳۳. تنبيه

اؤکته حکمى بیراوى قیلسه نابود، اول زمان پشیمان بؤلماق نې سود؟ یا محلسیز بیراوى قیلسه عالی شان، بیلگندین سؤنگ پست اېتسه اؤز شأنیغه دور زیان.

بیت:

تأمل مونده واجب‌دور بغایت که بؤلمه‌غه‌ی بو نوع ایش بهر عایت

۳۴. تنبيه

پادشاه دشمنغه انداق غضب سورمک کېرهک که دوست هم اندین اېمن بؤلمه‌غه‌ی و مخالفغه انداق سیاست کؤرگوزمک کېرهک که موافق هم اندین مطمئن قالمه‌غه‌ی.

بیت:

کېره کمس مخالفه آنچه عناد

که قیلغه ی موافقنی بی اعتماد

۳۵. تنبیه

فاسق عالم دانشوریدور اؤز نفسیغه ظالم، غنی بخیل نادانیدور، اؤز زیانیغه ندیم. بو ایگی
 کیشی عمر ضایع اؤتکردیلر و گورگه حسرت و ارمان آلیب باردیلر. بیر اول کیم، علم
 اؤرگنورگه رنج تارتتی و عمل قیلمه دی، بیر اول کیم، مال بیغره اېمگک چېکتی و صرف
 قیلورین بیلمه دی.

قطعه:

عالمی کیم، علمی اېردی بی عمل
 یا غنی کیم، مالیغه بخل اېردی یار
 اؤلدیلر یوز حسرت و ارمان بیله
 اېلگه بؤلدی ایشلریدین اعتبار

۳۶. تنبیه

یمانلرغه لطف و کرم، یخشیلرغه موجب ضرر نه الم. موشوکه رعایت - کبوترغه آفتدور.
 شغال جانین توتماق - تاووق تخمین قوروتماقدور.

بیت:

بۆرینی کۆزی بیلە قیلگن سېمیز

کیک جمع و خیلغه دور رحمسیز

۳۷. تنبیه

علم اۆرگنمک دین تقویتى اوچوندور، یوق که دنیا جمعیتی اوچون. خیرسیز غنى -
یاغینسیز سحاب و عملسیز عالم - دابه که انکه یوکلە گەیلر کتاب.

بیت:

حمال نفیس رخت ایله گر اورسه قدم

یوق نفع انکه غیر مزد بیرایکی درم

۳۸. تنبیه

بخیل نینگ مالین اسرردین محنتی قتیغ و حسود نینگ فعلی اویاتیدین عیشی اچیغ کیم، اول
اؤز عناسیدین ذلیل دور و بو اؤز قیلیغیدین علیل.

بیت:

انکه مالی نینگ حفظی رنج و عنا مونکه فعلی نینگ زشتی درد و بلا

۳۹. تنبیه

کیشی مالیدین نې کیم بهره آلدی اینگدېکدور، هر نې کیم اسره دی اؤزگه نینگ. زحمت بيله تاپقانینگی اؤزونگدین ایه مه و محنت بيله ییققانینگی دوستلر بيله دشمنلر اوچون اسره مه.

بیت:

مال اولدور کیم، ابل اندین تاپسه بهر دشمن اندین تاپسه تنگدور نوش و زهر

۴۰. تنبیه

عقلا سلاطین لطفیغه اعتماد قیلمه یدورلر و حکما مجانین قویغه اعتماد، جایز بیلمه یدورلر کیم اول بیرى صاحب اختیار دور و بو بیرى بی اختیار. خردمندغه ایگله سیدین احتراز قیلماق سزاوار.

بیت:

اول چو صاحب اختیار اؤلدی و بو بی اختیار

ایگیسیده جزم و حکمت نینگ خلافی آشکار

۴۱. تنبیه

هر دشوار ایش که مال صرف اېتمک بيله میسر دور - قیلمه سنگ جانغه خطردور، صرفین غنیمت بیل و سلامت ساری عزیمت قیل.

قطعه:

درم بیلہ بؤلہ آلسہ ضررنی قَترماق
 خطادورور کیشی اول ایشیده ایلہ مک تعطیل
 اینینگ پناهیغه کیر، تنگرینی پناه ایلب
 ولیک ایلہ بو خیر ایش قیلورده کۆپ تعجیل

۴۲. تنبیه

هر ایش کفایتیده کیم، سرانجامیده تشدد بؤلغه ی و طبعغه تردد، اول جانبنی توت کیم،
 اہمگگی آزاراق یوز بپرگه ی و آزاری کمره ک خاطرغه کیرغه ی. دنیاگه تعلق ایشینی سهل
 توت و دین ایشیده سود تصوری بیلہ کؤنگولنی آووت. نادان پندیده غلط مقرر دور و
 دشمن نصیحتیده فریب متصور دور. اندین بازی بیہمه و موندین اؤزونگه بازی بہرہ.

بیت:

خوشتور خردی کۆپ اہل سؤزیگه کیرمک
 نپ بازی بیہمک خوش و نپ بازی بہرہمک

۴۳. تنبیه

نفسدین سنگه ظلم بیہتسه، ندامت اہشیگین آچ و تنگری پناهیگه قاچ. و توبہ اہتاکیگه
 ایلک اور. اول توبہ اوستیده مردانه تور.

قطعه:

نفسِ کافر دینِ نپِ کیم ییتگهی سنگه توبه ایلِب، توبه ده مردانه بؤل
 بؤل ایکیدور، جرم بیردور، توبه بیر اول یوق ار باغلندی، آچوغدور بو بؤل

۴۴. تنبیه

اگر بدنفسدین ظلم ییتسه، شکر واجب بیلَه و تهنگری حمدین ادا قیل کیم، سبن اہمس سبن
 لازم، گر بیز اول اہمسدور مظلوم و عاجز. مظلوملوق ابتلا سیده بؤلغان یخشیراق کیم،
 ظالملیق بلا سیده.

بیت:

کیشی مینگ ظلم اگر چیکسه کبره ک بؤلمه سه قانع
 لیک بیر ظلمغه مینگ نوع کبره ک انگله سه مانع

۴۵. تنبیه

زمان اهلیدین اوزین صاحب دل توتقان، یالغان ایتور و بیدل توتقان نینگ هم سؤزی یالغانلیق
 ساری قیتور. نهو چون کیم، اول که صاحب دل، بو دعوا ظهوری اندین مشکل. و اگر اول
 کیشی زمان اهلن نینگ بیدللیغیغه یوره کسیرلیق محمل، بو کؤنگول سبن خیال قیلغان
 کؤنگول اہمس. صاحب دل یوره کنی کؤنگول دہمس.

بیت:

هم انی دجال تاپیب، هم نبی عیسی ایله تنینگ بؤلورمو مرکبی

٤٦. تنبيه

لحم پاره صنوبری اگر کۆنگول دور، صنوبر دېک صاحب دل تاپيلمس و اگر بو قان باغله غان
 غنچه پيکری کۆنگول دور، بهارده گلبندېک پردل کيشی تخيل قيليلمس. اما بولرني
 کۆنگول دېمک سزاوار اېمس و کۆنگول سؤز و دردی بولرده پديدار اېمس. کۆنگول
 معرفت باغيدین و وحدت رياحيني نینگ اېسگن نسيميدور و روحانيت گلستانيدین
 آشنالیک گللری نینگ شمیميدور. حسن ملاحتين ادراک قيلغووچی هم کۆنگول و عشق
 اؤتی يالينیغه ياقيلغووچی هم کۆنگول. خوبلر حسنی توزيغه کبابليغ قيلغووچی هم اول و
 جمال لطافتی گنجيغه خرابليغ قيلغووچی هم اول. عشق ملکی آبادليغی انینگ اشک
 سيلاييدین و شوق شېبستانی ياروغليغی تاييدین کيم، اهل دللر کۆنگلی بو عشق شعله سی
 نوريدین و اول شعله نوری سروريدین ايرولمه سونلر و ريایي زهد خيليغه قاتيلمه سونلر.

بیت:

مېن بېدلغه، يارب بو کۆنگولنی توتقیل ارزانی

آنی مېندين اييرمه، ده غی مېنسيز توتمه غیل آنی

٤٧. تنبيه

اول کۆنگولگه کيم، قتيغ سؤزدين ريشدېک بۇلغه ی، اچيغ تيل زهر آلود نيشدېک بۇلگه ی.
 کۆنگولده تيل سنانی جراحتی بوتمس، انگه هيچ نيمه مرهم يېرين توتمس. هر کۆنگول که
 تيل سانيدین جراحتدور هم يوشاق سؤز و شیرين تيل انگه مرهم و راحتدور. ملايم
 تکلم وحشيلرني الفت سری باشقورور، فسونگر افسون بيله ييلانی تۆشوکدين چيقارور.

بیت:

حسن و جمالسيز كيشی شیرین کلام ایتسه

صید ایلر ایلنی نکته فصاحت بیله دپسه

۴۸. تنبیه

تیلیگه اختیارسیز - ایلگه اعتبارسیز! هرزه گوی کیم، کوپ تکلم سورگهی، ایتدېک دور کیم، کچه تانگ آتقونچه هورگهی. یمان تیللیک انداق کیم، ایل کونگلیگه جراحت یبتکورور، اوز باشیغه هم آفت یبتکورور. نادان نینگ موخش هرزه غه بۇغزین قیرماغی - اېشک نینگ جهتسیز قیچقیرماغی. خوشگوی کیم، سۆزن رفق و مواسا بیله ایتغهی، کونگولگه یوز غم کپله دورغان بۇلسه، انینگ سۆزیدین قیتغهی. سۆزده دور هر یخشیلیقنی امکانی بار، موندە دېدورلرکه نفس نینگ جانی بار. مسیحا کیم، نفس بیله اولوککه جان بېردی، گویا بو جهتدین اېردی. مکروهی که هرزه سی طویل و آوازی کریه دور، اوزی صوتی بیله قوربغه شیبه دور. اهل سعادتلر روحبخش زلالیغه منبع هم تیل، اهل شقاوتلر نحس کوکیغه مطلع هم تیل. تیلیگه اقتدارلیغ حکیم خردمند؛ سۆزیگه اختیارسیز - لئیم نژند. تیل که فصیح و دلپذیر بۇلغهی - خوبراق بۇلغهی، اگر کونگول بیله بیر بۇلغهی. تیل و کونگول خوبراق اعضادورلر انسانده؛ سوسن و غنچه مرغوبراق ریاحیندورلر بوستانده. آدمی تیل بیله سایر حیواندین ممتاز بۇلور و هم انینگ بیله سایر انسانغه سرافراز بۇلور. تیل مونچه شرف بیله نطق نینگ آلتیدور و هم نطقدورکه اگر ناپسند ظاهر بۇلسه، تیل نینگ آفتیدور. عین القضاة تیل شرفیدین مسیح گفتار بۇلدی و حسین منصور تیل سرعتیدین دارغه سزاوار.

بیت:

هر نیچه بیم هجر سؤزی عاشق اؤلتورور

وصلت بشارتی ینه جسمیغه جان بهرور

۴۹. تنبیه

تیلدین عذوبت دلپسنددور و لیت سودمند. چوچوک تیل که اچیغلیققه اهورولدی، ضرری عام بؤلدی، قندنی که، مسکر باده قیلدیلر، حرام بؤلدی. چوچوک سؤز صاف کؤنگوللرغه قؤشدور، برچه اطفال طبعیغه ملایم حلوافروشدور.

بیت:

خوش سؤزگه کیم اؤلسه مست و بهوش

شربت ارا زهرنی قیلور نوش

۵۰. تنبیه

هرکیم که سؤزی یالغان، یالغانی ظاهر بؤلغاچ اویالغان. یالغانی چیندپک ایتقووچی سخنور - کوموشنی آلتون روکش قیلووچی زرگر. یالغان افسانه لرده اویقو کبلتورگووچی، یالغانچی اویقوده تکلم سورگووچی. یالغان ایتگووچی غفلتده دور. سؤزنینگ اصنافی بغایت چؤقدور، یالغاندین یمانراق صنفی یؤقدور. اول که یالغان بیله صرف اوقات ایتگه ی، انگه بو یمان کلمه گه ی ینه مباحات ایتگه ی. اگر مستمعین نی غافل تاپقه ی، یالغانین چینگه اؤتکرسه مقصودین حاصل تاپقه ی. زهی تنگریغه یمان بنده، نی تنگریدین، نی خلقدین

شرمنده. مونداق نحس نینگ چون ابرور یوزی یمانلیق سری، بو نحوست شعار قوتلوق
اويدین تشقري.

بیت:

اول کیشینی قوتلوق ابودین تشقري سورمک کبرهک
قوتلوق ابو دنیا دورور، یعنی که اؤلنورمک کبرهک

۵۱. تنبيه

بیراوکیم، یالغان سۆزنی بیراوگه باغله غه ی، اؤز قرا بولغان یوزین یاقله غه ی، کبیره گناهدور.
آز سۆز هم که اؤتروکدور زهر مهلکدور - اگرچه مقداری اؤکسوکدور.

بیت:

زهر نینگ آزا ايسه مقداری داغی مهلکدور
ایگنه نینگ نوکی ضعیف ابرسه داغی کؤر قیلور

۵۲. تنبيه

اول که سۆزنی بیر بپردین ینه بیر بیرگه بیتکورگه ی، ابل نینگ اؤتگن گناهیینی اؤز بؤینیغه
ایندورگه ی. نامالیک چین سۆزگه ممنوعدور. اگر ظهور ایتگه ی - خیال قیل که یالغان
سۆزگه نی بیتگه ی. سۆز تهرگووچی نینگ اگر اولوغی، اگر کیچیگی - بلکه ابرورلر تموغ
اؤتی نینگ توتروغی.

بیت:

کیم سؤزنی تہریب اینگووچی آغزیغہ بہرگہی
مالک انی دوزخ اوٹی نینگ دودیغہ تہرگہی

۵۳. تنبیہ

اول کہ جز قوت دعویسی اظهار قیلمس، گویاکہ، حق نینگ قوي المتین اہرکین بیلمس. آدمی کہ قوت خیالین کونگلیگہ کپچرور-توفر اغیدور کیم، ییل اورغاچ اوچورور. دنیا دار الحوادثدور و انگہ کونگول باغلہ ماققہ غفلت باعثدور. عالم عمر دہک بیوفادور و انینگ دولتیغہ اعتماد قیلماق خطا.

۵۴. تنبیہ

عمر نینگ بوکون تانگلہ لیغی مفہوم اہمس، بلکہ بو کون اخشامغہ چہ نی بؤلوری معلوم اہمس. بشر خیلی دار بقاغہ اہل عزیمتدور و تیریکلیک بیر نیچہ کون غنیمتدور. بو دار فنانی بپش کون غنیمت بیل و دار بقانینگ اوزون یولی یراغین قیل. اول یؤل یراغی صالح عملدور، اندین سؤنگرہ اعتماد حق لطفیغہ عزو جل. عملی کہ تہنگری قبولیغہ شایستہ دور ہم تہنگری توفیقیگہ وابستہ دور. عملغہ ہم اعتماد قیلوردین کپچ، انینگ فضل و کرمی بؤلمہ سہ علم و عمل ہیچ.

۵۵. تنبیہ

قوش تا تمنای خامغہ توشمس صیاد ایلگیدہ دامغہ توشمس و انگہ تا اجل قفسی ایشیگی آچیلمس، صیاد دام و دانہ سیغہ میل قیلمس.

۵۶. تنبيه

سلاطين درگاهيدین ييراق و خواقين بزمگاهيدین قيراق، بلکه تېگره سيگه يا وومه غان
 يخشیراق. بولردین قاچغیل کیم، «الفرار ممّا لا یتطاق». بیرا و کیم، هر نې کۆنگلی تيله سه قيله -
 آلهغی، انکه اؤز اختیارى بيله یقین بارغان - اؤزینی اؤزی بلاغه سالغان. رایى توتسه عیبلر
 آلیده هنر و هر شایسته هنر قاشیده عییدین بتر. مونداق مخدوم خدمتین اختیار قیلغان
 مردکِ خر. کیشی منفعت اوچون شیر اسررمهن دېگه یمو و خاصیت تا پر امیدغه زهر
 یېگه یمو؟ سلاطين خدمتیغه جرأت کۆرگوزمک، اؤز رشته حیاتین اوزماقدور و آغونى
 ایچرگه سورمک و الرغه تقرب تيله مک اؤز قتلیغه بلا تیغین بيله مکدور. کولمکلریده
 چاقین حکمی بار، یاروغلوی بی اعتبار و کویدورمگی وجوددین قویمس آثار.

قطعه:

چاقین یاروغلیغی مدِ سمدین ارضغه چه

زمانی طولی ایکی لفظ اؤقورغه چه یېتمس

ولی نې بیرگه که توشتی قتیغ و گریومشاق

بېریب انی سووغه تا یېتمه گهی قرار اېتمس

۵۷. تنبيه

حکماکیم، سلاطين حالی کیفیتین بیلیدورلر، الرنی اؤتقه تشبیه قیلیدورلر. اؤت نفع
 یېتکوروور ییراقتین، اندین منتفع بولماق اولی قیراقتین. آتسگاه اؤتی قیراقتین نفع

یپتکورور، ایچیگه توشگننی فی الحال کویدورور. انگه یاووماق ناماسبدر و انداق بلادین حذر واجب.

بیت:

اؤتدین ایسینورغه چه آووج آچ

کویدورگودپک انگله سنگ کپین قاچ!

۵۸. تنبیه پادشاهلر ذکریده

بعضی کریم پادشاهلر ذکریده اخلاق و بردبار پادشاه عالی مقدار کامگار دریای مدحیغه باتیدورلر و انی کؤپروککه اؤخشه تیدورلر. بو معنی بیل کیم، کؤپروک مخلوقات نینگ خسیس و شریف یوکی کؤتورور. الرنی سوو زحمتیدین و بالچیغ مشقت و غلظتیدین اؤتکورور. و بعضی کیم توجه اندیشه غه قیلیدورلر، ایننگ نسبتین بیشه غه قیلیدورلر. بو مناسبت بیل کیم، برچه انواع حیوان و انسان و بهایم و سیاع، بلکه نامحصور وحوش و طیورغه پناه و آرامگاه بهرور، یمک و ایچمکلریدین یپتکورور. و بعضی کیم، نفعین عام و انعامین فاش دبدورلر، بو خاصیتلرده آنی قویاش دبدورلر، یعنی شهر و بیاباننی روشن ابر و ویران و آبادقه اندین یاروغلوغ یپتر. و بعضی کیم، رفیع و نافع و فلک جناب دبدورلر. بو مناسبتلر بیله آنی سحاب دبدورلر، یعنی قرا توفراققه دُرلر ساجر و نیشلیک تیکاندین گُللر آچر. و بعضی تورک حکماسی و بو قوم عاقل و داناسی اؤز طورلری بیرله که کلام سوروبتورلر آنی بؤز کیزگه اؤخشته مثل اوروبتورلر، یعنی سوودین و توفراغیدین یوزیگه نپ کپلسه تحمل قیلور، یعنی اؤزیگه سینگیورور. اگر نیش اورسه لر و چؤکور سنچسه لر سووورغوندین سؤنگ یوزیگه اثر یپتکورمس، یعنی اؤزیگه کپلتورمس. و اگر ایگی

مخالف جماعت هر قیسی بیر طرف تارتسه، هر ساری اول جماعت مناسبتی میل قیلور، ایلک تارتسه لرینه اؤز حالیه کؤره ییغیلور. ینه هم که وصف اجناسین بیر-بیری اوستیگه تهریدورلر مناسب نیمه لرغه نسبت بهریدورلر. اما سؤز اختصاری جهتیدین تطویل وهمیدین نکته اوزاتیلمه دی و سؤز کؤپرک ایتیلمه دی کیم، بو مذکور بؤلغانچه یوز عادل سلاطین صفتیده بار و برچه ده ذکر قیلغانچه مینگ بیرنینگ پادشاهیمیز ذاتیده تأمل قیلغان تاپرکه حق سبحانه و تعالی مذکور بؤلغان سلاطینغه تا توفراغ حسیضیده قرار بهرگه ی. انگه سپهر سلطنت اوجیده مدار نصیب قیلغه ی تا سینو قلا ایشی اندین بوتگه ی و ییقیلگنلرغه اندین دستگیرلیک ییتگه ی. آمین، یا رب العالمین.

بیت:

تا قمر دور، آتیغه نعل اؤلسون

قویاشدور، باشیغه لعل اؤلسون!

۵۹. تنبیه

یالغانچی - اونوتقو وچی و تأمل و احتیاط یؤلیدین کناره توتقو وچی. هر کیم که، سؤزی چین بؤلمه غه ی، راستلر کؤنگلیده اول سؤز قبول آیین بؤلمه غه ی. یالغانچی سؤزین بیر ایگی قتله اؤتکرگه ی، اؤزگه نبتگه ی؟ یالغانی ظاهر بؤلغاندین سؤنگره انگه رسوالیغ ییتگه ی و سؤزی اعتباری اهل کؤنگلیدین کبتگه ی. کؤنگول مخزن ی نینگ قفلی تیل و اول مخزن نینگ کلیدین سؤز بیل.

بیت:

کۈنگۈل حالتی سۆز دېگېچ بېلگۈرۈر كە مخزنده دُر يا صدف ريزه دور

۶۰. تنبيه

چين سۆز - معتبر، يخشى سۆز - مختصر. كۆپ دېگۈچى - ممل، مكرر دېگۈچى -
لايعقل. عيىجۈى - معيوب، عيىگۈى - منكوب. توز كۆرگۈچى - پاك نظر، هنر
كۆرگۈچى - راست بصر. اول كيم، دماغىدە خبط - سۆزىدە يۇق ربط. دماغى صحيح -
گفتارى فصيح. سۆزى حسابسىز - اۋزى احتسابسىز. سۆزىدە پريشانلىق، اۋزىدە پُشيمانلىق.
سۆزكە فصاحت زيورىدىن مزىن اېمىسدور، انگە چىنلىق زيورى بىسدور يالغانچى ھەر نېچە
سۆزىدە فصيحراق، سۆزى قىيىراق. چين سۆز نېچە كيم بې تكلّف، قايلىغە عبارت
سادەليغىدىن يۇق تأسف. گۈلگە يىرتوق لباسدىن نې زيان، دُرغە بدشکل صدفدىن نې
نقصان. يالغان سۆز جز نظمە ناپسند و اينىگ قايلى ناخردمند.

بیت:

سۆز ايچرەكە يالغان اېرور ناپسند چو نظم اېتتيلر قىلدى دانا پسند

۶۱. تنبيه

نادان - اېشك. بلكە اېشكىدىن ھم كمرەك. اېشككە ھەر نې يۈكلەسنگ كۈترور و قەيان
سورسنگ اول يان بارور، عقل و تمیز دعويىسى يۇق. بېرمەسنگ آچدور، بېرسنگ تۇق.
زبونىدور باركش، خاركش، بلكە انباركش. نادان بو صفتلردىن مبرا، ذاتى بىلىك
حليەسىدىن معرا. ايشى غرور و تكبر، خيالىدە يوز فاسد تصور. برى مېھلى اۋزىگە خوب،

برچه مکروه فعلی اؤز قاشیده مرغوب، کؤنگلیده اہلگه یوز آزار خیالی و جھلیدین اولوسغه مینگ ضرر احتمالی. اہشک اونیدین قولاققہ آزاردور، اندین اؤزگه نې عیبی باردور. تېگیرماندین اویونگگه اون کھلتورور، انی پیشورورگه یازیدین اؤتون کھلتورور. مشقتی متتیز و صعوبتی کلفتسیز. ناداننی اہشک دېگندین متغیر، اہشک قاشیده یمان و یخشی دېگن بیر.

بیت:

بیریدہ مونچہ ہنر، اول بیریدہ مونچہ عیوب

قیسی نینگ خوب اہکنین اہلی خرد بیلگہ ی خوب

۶۲. تنبیہ

شریعت - جادہ بیدور توز، اندہ خواہ کپچہ یورو، خواہ کوندوز. صراطیدور، بغایت مستقیم، اندہ آزیقماقدین نې وھم و نې بیم. ہر کیم کہ، اول یؤلغہ آدیم بؤلغہ ی، ایکی جھان سعادتۃ انگہ ملازم بؤلغہ ی. اندین چیققن ایتتی، توز بارغان مقصدغہ یېتی. ہر سالک کیم، مقصدغہ یېتیدور، بو یؤلدین چیقمہ ی کھتیدور. آزیقیب چیققن، ایتیدور، بو صراط استقامتی انگہ دست بېردی «فاستقیم کما امرت». مأموری اول اېردی، قیلدین اینچکہ، قیلچلیدین ایتیک یۆلدور. ہر کیم بو یؤلنی مردانہ قطع قیلسہ، اېر اولدور! انگہ کیم، صراط مستقیمدین عبور بۆلمس، نصیبی جتندہ کوثر و حور بۆلمس.

بیت:

جادہ شرع بیل کیم کہ اوزین توز قیلدی دولتِ سرمہ انگہ ہر ساریدین یوز قیلدی

٦٣. تنبيه

فاسق بې ندامت - شوم، قيله دورغانى سعادت اهلېغه مظلوم. زهد و فسق اېلگه تقدير يزدا نديندور، اما ايگله سيني بيردېك كۆرمك نادانديندور. تقوايېگه شكر كېرەك و عصيانېغه عذر. و ندامت بودور توفيق اهلېغه علامت. هر فسق كيم، پُشيمانلىق اۋتين ياروتقه، اول اۋت تردامنلىق آلوده ليغين قوروتقه. جرم اعترافېغه عذر - توفيق نشانه سى و زهد غرور يدين تكبر - شيطان فسانه سى. بو زهد شيخ خودپسند ايشى، اول عذر رندِ نيازمند ايشى. بو بيرى اميد جاويدغه سرمايه و اول بيرى مايوس مؤبدغه پيرايه.

مثنوي:

هر زهدكه اوجب انگه ابرور ضم
 كۆنگلوم حرمېغه قيلمه محرم
 هر فسقى، عذر انگه ابرور يار
 اول يان مېنى ماييل ايله زنهار

٦٤. تنبيه

يمان قيلغىلىق بدخوى و بات اچىغىلىق ترشروى بير بلاغه گرفتاردور و بير ابتلاغه مبتلا كيم، هر يان بارسه اندين قوتولمس و هر سارى قاجسه خلاص بولمس. غالب دشمنيدور - دايم اۋزى انگه مغلوب، قاهر عدو ييدور - هميشه وجودى انگه منكوب.

٦٥. تنبيه

كوله گچ يوزلوك خوش اخلاق كيم، نفاق كدورتيدين بۇلغەى ييراق، گۇلشن بهشت ابرور
جلوه گاه و مقامى و فردوس اعليدور تحرک و آرامى. آچوق يوزيدين خلايققه نشاط و
چوچوك سۇزيدين اولوسغە انبساط. مردملوق بيله كۇنگوللرگه محبوب و انسانيت بيله
جانلرغە مطلوب. آسوده اندين يار و اغياركه مونداق كيشى بۇلسون عمريدن برخوردار.

مثنوي:

يوزيدين كۇنگوللرگه عيش و طرب
سۇزيدين بدنلرغە دفع تعب
آچوغ چهرهسى تازه گلدن نشان
حديثغە بلبل بۇلوب جان فشان

٦٦. تنبيه

دشمن غروريدن غم ييمه و مداح خوش آمدن چين دېمه كيم، انينگ غرضى اؤز
مقصودىغه كامدور و مونونگ مقصودى سېندين محقر انعام. اگر ايكله سيگه التفات
قيلمه سنگ و قبولين لازم بيلمه سنگ، اول اؤز قصدى اجراسيدن معطل و تدبيرى مهمل
بۇلور و مونونگ مدحى هجوغه مبدل بۇلور.

مثنوي:

ييري سيگه غرض اؤز مدعاسى
ييري سى قصدى انعام التماسى

چون سبندین تاپمه دیلر هیچ پروا
بیری خصم و بیریدور هجوارا

٦٧. تنبيه

موحش خبرنی چيندور دهب دوستغه ييتكورمه و بيراونينگ عيبي واقع بولسه يوزيگه اورمه. قۇيغىل كه اول چين خبرنى دشمن ييتكورسون و تحمل قيل كه اول عيب ماجراسين عدوسى سورسون.

نظم:

نې سۆزدین كه ييتگن بيراوگه غبار
نې لازم كه سېن قىلغه سېن آشكار
قۇيه بېر كه قىلسون عيان دشمنى
كه باردور عداوت عدونينگ فنى

٦٨. تنبيه

خردمند اولدور كيم، يالغان دېمس، اما برچه چين دېگولوك هم اېمس. بيراوكه كۆزى احولدور، چون خلقت خالقديندور - انگه نې مدخلدور. بو سۆزنى انينگ يوزيگه قىلماق اظهار بر تقديركه چيندور، اما نې لطفى باركه حق صنعيله اعتراضدور و ناحق بيراوگه حجالت و اؤزونگه نادانلىق اظهاريدور و بير كؤنگولگه ملامت. بو نوع وحشت انگيز چيندين بول بيراق كه ملايمت آميز يالغان اندين يخشيراقت.

بیت:

یا لغان اولسه ملایمت آمیز وحشت انگیز چیندین انگله عزیز

۶۹. تنبیه

بشر جنسیغه اؤز خطاسی دلپذیر دور و مردود فرزندِ ناگزیر. یمان شعر دپک کیم، طبع زاده سیدور، ایگلّه سی بشر طبعی نتیجه سیدور و مادّه سی. اگر منکوب بؤلسون یا مرغوب، اؤز یگه کؤرونگو سیدور محبوب. عاقل بو طریقین شعار قیلمس و یخشی-یمانی حق آرتوق و اؤکسوک بیلمس.

مثنوی:

یمان-یخشینی تنگری دین انگله غیل
یمانی یمان، یخشینی یخشی بیل
یمانی اگر یخشی قیلسنگ گمان
اېرور یخشینی هم دېگندېک یمان

۷۰. تنبیه

قناعت - استغنا سرمایه سیدور و شرف و عزت پیرایه سیدور. مفلس قانع - غنی و شاه و گدادرین مستغنی. طمع مذلتغه دلیل و غنی طامع - خوار و ذلیل. طمع بیله اول کیم آله آلور و آلمس، بو عدم طمع هیچ سخاوت دین قالمس. بو نوع سخا اهل کیم دور و طمع خیلی لیم.

بیت:

خوارلیغلر باشی طمع بیلگیل دایما «عزه من قنع» بیلگیل

۷۱. تنبیه

بارلیغ که لطف و کرم عام بؤلغه ی، یوخسوللیقده انگه برچه اهلدین کام بؤلغه ی، کام بؤلسه،
باری خجالت بؤلمه غه ی و اهل سرزنشیدین ملالت باری بؤلمه غه ی.

بیت:

چو دفع خجالت ابرور کامچه ندامت یوق که اهلدین انعامچه

۷۲. تنبیه

بات میسر بؤلغان کچگه تارتمس و اؤکمک بیله بهاسی آرتمس. سفال چؤچک هر
داشدین مینگ چیقر، قیمتی بیر درمدین آرتوق اہمس و کونده یوز سینسه کیشی حیف
دہمس و تأسف ییمس. چینی ایاغ قیمتی یسرده صعوبتیغه کؤره دور، اسره ماقده اہتمام
قیمتیغه کؤره دور. قیمتی آز - حرمتی آز.

بیت:

فیو متاع کیم آز واقع اؤلسه قیمت انگه ابرور موافق اینینگ قیمتیچه حرمت انگه

۷۳. تنبیہ

صبر بیلہ کۆپ باغلیغ ایش آچیلور، ایشده آشوققان کۆپ تاییلور، کۆپ تاییلغان کۆپ ییقیلور. ایشده آشوقماق یاش اؤغلان ایشیدور، صبر بیلہ ایش قیلگووچی تجربه لیغ اولوغ یاشلیغ کیشی ایشیدور.

بیت:

هر کیمسه که ایله مس آشوقماغنی خیال یفراغنی ایپک قیلور، چیچک برگینی بال

۷۴. تنبیہ

رذل دنی کیم، هزل قیلیغی بؤلغهی، کولدورمک اوچون تابان نینگ قیچیغی بؤلغهی. فسقه خیلیده مقلدی که غرضی اهل کولگوسیدور، گویا فاحشه قعبه نینگ کورگنی کورگوزگن کوزگوسیدور. رکیک هزل اشتغالی کیم بؤلغهی بیراونینگ موجب انفعالی یامانلرغه شعاردور و یخشیلرغه، اندین عاردور. مطایبه که باعث انبساط بؤلغهی، خوشتورکه موجب فرح و نشاط بؤلغهی. اداسیده رکیک گفتار یوق، بیراوکه اندین خجالت و آزار یوق. اول ظرافت و اباحتدور، اندین که اؤتنی سفاهت.

بیت:

طیبت خوش ابرور بؤلسه دقایق دین انکه زیب

چون بؤلدی سفاهت نهر اول سؤزنی کیشی دهب

۷۵. تنبيه

می ایچمک نهی ابرور تنگری قولی، هر حال بيله انینگ ترکی اولی. آشکار و کۆپ ایچمگی ناساز، شرطی مخفی ایچمک دور و آز. آزاچمگی حکمتقه دال مخفی ایچمگی هوش اهلغه خصال. یخشی ایچمگی خلقتی سالم ابلگه حال، مطلق ایچمگی عافیتقه مآل. اول که «ام الخبایث» بؤلغه ی، انگه شیفته بؤلماققه هم امّ خبایشی باعث بؤلغه ی. یمانراق ایچگوچی انگه مغلوبراق، هر نیچه یمانلیغی ظاهر بؤلسه انینگ قاشیده محبوبراق. بدمستقه دَمام ایچماغیدین نی بهرکیم، آدمیلیغ قتلیغه ایچر قدح-قدح زهر. هر آقشام اوسروکلردین خارج ترانه، تلبه ایتلر اولوشقاندین نشانه. مستلر آره سیده بیر هوشیار، هوشیارلر آره سیده بیر مست حکمی بار. منهیدور اول که آشکار طاعت ایتگه ی، آشکار معصیتقه کورکیم نی یتگه ی.

بیت:

کیمگه کیم حق روزی ایلبدور طریق عافیت آشکارا ایله مس نی طاعت و نی معصیت

۷۶. تنبيه

کۆپ دېگووچی، کۆپ یېگووچی - تاموغ توریگه آشوقوب کبتگووچی. دېمککه مشعوف و یېمککه مغلوب - حکمت شرفیدین مردود و مسلوب. حسود بیمار، بلکه مهلک مرضغه گرفتار. فاسق و خمار - زیانزده و زیانکار. غیبت دېگووچی - نجاست یېگووچی. افیونی و بنگی - آدمیلر ننگی. طامع عمری ضایع و ملالتی شایع. ابر کیشی کۆپ یسنسه بیه بؤلغه ی، بو صفت ضعفاغه شیوه بؤلغه ی.

بیت:

اېر كېشىگه زيب و زينت - حكمت و دانشدورور

يخشی کیمک بیرله خاتونلرغه آرایش‌دورور

۷۷. تنبيه

قرى كيم، قىلغەى رعنالىق - طفلىدورور نابالغ. كىچىك ياشلرغه اولوغلر حرکاتى انگه دىلدورکیم، نې عقلی بۇلغەى، نې اوياتی. قرى کیم، سقالین اوسمه بيله بۇيەغەى، يىگىتدېکدورکیم، انى گلاب بيله يووغن. مفلس بورچ آلسه که بذل قىلغەى، سقال آراسته قىلدورکیم، هزل قىلغەى. اگر بورچىغه سود آرتر، اوز بۇينين باغلب زندانغه تارتر. اېر كېشى - کیم، کۆپ يىسغەى، خرد اهلى انینگ عقليدين اۋسغەى.

رباعي:

عید آقشامى طفل ایلگیده چپ و راست حنا
يا شاهدِ شوخ اېگىگه خز و دىبا
شايسته دورور قرى به جز دلق و عصا
کۆرگوزسه سقالیغه کولرلر عقلا

۷۸. تنبيه

غنىغه چپان کیمک انداقدورکیم، مفلسغه اتلس و گتان کیمک. خوب يىرتوق تۇن بيله هم خوب، گُل يماغلىق چپانى بيله محبوب. زحل يىک مقام بيله مېر خاوري بۇلمس، ديو بهشت حلّه سين کيگن بيله پرى بۇلمس. کمپير حرم نازينى بۇلورمو، گفتار غزاله چين

بۆلۈرمۇ؟ قىر قىچە گۈلگۈنە و اوسمە يىلە يۈز و قاشلىغ - بوزوق مفسقە دور، شىنگىر و زىنگار
يىلە نقاشلىغ. خواجه كىم، بى بى بارىدە دادكە ايلنغەي، بى بى نىنگ عفت ايتكى كولغە
بولغانغەي.

بیت:

كىشىغە بۆلمە سە اۈز شانىگە شايستە صفات

قىلمە سون عىب اۈزىدېكىدىن داغى انداق حرکات

۷۹. تىبىيە

نادانغە سۆز دېمگى اىغاغدور و كۆپ دېمگى يۇرتاغدور. آز دېمگى ناصح و دېمەمگى
- مصلح. اېل نىنگ مخفي عيىن پيدا قىلماق - اۈزىن بى ائتماد و اۈزىدېكىنى رسوا
قىلماقدور. يۇق كىم، اۈزىدېكىنى رسوا قىلماق و اۈزى نىنگ هم بو نوع عيىن آشكارا
قىلماقدور.

بیت:

اېل عيىنى ايتورغە بىراوكىم، اوزە تور تىل

اۈز عيىنى فاش ايله گەلى تىل اوزاتور، بىل

۸۰. تىبىيە

علم اۈقوب عمل قىلمەغان، يېرنى شيار قىليب تخم سالماغانغە اۈخشر يا تخم ساليب،
محصوليدىن بھرە آلمەغانغە.

بیت:

علم اوقوب قيلمه غان عمل مقبول دانه ساجيب كوترمه دی محصول

۸۱. تنبيه

اوسروك سوزيگه حكمت مخالفی جواب خردمند ایشی اېمس و تېلبه رمزيغه عقل
مقتضاسيدين اوزگه هوشمند نكته دېمس.

مثنوي:

كيشيگه نېچه كېلسه مشكل حال

حكمت و عقل انگه اېرور حلال

كېسك آتقانغه چېكر يومروق

تۇنى يىرتوق دورور، سقالى يولوق

۸۲. تنبيه

مشفق ناصح سوزين اېشيتمه گان نينگ سزاسى تأسف يېمكدور و اوزيگه ناسزا دېمك.

بیت:

خردمند پندینی کورگن اچيغ سۇنگيده پُشيمانليغی نې آسيغ

۸۳. تنبیه

هنرمند قاشیده بی هنر ایلیک تېره تمسه، عیب تهمتین انگه تقار. ایتالگوگه توغدار نینگ
کوچی یېتمسه، سانغی بيله انی بولغار.

بیت:

بسا عاجز که خصم آستیغه یاتمیش آغیز سویین اینینگ یوزیگه آتمیش

۸۴. تنبیه

صیادنینگ بلیقغه شست سالماغی نفس مدعاسی اوچوندور و بلیقنینگ هم قرقماقغه
گرفتار بولماغی جوع بلاسی اوچون.

بیت:

بۇلدى صیادغه و صیادغه نفس آرزوسی قید

یۇقسه نې اول ابدی صیاد، نې بو ابدی انگه صید

۸۵. تنبیه

آز دېمک حکمتقه باعث و آز یېمک صحتقه باعث. آغیزغه کېلگننی دېمک نادان ایشی
و آلیغه کېلگننی یېمک حیوان ایشی.

بیت:

کۆپ دېمک بیرله بۆلمه غیل نادان کۆپ یېمک بیرله بۆلمه غیل حیوان

۸۶. تنبیه

غالب دشمنِ زبونینگ بۆلسه شاد بۆلمه و ایشی اندیشه سیدین آزاد بۆلمه کیم، سیاستده تحمل واجبدور و رعایتیده تأمل.

بیت:

دشمن رجا و خوفی دېسنگ کیم، فن اۆلمه غه ی

انداق تیریل که کیمسه سنگه دشمن اۆلمه غه ی

۸۷. تنبیه

عالم که جاهلنی مقابله غه کپلتوروب، الزام قیلماغی هوس بۆلغه ی، انینگ اۆزیگه اوشبو اهانت اؤق بس بۆلغه ی. عالم کبره ک که اؤز علمی نینگ پایه و مقدارین اسره غه ی، گوهرنی امتحان اوچون تاشقه اورمه غه ی.

بیت:

خاره غه هر کیشی کیم، دُرْ ثمیننی اورغه ی خرد انگلر که قیو بیرنی سیندورغه ی

۸۸. تنبیه

گوهر بلچیقکه توشگن بیله قیمتی او شلمس و اؤز بهاسیدین قالمس. اېشک مونچاغین تاجغه تیککن بیله فیروزه یهرین توتمس و هیچ کیم انینگ کم بهالغینی اونوتمس.

قطعه:

زیور بیلە شکلی خوب بؤلمس

هر قیزکه ابرور یامان لقالیغ

هرنچه قارانغو بؤلسه حجره

شمع انده بؤلور فزون ضیالیغ

۸۹. تنبیه

قابله تربیت قیلمه ماق ظلمدور و ناقابله تربیت - حیف. انی عدم تربیت بیلە ضایع قیلمه
و مونگه تربیتینگنی ضایع قیلمه.

قطعه:

قابله تربیت ابرور اول نوع کیم، گوهر

توشه نجاست ایچره یوغه ی کیمسه انی پاک

گرایت اوزومیغه کیشی می بیرله بپرسه سوو

بو تربیت بیلە قیلە آلههیمو انی تاک

۹۰. تنبیه

هزلغه شروعدین بی حرمتلیغ آرتر و هزل نینگ نهایتی جدالغه تارتر. کؤپ لهو حیا پرده سین
چاک اتر و ادب و حرمت اهلین بی باک. قیلە آلهانچه تعظیم و ادب بناسین بیقمه و حیا و
حرمت خلوتیدین تشقیری چیقمه.

رباعي:

ایمانغه ابرور نشان حیا بیرله ادب
 حرمت بيله تعظیم سعادته سبب
 حیا و مؤدب انگه کیم، بولسه لقب
 مقصودیه کبچ یتسه عجب، انگله عجب

۹۱. تنبیه

فاسق بری ملتده ناداندور و پاکرولر آره سیده نادانراق. فسق بری طریقهده یاماندور و
 پارسالیق لباسیده یامانراق. نې ابلگه یارسېن - اوزونگنی اول نوع توز، نېچوک که بارسېن -
 اوزونگنی انداق کورگوز.

مثنوي:

حیا و ادب بیرله توزگیل معاش
 ینه ایله تعظیم و حرمتنی فاش
 نې اهل ییری بولسنگ، الر رنگی بول
 نېچوک بار اېسه ننگ، توتقیل اول ساری یول

۹۲. تنبیه

سهو و خطا بشریت لازمیدور. خطا و سهوین انگلب متنبیه بولغان، سعادتمند آدمیدور.
 خطاسین زایل قیلور، اول که اعتراف سری قیتغهی، و مضاعف قیلور، اول که دلیل اجرا

قیلیب هرزه ایتقه‌ی. مبالغه‌سی نیچه کۆپرەک - سهوی پیداراق و مکابره‌سی نیچه آرتو قراق
- اۆزی ابلگه رسواراق.

مثنوی:

خطاغه تدارک نهدور بی‌خلاف عیان قیلماق اۆز سهویغه اعتراف
وگر قیلسه سهویغه اجرا دلیل که یخشیدور ایلر ایکی آنچه بیل

۹۳. تنبیه

هر غنی که تیریکیلیگیده احسانیدین کۆنگوللرنی شاد قیلمه‌غه‌ی، اۆلگنیدین سۆنگ انی
کیمسه دعا بیله یاد قیلمه‌غه‌ی. احسان تیریکیلیکده یخشی آتدور، اۆلگنیدین سۆنگ دوزخ
عذابیدین نجات.

قطعه:

کیشیده برچه اخلاق حمیده چو جمع اۆلدی قۆیرلر آتین احسان
بیری اندین سخادور، بیر مروّت بولر گر یۆقتور، انسان اهرمس انسان

۹۴. تنبیه

بخیل نینگ انداق که بوگون تاپقانی ذخیره بۇلغه‌ی، تانگله قبری هم بو کونگی معاشی
اوییدېک تیره بۇلغه‌ی. زهد و تقوا برچه وقتده دلپسنددور، ییگیتلیکده دلپسندراق. توبه و
استغنا همه وقتده سودمنددور، قریلیقده سودمندراق. حلم و حیا اهلی هر یپرده

ارجمنددور، اولوغلر نظریده ارجمندراق. یخشیلیق و یامانلیقنی کیم قیلدی کیم، جزا کورمه دی. صلاح و فساد تخمین کیم اہکتی کیم، اورمه دی.

بیت:

یخشیلیق تخمین ساجیل کیم، بودور دهقانغه سوز
هرنی کیم، اہکتینگ بوگون، بارین همان توت آنی کوز

۹۵. تنبیه

عزت اہلی کہ مذلقه توشی صنعت ایلگی یوقتور و سوال تیلی. انگه ترحم قیلماقنی غنیمت بیل و ایلگینگدین کهلگنچه احسان قیل. بیگیت گداکیم، بیل اوره آلور و اوتون تشیماغنی بیلور، انگه نیمه بپرگن تنگری مالین ضایع قیلور.

۹۶. تنبیه

زر بفت کسوتلیغ دنیاگزین نجاست اوستیده گی ایلتیراغوچی چیین. متقی پاکرو مسجدده معتکف بؤلغان چاغی مصحف اوراقی آره سیده گل یفراغی.

مثنوی:

بیری بیت الحرام ایچره فرشته بیری دیر ایچره شیطان برچه ایشته
نی حاجت شرح قیلماقلیق تفاوت کہ بیت الله دیندور فرقی ثابت

۹۷. تنبيه

بيلمه گنتى سۈروب اۋرگنگن عالم و عارلنىب سۈرمه گن اۋزىگه ظالم. آز-آز اۋرگنىب دانا
بۇلور، قطره-قطره ييغىلىب دريا بۇلور. اۋرگنوردن قاچغان لوند و يوزىگه حيل و بهانه
اېشىگىن آچغان بند. اېمگك تارتيب علم اۋرگنگن خردمند.

بیت:

علمدين عاري اولوس نینگ جاهل خودكامهسى
اۋرگنورگه جد و جهد اېتگن جهان علامهسى

۹۸. تنبيه

گدازاده خردمند - اکابر همرازی، غنیزاده لوند - ارذال دمسازی. اول علم و دانش يوزيدین
سلاطينی قىلىب حاجتمند، بو جهل و عناد فرطيدین خلايق قاشيده ناپسند.

قطعه:

بسا يگانه مفلس کی ملک سلطانی
اولوم مسأله سیده ابرور انگه محتاج
بسا جهالت و بی باکلیک فنیده غنی
که پادشاه آنی اۋز ملکیدین قیلور اخراج

۹۹. تنبيه

تینچ کۈنگۈل بیلە یاوغان اوماچ یخشیراق کیم، تکلف و مشقت بیلە قندی کولاچ. اېسکی
چپان بیلە فارغ توفراغده اۋلتورماق یخشیراق کیم، زربفت خفتان کییب بیراۋ آلیده تورماق.

قطعه:

گدالغ بۇریاسی اوزره مسکین که خاطر فارغ اۋلغەی هر تعبدين
کۈپ آرتوق کیم بۇلوب اۋزونگگه مأمور خز و دیباده بیر توتسنگ طربدين

۱۰۰. تنبيه

هر کیشی کیم، بیر قوم نینگ سلوک و آهنگین توزر، تدریج بیلە همول قوم نینگ رنگین
توتر. هر کیمگه کیم، پیرولغ اېتر، اول متابعت خاصیتیدین اول یبتگن بیرگه یېتر. اگر سۆز
سنگه کۈرونسه محال، اصحاب کھف بیلە ایتلریدین حساب آل.

قطعه:

نبی اۋغلی تاموغنی قیلدی مسکن تاموغ اهلای گروهین چون اېریشتی
و لیکن جنت اهلای پیروی ایت یېتیشتی قیده کیم اول اېل یېتیشتی

۱۰۱. تنبيه

آدمی شریف الکونیندور و ایت نجس العین اما حقناشناس و بهوفا آدم حقشناس و وفالغ
ایتدین کم. وفالغ قۇتوز ایت یخشیراق کیم، وفاسیز خوش برنا ییگیت.

قطعه:

بہوفا حق شناس اہل دین ییراغلغ ایستہ کیم
 کہلمہ دی ہرگز الہ دین غیر بی دادو جفا
 ایتگہ ایتلیک ایلمہ مک جان و کونگول بیرلہ بولور
 حق شناس اولسہ و بولسہ اندہ آیین وفا

۱۰۲. تنبیہ

نفسپروردین ہنر کہلمس - بیمکدین اوزگہ و نفسپرستدین نفع ییتمس - دہمکدین اوزگہ.
 اول بیرى برى حرام طعامدین و بو بیرى برچہ تعریف کلامدین.

مثنوی:

اول بیرى لقمہ و نوالہ سوزین ایتیب آنچه کیم خالی ایلب اوزین
 بو اوز اوصافیغہ معرف اولہ ایلبان بزم انجمنی تـؤلہ

۱۰۳. تنبیہ

تہنگری اہل عیسیغہ ناظر و ساتردور. باوجودکیم، جزاسیغہ قادردور. و تہنگری دشمنی انی
 کورمس و بیلمس. اما تہمت بیلہ فاش قیلورده تقصیر قیلمس.

مثنوی:

تہنگری ایشین قیلماق اہرور فرض عین کیم، کوروبان ایلمہ ماق شور و شین

کۆرمایین اول کیم، ایشی بهتان ابرور بیل که بو خصـلت بیله شیطان ابرور

۱۰۴. تنبیه

خردمندغه ابل خطاسیدین پند پیتر و صواب یولیغه عزم ابتر، اندین بورون کیم، ایننگ خطاسیدین پند آله‌یلر و عیبین ایننگ یوزیغه سالغه‌یلر.

قطعه:

عاقل چو کۆرسه ابلده خطا اجتناب ایتب اندین ثواب یول سری مایل قیلور اوزین
قؤیمس ایننگ خطاسیغه ابل ایلر اعتراض ایتورغه یوزی اؤتروسیده سهوی ایننگ سؤزین

۱۰۵. تنبیه _شباب ایامی ذکریده

ییکیتلیک عمر گلشنی نینگ بهاریدور و حیات شبستانی نینگ نهاری. بو بیریدین عیش و نشاط گللی نینگ آچوغلوغی و اول بیریدین ذوق و انبساط اویلری نینگ یاروغلوغی. انسان نینگ زیب و رعنائیغی اندین و بشر نینگ تاب و توانالیغی اندین. حواس و قواغه اندین قوت، جوارح و اعضاغه اندین صحت. کؤنگولگه عشق آشوبی اندین حادث و شوخلر سری آشفته بؤلماققه اول باعث. ییکیتلرگه حسن و ناز طغیانی ایننگ مغرورلیغیدین، قریلرغه اشک و نیاز طوفانی ایننگ مهجورلیغیدین. کؤز اوئی مشعلی اندین روشن و یوز باغی انجمنی اندین گلشن. نازنینلر حسنی استغناسیغه سبب اول و عشق آیینلرغه عشق بلاسیدین موجب رنج و تعب اول. زبردستلر باشیده ملک هواسی شوری اندین و زیردستلر ایاغیده هم ملکدین جلا بؤلپ قاقماق روزی اندین. چابکلر ایننگ نتیجه سیدین میدانده تکاور چاپیب، بلکه اول تکاور هم ایننگ نشئه سیدین میدانده

یوگورورگه قوٓت تاپیب، معصیتدین نفسغه ییگیتلیکده کام تاپماق هم عبادتدین روحغه ییگیتلیکده بییک مقام تاپماق. خرابات اهل یغه رندلیق و مستلیک ییگیتلیکده دلپذیر و مناجات اهل یغه پارسالیغ و خودپرستلیغ ییگیتلیکده بی نظیر.

رباعي:

احباب، ییگیتلیکنی غنیمت توتونگوز اؤزنی قریلیق محتیدین قورقوتونگوز
آیینِ عداوت و حسددین اؤتونگوز هر نوع ایله اؤزنی نپچه کون آووتونگوز

۱۰۶. تنبیه_شیخوخت ذکریده

شباب می نینگ مخمورلوعی قریلیق و ییگیتلیک صحتی نینگ رنجورلیغی قریلیق. شیخوخت ایامی نشاط اهلین ناشاد قیلورکیم، آدمی قدین خم قیلیب، عمر بیله خیرباد قیلور. هوس و آرزولر شاخی کؤنگولده سینر، بلکه بارچه تردد و حرکتلردین کؤنگول تینر. سربلندلیغ خیالی باشتین چیقار. ندامت و حسرت اشکی سیلی قصری دېوارین ییقر. نامرادلر زندانن بودور و نامیدلر بیت الاحزانن هم بودور. قداگیلمگی توفراققه میل اېتمککه دال، شاهدلردین تنفس بو معنیغه گواه حال. ایلیک تیتره ماغی عمر باده سی خماریدین. حافظه اؤرنیغه نسیان یېر توتوب، اؤرگنماقنی، بلکه اونوماغنی هم اونوتیب. بدنغه صحتدین اثر قالمس و کونگولگه هوش و خرددین خبر قالمس. ییگیتلرگه تحیر ایننگ مېهوتلوغیدین، اؤغلانلرغه تمسخر ایننگ فرتوتلوغیدین. هر سر موییدین بیر مرض پیدا، قریلیق و مینگ علت ایننگ ذاتیدین هویدا. عیال و اطفال تاریقیب محافظتیدین. نوکر و چاکر آزیقیب ایننگ ملایمتیدین. تورلوک-تورلوک علت بدنی اوییده اؤکولوب، عجب-عجب مرض کثرتیدین حیاتدین تونگولوب. مأمورلر نافرمانلیغیدین روزگاری قتیغ

و محکوملر بی سامانلیغیدین تیریکلیگی اچیغ. آغزی سؤلکه یی سؤز مزه سین آقیزیب، مرض کثرتیدین مشفقلر آغزیغه سوو تامیزیب. ابرنی که بیر بیر ییگه قاووشمه ی اؤز حال یغه کولوب، باشی کؤکسیگه توشوب، آغزی حقه سیدین دانه لری تۆکولوب. صحت امید ی خیا لی کؤنگلیدین ییراق، تیریکلیگی کیم، اؤل م ک یوز قتله اندین یخ شیراق.

رباعي:

چون کبّتی ییگیتلیک و اوزالدى قریلیق
دَم ساوودى، یعنى قالمه دى قان هم ایسیق
آغزیغه حیات شربتی بۇلدى اچیغ
اؤلماغ خوشراق که عمر بو نوع قَتّیق

رباعي:

افسوس که عمرِ نوجوانلیغ کبّتی
تنغه قریلیقه نـاتوانلیغ یبّتی
گر یوز ییل اول که کامرانلیغ اہتتی
چون تاپمه دی مرگدین امانلیغ، نبّتی؟

۱۰۷. تنبيه

پيشه سالک که پير ضرور ابرکانیگه آدميزاد وجود ملکيدین خانه پردازدور. و عدم کشوریغه
 سفر سازدور. سفر مخصوص سنگه و منگه ايمس يا خصوصیت قیلغاننی کیشی شاه و
 گداغه دېمس. هر کیم عدم نهانخانه سیدین وجود انجمنیغه قدم اوروتور و بو بقاسیز
 آرامگاهده بیر نفس اولتوروتور، ینه قیتیب اصلی وطنغه عزم اېتمک کبرهک و قیدین
 کلبیدور ینه اول یان کېتمک کبرهک. بېش کون بو دار فنا تیریکلیگیگه مسرور و دولتیغه
 مغرور بولماق کبرهکدور. اولومدین گزیر یوقتور و هیچ کیشیگه اول مهلکده دستگیر یوق.
 پس، ایننگ پیراغیده بولماق ضرورتدور و بارور اسبابین توزهتمک چاره سیز صورتدور.
 اول سفر اسبابی صالح اعمالدور و حمیده خصال. و ایننگ ذکر ایگینچی قسمده تفصیل
 و ترتیب یله رقمغه کلبدی و مشروح بیتلیدی. اما مسافرغه یؤل صعوبتی نینگ سهولتی
 اوچون و وادی پیراقلیگی نینگ دفع شدتی اوچون یامان عقبه لرکیم، آلدیگه کبلور و عظیم
 مخاطره لکه واقع بولور، رهنمایلیگی اوچون و مشکل کشایلیگی اوچون بیر نیمه کیم،
 ناگزیردور کامل رهنمای پیردورکیم، ایننگ ارشادی بولمیهین بو یولغه عزم قیلماقنی اکابر
 اولیا (قدس الله تعالی ارواحهم) جایز توتمیهیدور، بلکه سالک اطواری و سلوکیگه
 یاووتمیهیدورلر. هر آینه کیم، مسافر کورمه گن یولگه قدم اورسه و یېتمه گن وادیغه
 یوگورسه، یؤل یتورمک احتمالی بار و یولدین آزمانا مکانی بار. اول عقوبتدین و انده
 یوزلنگن خطراتدین مسافرنی هادی اؤتکورو و کامل مرشدنینگ ارشادی مقصدقه
 یتکورور. و ینه اهل الله که، حق یولیه قدم قویوبتورلر و طلب مرکبین شوق وادیسیغه
 سوروتورلر، کامل پیر ارشادیدین ایرو عزم قیلمیهیدور و بو یولده هادیسیز مقصد منزلیغه
 یېتمیهیدورلر. اگر احياناً یوزدین بیر سالک ظاهر یوزیدین مرشد پیری نابود اېکندور، اما

معنی یۆلیدین موجود اېکندور یا غایب مرشد تقویتی بیرله یا متوفای کامل روحانیتی تربیتی بیله عزم اېتیدورلر و مطلوبیغه یتیدورلر.

مقصود کیم، بو یۆلده نفس دشمندور و شیاطین رهزن و هر قیسی عظیم مخافت و اولوغ آفتدور، تا هادی باشقرمه غه ی و مرشد مهلکدین اؤتکرمه غه ی. بو یۆل قطعی متعسردور و مقصدغه یتیمک متضرر. و اؤزلوکی بیله بو وادیغه یتگن و منازلین قطع اېتگن انانیت گرفتاریدور و نفسغه تابع و شیطان نینگ مسخره و مهزلیدور و رنجی ضایع بو مقصودغه بیر واسطه بۆلمه ی یتیمک ممکن اېمس و مرشد رهنمای بۆلمه ی، بیر اونینگ یتگنین کیشی دېمس. مریدنی مقصودغه یتکورگووچی حقدور واسطه- بیر و سالکنی مطلوبه قوشولدورغوچی هم حقدور و وسیله هم بیر.

تمثیل: منقولدور کیم، قطب السالکین و سلطان العارفين، حقیقت اهلی امامی، شیخ بایزید بسطامي ۲۶ (قدس سره) بیر جانبغه بۆلوب اېردی عازم و بیر مریدی انکه ملازم. بیر اولوغ سوو ایله یلریگه کېلدی. و شیخ «الله!» دېب اول سوو غه قدم اوردی و مریدغه «بایزید»، دېب قدم اورماق بویوردی. شیخ و مرید «الله» و «بایزید» دېب بارورلر اېردی. و صبا و نسیمدېک سوودین اؤزلرین اؤتکورولر اېردی. ناگاه مرید خیالیغه کېلدی کیم، شیخ الله ذکر ی بیله باره دور و مېنی یۆلده باشقره دور، مېن هم واسطه شمعین اؤچیره ی و وحدت بحریده الله ذکر ی بیله قدم اوره ی. بو مدعا بیله اول که قدم قویدی، باتتی. شیخ دستگیرلیککه قولین اوزاتتی، ایلکین توتوب چېکتی، بحر ساحلیغه آتتی و مهلکه غرقاییدین سودرده ی اېمن منزلیغه و دېدی: ای فرزند، سېن اول بایزیدغه یت، اندین سؤنکره تېنگریغه یتیمک هوس اېت. انکه بو نوع سیاست سوردی و ارشاد شرطین بجا

کېلتوردی بو یول هادیسی هر کیمگه کیم، پیردور مونداق هلاکت غرقابلریدین دستگیردور. مقصودکه پیر ارشادیدین ایرو بو یولغه قدم اورمه ماق کهرک، بلکه دم.

رباعي:

کیمنی بو یول قطعیه سالدی تقدیر پیر امرینی قیلیمسه، کهرکتور تغییر
آنسیز قدم اورسه، انگله مکرو تزویر ملعون دپسه بهرک که دپسه لر بی پیر

۱۰۸. تنبیه_سفر منافی ذکریده

ارض ساکن قیده و سپهر دوار قیده و تراب متمکن قیده و کوکب سیار قیده؟! اول بیری سکوندین خاکسارلر پای اندازی بۆلدی و بو بیری تحرکدین سرافرازلر سرافرازی. رنج و مشقت مایه تواضع و ادبدور و سفر رنج و مشقتغه سبب. سفر کوره گداز و سؤزدور و اول گداز و سؤز اهرنینگ وجودی آلتونیغه عیار آندوزدور. سفر مهجورلرنی مطلوبیغه یبتکورگووچی و محروملرنی مراد اوییغه کیوورگووچی و خاملرنی پیشیرگووچی و طعاملرنی سینگورگووچی. عالم غرایبیدین بهره یبتکورگووچی و آفرینش عجاییغه اطلاع بهرگووچی. بزرگوارلر مزاراتی فیضیغه مشرف و مکرم بؤلماق سفردین و فیض آثار اهرنلر خدمتیغه معزز و محترم بؤلماق سفردین. سالک نینگ اطواریگه اندام بهرگووچی سفر، کؤنگول نینگ هر سری هوا قیلوریغه آرام بهرگووچی سفر. مسافرنی منازلردین باخبر قیلغووچی اول، اول مراحلغه رهبر قیلغووچی اول. ایسیق-ساووقدین جانغه انتباه بهرگووچی اول، اچنج-چوچوکدین کؤنگولنی آگاه قیلغووچی اول. سفر وادیسیده مسافر ایایغیه درد و بلا تیکنلری کؤپ سانچیلور، لیکن هر تیکندین مقصود گلی آچیلور. یول اہمگگی شدتیدین بدنی کؤپ تاوشه لور و وجودی راهرولر ایایغیه توشه لور و اعضاسی اول ایاغ

آستیده اوشه لور، اما کۆنگلی بوزوغلوغلی یسه لور، و روحی کۆزگوسی صفا آلور. هر کشور نینگ آرایشینی و هر منزل نینگ آسایشینی سفر اهلیدین سؤر و مسافر دین کؤر.

سفر قیلمه غان آرام فراغتین قیده بیلسون و غربت چېکمه گن وطنده کام رفاهیتین نې نوع معلوم قیلسون. دریا که ساکندور، سوییدین یوتسه بؤلورمو و رودکیم متحرک دور، زلالی ترکین توتسه بؤلورمو؟ تحرک اهلغه حیات دین اثر دور و جامدات خیلی تیریکلیک نشانه سیدین بېخبر. بو سیر اگرچی ظاهر سیریدین حکایت دور، اما حقیقت یولی سیر و سلوکیدین کنایت دور. اول مخصوص اېمس سکون و حرکتغه، مقید اېمس بطی سرعتغه و انی دېدور لرکه، انجمنده خلوت و وطنده سیر و حرکت.

قطعه:

بو جماعت دور که منزلگاه دین آلمه ی قدم
کۆز هم آچمه ی اول طرف کیم، عالم کون و فساد
بحر دین زور قنی تارت لرلر توتوب ساحل سری
کیم، انی غرق اېتگه لی بیتکور میش بؤلغه ی تند باد

رباعی:

یارب که بو قوم کیم ابرور خضر قدم
اؤلگن کۆنگول احیاسی اوچون عیسی دم
اؤلگن و ایتگن لرکه قلیب لطف و کرم
بیتکور گندېک بیتکور مېنینگ باشیمه هم

۱۰۹. تنبیہ

آدمی نینگ یخشیراغی اولدورکیم، پارسا و پاک بۇلغەی و حق سۆزین ایتورده بی و هم و باک بۇلغەی. اۆزی پاک و کۆزی پاکنی انسان دېسە بۇلور. تیلی اریغ و کۆنگلی اریغنی مسلمان دېسە بۇلور. مسلمان اولدورکه مسلمانلر ایننگ تیل و ایلگیدین اېمن بۇلغەیلر و کۆزی کۆنگلیدین مطمئن.

۱۱۰. تنبیہ

یخشیدین یامانلر هم یامانلیغ کۆز توتمس، یخشى یامانلرغە هم یخشیلغین اونوتمس. یخشلیق قیلە آلمە سنگ، یامانلیق هم بارى قیلە. یخشلیقدن یامانلیغنی یخشیراق بیلە- سنگ، یخشیلرگە قۇشول، یخشلیق تېگرەسیغە اېورولە آلمە سنگ، یخشیلر تېگرەسیگە اېورول.

۱۱۱. تنبیہ

فسق شوملوغیدین اۆزینگنی یخشیلردین هور اېتمە و یامانلر آره سیغە قاتمە. اول شوم اگرچه عقلغە مکروه دور، اما نفسغە محبوب دور؛ اگرچه حق یۇلیدە مغموم دور، اما شیطان یۇلیدە مرغوب دور.

۱۱۲. تنبیہ

بیر نېچە جرعه نی بدنغە داخل قیلیب، بیر نېچە قطره نی اندین خارج اېتمە. اول جرعه کدورتیدین صفادین آیریلیب، اول قطره خروجیدین بلا دریا سیغە باتمە کیم، اول جرعه سیلاب بلادور، دین و ایمانینگ ییقر، اول قطره گرداب رنج و عنادورکیم، ایننگ بیلە

حیاتینک نقدی چیقُر. بدن دُر جیدین دُرلرنی کیم ساجتینک، خالی بۆلدونگ و جسم شیشه سیگه اول جرعه لر یۆلین آچتینک - نفس و هوی پایمالی بۆلدونگ. اول جرعه مادّه فساددور، تنینگه یاووتمه و اول قطره نقدِ حیاتدور - ترکین توتمه کیم، مونینگ قبولیدین شیطان مقبولی و مقصودیسپن و انینگ ردیدین رحمان مردودیسپن. انی ایچمک - جگر قانین ایچمکدور و مونیدین کپچمک - بیر جگر گوشه دین کپچمکدور، اول بیرین یوتماقدین زهر یوتمه، بو بیرین ساجماقدین نسلینگ تخمین قوروتمه.

۱۱۳. تنبیه

دردلیغ کۆنگول - شعله لیغ چراغ، یاشلیغ کۆز سولوق بولاغ. تبوه قوشین یوکلک کۆچسه بۆلمس و چادر قناتین آچیب اوچسه بۆلمس. اؤت ایشی قاوورماق، ییل ایشی ساوورماق. سوونینگ مزه سی موز بيله، آش نینگ مزه سی توز بيله، آدم یخشیلیغی سۆز بيله. صحت تيله سنگ کۆپ یپمه، عزت تيله سنگ کۆپ دپمه. یخشی لباس - تنغه آرایش، یخشی قۇلداش - جانغه آسایش. طامعدین کرم تيله مه، گدادین درم تيله مه. بخیلدین امانت عجب، کریمدین خیانت عجب. چاقین سیمین اؤکسه بۆلمس، یاشی رشته سین توگسه بۆلمس. تېله قولایغیگه پند - قویون ایایغیغه بند.

۱۱۴. تنبیه

بی باک - همدملیققه یره مس، ناپاک - محرملیککه یره مس. اېرنینگ قیلیغی - سوت نینگ ایلغی. یسنچاق - مردانه بۆلمس، کۆپلک - پروانه بۆلمس. دوست جوریدین اینگره نمه، دشمن بی دادیدین گونگره نمه.

۱۱۵. تنبيه

ماللىق نادان نىنگ دېمگى، آلتونلوق چىيىن نىنگ يېمگى معلوم. فاسقىدىن حيا تىلەمە، ظالمدىن وفا تىلەمە. كۈل يۈز يىلن عطا، سخا اوستىگە سخا. اريغسىز ايش صفا بۇلمس، ايت غنچىسى عصا بۇلمس. انىنگ كىم شاهلرغە خدمتى خوبرەك، قۇرقونچى كۈپرەك. عشقسىز كېسك، دردسىز اېشك. قانع تىلنمس فرزانە، قناعت توگنمس خزانه. اېلگە قۇشولغان آرايش تاپتى، اېلدىن اوزولغان آسايىش تاپتى. هر يوگورگن ياووشمس، هر ايرولغان قاووشمس. جهود اۈز دىنىدىن مەهجور، حسود اۈز فعلىدىن رنجور. خصم نېچە حقير بۇلسە، كۈنگۈل قۇزغە تور و خس نېچە اوشاق بۇلسە، كۈز بولغە تور. دشمن سۈزى تۈزىمى اېلدىن، سوو خطلىرى - يېلدىن. اوشاقلر ايشى نېمە بۇلمس، پستە قابوغى كېمە بۇلمس. دشمن مقالاتى - بىنگ خيالاتى.

۱۱۶. تنبيه

يخشى بۇل يايمان، ايگىسى بۇلورمېن دېگن همان و يمان همان. يمان بىلە يخشى آرەسىدە كۈپ فرقدور ايگى كېمە نىنگ اوچىن توتقان غرقدور. هر قوم آيىنى بىلە ظهور قىلىسنگ الردىنسېن الر يمان بۇلسە، سېن - يمان و الر يخشى بۇلسە، سېن يخشىلردىنسېن. پس اۈزنى يخشىلر آرەسىدە يشورغان و الر اېتگىگە اىلىك اورغان يخشىراقدور و خوف و بىمدىن قىراقدور. ايتگە اېرنلر صحبتىدىن اېرنلر حكىمى بار، نجس توزلاققە توشسە، توز حكىمىن توتر. بسا قابل كە، يخشىلردىن ايرىلدى، يمانلر صحبتى انى ضايع قىلدى. سىدزادە يى كىم، لۈلىلرگە اۋتكىنگە، ميمونبازلىك و دوكتراشلىقدىن اۈزگە نې اۋرگىنگە. شاه قصرى كېوترى كىم، صحرايىلرغە قۇشولغە، كېچە قۇنر يېرى چاه تويىدىن اۈزگە نې بېر بۇلغە. ياماندىن يخشىلىق كۈز توتماق فاسد خيالدور، ايتدىن كىيىكە و موشوكدىن كېوترگە

شفقت محالدور. ذاتی دشمن و مخالفنی دوست دېمه، اوزونگگه بازی بېر مه و بازی بېمه. طبعی دشمن وقتی دوست بولغه ی کیم، سوو اوتنی اؤچورمه گهی و بېل توفراغنی ساوورمه غهی. انسان بيله شيطان آره سیده عداوتدور و طبعی مخالفت: بیری اوتدین و بیری توفراغدین. بو عداوت آره لریده دور اول چاغدین اوت غالب بولسه، توفراغنی کول قیلور و توفراغ غالب بولسه، اوتنی اؤچورور.

آدم بيله شيطان مخالفتین اونوتمه. آته دشمنین اوزونگگه دوست توتمه. آته ننگی بهشتدېک مأمیدین جلا قیلدی و ییلر خاکدان غریستانیده ذلیل و مبتلا قیلدی. و آته ننگ اولادیدین بعضی انگه انتقام توزدیلر و خوار و زبون قیلیب جفالر کورگوزدیلر. نفسنی چون تقوا ریاضتی بيله زیر دست قیلدیلر - شیطانی ذللیق بيله بېرگه پست قیلدیلر. سیزینگ بو عداوتینگیز هرگز عدم بولمس. بو دشمنلیق آره نگیزدن هرگز کم بولمس. بو غالب دشمندین بیر دم غافل قالمه، اؤچورالمس عصیان اوتین اوز خرمنینگگه سالمه.

۱۱۷. تنبیه

نادان دوستنی هم دوست سانیه کیوورمه، خرد شمعین اینینگ هرزه افسانه سی ییلدن اؤچورمه. بسا طفل کیم، عین محبتدین اتا سقالی توکین تارتیب اوزوبتور و سجاده سی محرابیده بې ادبلیغ کورگوزوبتور و نمازین بوزوبتور. و بسا مست کیم، نیاز یوزیدین اباغ اؤپکه لی اېگیلیبدور و بې اختیار قیددین پاکدامنلر اېتگین ملوث قیلیدور. دانا دشمندین نفع امکانی بار و نادان دوستدین ضرر امکانی کؤپره ک بار و مونگه الر بيله اختلاط قیلمه ماغ کپره ک.

۱۱۸. تنبیہ

بشر جنسیدین وفا کۆز توتمه و خرد نخلین فاسد خیال سمومی بیله قوروتمه. بیر وفا قیلسنگ، اؤن جفا تارتارغه مهیا بؤل، مونچه بیله قوتولسنگ، جانغه منت توتوب عذرلرین قؤل. یوقاریراق وفاسیز اهل زمان داستانن اؤتوبتور و خرد زمان اهلی ییرلرینی اونوتیب، وفا آیینیدین معذور توتوبتور.

۱۱۹. تنبیہ

خوب - روح افزا، زشت - عمر فرسا، خوش خلق نازنین - حور بهشت آیین. یامان مزاجلیق زشت - دیو دوزخ سرشت. مخنث نې حشوکه دېمه گه ی، ماکیان نې نجاست که یمه گه ی. ابردین سؤز هنر، اینچیدین بؤز هنر. جَمري اؤکونوب بییک بؤلمس، اؤچکو یوگوریب کییک بؤلمس. کؤنگلیده خلل لیققه کولگو حرام، شاه آلیده دشمنلیقه اویقو حرام. تېنگری بارچه نی اؤز یؤلیده رهنزدین اسره سون و شاه آلیده دشمنیدین اسره سون.

بیت:

اؤز یؤلیده تېنگری توتسون اهلنی دشمنیدین بیراق

شه قاشیده کیم که شیطانوشدورور اندین قیراق

۱۲۰. تنبیہ

عمرنی غنیمت بیل، صحت و امنیتقه شکر قیل. فنا طریقین توز، فقر بیله مباحات کؤرگوز. مذهبنیگنی اخفالیغ بیله اهلدین یخشی اسره و یارماغینگی یخشی و یاماندین مخفی اسره. افتاده لیغ بیله خوی توت و شکسته لیغ بیله کؤنگولنی آووت. بی فایده سؤزنی کؤپ ایتمه

و فایده لیغ سۆزنی ایشیتوردین قَیتمه. آزدېگن - آزیڭگیلور، آزیڭگن - آزیقیلور. آچلیغ حکمت سرمایه سیدور و توقلوغ غفلت پیرایه سیدور. توقلوغ حرصین کۆنگولیدین یوق قیل، اؤزونگ آچ بۆلیب، بیر آچنی توق قیل. اؤزونگنی زیبا لباس خیالیدین اؤتکر، لباس زیبالغین تیله سنگ بیر یلنگنی بوتکر. لباس هر نېچه کیم زیبادور، کیڭگینگدین کیدورگنینگ اولی دور.

بیت:

نېچه کیم تۆننی رعایت بیرله کیسنگ اېسکیور

چونکه کیدوردونگ یلنگه اوفره مس تۆن اول ابرور

۱۲۱. تنبیه

هر کیشینی دېمه محرم و همراز دور کیم، بو متاع عالم اهلیده آزدور. بشر جنسین رازینگه محرم بیلمه، بلکه ملکنی هم اؤزونگه محرم قیلمه. اؤزونگ اسرردین اگر سنگه ملالدور، ینه بیروانی اسره ماق محالدور. اؤز مخزینگنی آچسنگ و مخفی دُرلرینگنی ساچسنگ، تېرگن کیشی سېپه مه ی نېتکه ی و اسره دېب، مبالغه قیلغانینگ نې یېرگه یتگه ی؟ اؤزونگ اؤز سِرینگنی اسره ی آلمه غانینگنی بیلورسېن، ینه بیروانی فاش اېتسه، عیب هم قیلورسېن. بو سِر اسره ماغینگدین لوحش الله و اعتراض قیلماغینگدین بارک الله! کۆزنی اؤز عیینگدین آلمه و اؤزگه لر عیبغه کۆز سالمه.

بیت:

بینده دور اؤلسه کیشی اؤز عیبغه حاضر

كۆز آچمه بۇلورغه، ينه لر عيىغه ناظر

۱۲۲. تنبيه

چين سۆزنى يالغانغه چولغەمە، چين ايتە آلور تيلنى يالغانغه بولغەمە. يالغانچى كيشى اېمس، يالغان ايتماق اېرنلر ايشى اېمس. يالغان سۆز دېگۈچىنى بې اعتبار قىلور، نېچۈك كيم، اول گوهرنى خزفدېك خوار قىلور. اول كە چين سۆزنى يالغانغه قاتر، دُرّ ثمينى نجاستغه آتر.

بیت:

گوهرى كيم، شاهلرغه زيب تاج و تخت اېرور

تشله غان آنى نجاستغه عجب بدبخت اېرور

۱۲۳. تنبيه

تېنگرى دوستلرى صدق و صفا معدنيدور. يالغانچىنى دېدورلر كە تېنگرى دشمنيدور. تيلينگى اختيارينگدە اسرە غيل، سۆزونگى احتياط بيلە دېگيل. محلیدە ايتور سۆزنى اسرەمە، ايتمس سۆز تېگرەسيگە يۆلمە. سۆز بار كيم، اېشيتوۋچى تىغە جان كيورور و سۆز بار كيم، ايتغوۋچى باشين يىلگە بېرور. تيلينگ بيلە كۆنگلونگى بىر توت، كۆنگلى و تىلى بىر كيشى ايتغان سۆزلە بوت. سۆزنى كۆنگلونگدە پېشقارمە گونچە تىلگە كېلتورمە، هر نە كيم كۆنگلونگدە بۆلسە تىلگە سورمە. اگرچە تيلنى اسرەماق كۆنگولگە محتندور، اما سۆزنى سېپەماق باشقە آفتدور. ايتور بېردە اونوتمە، ايتمس بېردە اۋزونگى متكلم توتمە. ايتور سۆزنى ايت، ايتمس سۆزدىن قيت. عاقل چيندين اۈزگە دېمس، اما برچە چينى هم دېمك عاقل ايشى اېمس.

مثنوی:

خردمند چین سۆزدین اۆزگه دېمس

ولی بری چین هم دېگولیک اېمس

کیشی چین سۆز دېسه زیبا دورور

نېچه مختصر بۆلسه، اولی دورور

۱۲۴. تنبیه

اویغاقلیغده نې آلینگه کېلسه، قصادین کۆر، اویقوده هر نې توشونگه کیرسه، یخشی یوق. اېل نینگ سۆزیگه هر نې یامانلیق محل تاپمه، غالب عدو مغلوبینگ بۆلسه، شرع طرفین ظاهر قیلیب، خیر جانبین یاپمه. قوي دشمن زبونینگ بۆلسه مروّت قیل، کرم و عفو کۆرگوزگیل. ظالم و بېدرد صحبتیده نکته سورمه، نمام و نامرد ملایتمیده دم اورمه. دانا ایلکیدین بارغاندین سۆز ایتمس، اؤتگن ییگیلتیک آرزو بیله قیتمس. اؤتگن روزگار عدمدور. کېلمه گندین سۆز ایتقان اهل ندمدور و حال مغنمدور. بیر تورک بو معنیده دېدورکیم: «دم بو دمدر».

بیت:

ماضی و مستقبل احوالین تکلم ایله کم

نې اوچونکیم، دم بو دمدر، دم بو دمدر، دم بو دم

خاتمه ده:

۱۲۵. تنبيه

سوودین اسره غولوكدور توفراق و بلچيغ اويين. و اؤتدين اسره غولوقدور يغاچ و قميش اويين. و يپلدين اسره غولوكدور بؤز اويين. و توفراغدين اسره غولوكدور كؤز اويين. جميع ماسوى الله دين اسره غولوكدور كؤنگول اويين.

بيت:

نېچوك كيم، تورت اويگه تورت ضد نقصانى شايعدور

بېشينچى اوى ده غى اغياردين اول نوع ضايعدور

عالم اسبابى نينگ توگنمسليگيده بو تنبيه دورلر: مثلاً، بيراوكيم كيرپيچدين بير-بير يريگه فرش تۇشر بۇلسه، چون معهود بودوركيم، خشتى درز بر درز سالمس، قيراغلرين بير-بير يريدين اؤتكريب، اولغيغه يانداشتوره سالغان ايگى خشت نينگ طرفلريده ايگى اولوغ فرجه پيدا بۇلوركيم، ينه ايگى خشت تيلر. آنى سالماق لازمدور. بو قياس بيله مينگ يا ايگى مينگ خشت فرش سالىنسه بو نوع فرجه لر بغايت كؤپ حاصل بۇلور. هر قيسى - نينگ اصلاحيه ينه خشت سالغان سه يين اول فرجه لر اول خشتلرگه كؤره كؤپ ظاهر بۇلور. اگرچه اول فرجه ظاهر بۇلغان تكمىلى اوچون ينه خشت سالىنسه، ارض الله واسعهُ يوزنى، بلکه کره ارض دوره سين تمام خشت سالماق لازم بۇله كېلور. باوجود اول كيم، بو محال خيالى كيشى تعقل قيلسه توگنماغى نينگ امكانى يۇقتور. كيشى توگنمگينى فرض قيلسه، اول فرجه لر بيرله مينگ، بلکه يوز مينگ بالنهايت آرتر. الرنينگ اصلاحينى محال

فرض بیرله هم تعقل قیلسه بؤلمس. مونینگ علاجی و تدارکی خشتنی زاویه قیلماق بيله و اندین هم اوشاغراق اوشتماق بيله میسر بؤلورکیم، مدعا قیلغانچه بیرگه چون فرش توشلدى، پیدا بؤلغان فرجه لرغه کوره خشتلرنی اوشاتیب سالغه یلر یا اول دشوارلیغ آسانلیغ بيله ایله بدین قۇبقه ی.

۱۲۶. تنبیه

کېلدوک مشبه غه کیم، عالم اسبابیدور، کیشی تيله سه کیم، کؤنگول تيله گندېک و بشریت طامعه سی تقاضاء قیلغاندېک اسبابینی توزه تگه ی نیمه کؤپ کبره ک اول کبره کلیک نیمه لردین بیر نېچه سی میسر بؤلسه، ینه انینگ اتمامی و تکمیلیغه یوز آنچه، بلکه کؤپرک کبره ک بؤلور هم انینگ انجامین تعقل قیلسه اول هم موجب زوایدلر بؤلور. انداق کیم، انینگ سرانجامی نینگ تصویری محالاتقه یوز قۇیر. مثلاً، بعضی سلاطیندېک کیم، نېچه اقلیمنی آلدیلر اؤزگه اقالیم خیالی باشلریغه توشتی، مونینگ ده غی علاجی و تدارکی بیر نېچه مدعادین کچمک و بیر نېچه آرزودین که بشر طبعی نینگ لازمه سیدور، اؤتمک بيله حاصل بؤلور. اېمدی سؤزنینگ اصلیه شروع قیلالی: بو عالم اسبابی مدعا و آرزوسین انداق کیم، بیرار نیمه خاطر دین سلب قیلغان بيله کؤپ تشویش و تکلیف دین مخلص واقع بؤلور، اگر بالکل تمامی مدعا و آرزودین کیشی ایلیک تارتسه، دنیانینگ برچه آفت و بلیتیدین کیم، اشتغالی حق یولی نینگ مانعیدور، آزاد و فارغ بولماق میسر دور کیم، بو دولت کؤپ موافق بنده لرگه دست بهریدور و اراده بار اېکندورلر و حالا هم بار اېکنلر. و الرکیم، ارادین چیقیدورلر، ذکرلری مشایخ و علما کتیبده مذکور دیر.

اېمدی کېلدوک مشبه غه کیم، فرش توشمه مکدور، اول ده غی انداق خشتنی اوشاتقان بيله، زاویه قیلغان بيله کؤپ مشکلیگی آسانلیققه یوز قۇیر. اگر بو فرش خیالین تمام

کۆنگولدين چيقرولسه، کيشی اول محال تصوردين هم تینر و خلاص هم بۆلور یا اویگه اگر فرش بۆلمهسه تنعماتی و تلذذاتیدین نې اؤکسوگهی. و اولیا (قدس الله اسرارهم) اخلاق و صفاتی تعریفیده، بلکه انبیا (صلوات الله علیهم) احکام و شرایعی ذکریده اوی فرشی سؤزی اؤتوبمو اېکین انداق کیم، اوی فرشیغه هیچ ایش وابسته اېمس و اول هیچ ایشگه محتاج علیه اېمس. فی الحقیقت عالمی اسبابی ده غی بېش کونلیک عمرده کیم، نهایتی اؤلمکدور و برچه قانلر یوتوب حاصل قیلغان اسبابین یوز حسرت و ارمان ایله قویوب کېتمک. هر کیشی کیم، حقدین قبول سعادتیغه مشرف بۆلوتور، انی رد قیلیبدور و باری اهلی قبول نینگ مردودی بیلیدور چون انی تمامی خاطردين محو ایتیدور، اصلی مقصودیغه یتیدور. و اول مشبه و مشبه به اراسیده بو تفاوت هم بار کیم، اول فرشقه شروع و ترکیدین فاعلیغه سود و زیانی که ایتسه بۆلغهی، یؤقتور. و دنیا اسبابی اشتغالیده کیم، حق یؤلی سلوکیدین مانع دور بیر نفس یوز عالمچه زیان و هر دم مینگ فلک اعظمچه نقصان گونشدین روشناق دور.

حکایت: هارون الرشید شیخ بهلول صحبتین هوس قیلدی و اول مطلوب حصولین ملتمس قیلدی. بهلولغه کیم، بو خبر یېتی، هارون صحبتین مشرف ایتتی. خلیفه کیم، بهلول ایاغین یالنگ کوردی، کفش کیمه گن نینگ کیفیتین سؤردی. مجذوب کیم، ییللر کفشسیر سیر ایتیب اپردی، کفش دېگن نیمه یادیدین کھتیب اپردی. ییلگچ کیم، کفش دنیاده موجود بار، تبسم بیله دېدی کیم: «کیشی انی تیلهسه قیدین تا پر؟» هارون دېدی کیم: «بازارده کؤپتور. آلور انی هر کیشی کیم، هر قیسی ایاغیگه خوبدور». بهلول سؤردی کیم: «هر کیم انی آلقاق میلی قیلور، اما بهاسی قیدین تاپیلور؟». هارون ایتتی کیم: «بهاسین بیز سرانجام قیله لی و سېنینگ اوچون ساتقون آله لی». بهلول دېدی کیم: «انی کیگن گاهی ایاغیدین چیقرسه، کیم اسرر و کېچه اویوسه، کیم سخلر؟» هارون دېدی کیم: «قول بره لی کیم،

اسره سون و سېن قیده چیقرسنگ، سخله سون». بهلول دېدی کیم: «اول هم یالنگ ایاغ بولسه نېته ی؟ کفش آله ی دېسه بهاسی قیدین بیتگه ی؟ هارون دېدی کیم: «انی هم بیز بره لی، اول سنگه کییدورگندېک بیز انگه کییدوره لی». بهلول دېدی کیم: «اول آچ قالسه، نې بیتگه ی و یالنگ قالسه دردین کیمگه دېگه ی؟» هارون دېدی کیم: «کیمگین خزانه دین بیتکوره ی و یمگین باورچیدین بویوره ی». بهلول دېدی کیم: «مېن ایاغ یالنگ اؤرگنیمن و کفش و اؤتوکدین اؤسانیمین. کفش کیسم، شاید دستار هم چیرمه تقه یسېن و مېنی باشتین ایاغ بلاغه قالغانلرغه قاتقایسېن. و اؤزونگ هم بو ایگی تکلیفگه قالغه یسېن. بو سودادین کپچسنگ سنگه بو محنتدین قوتولماقدور، منگه هم بو باشتین ایاغ بلادین خلاص بؤلماقدور».

پیر راه و سالک آگاه مونداق دُر دېک تکلم کیم سوردی، بو گوهرلرنی ایننگ قولاغیه اوردی. شاهنی اول ماجرادین اؤتکردی و اؤز ایاغین کفشدین تارتتی، باشین دستاردین قوتقردی.

بیت:

فارغ اېتتی بېسر و پا فاني اول گفتاردین

هم ایاغین کفشدین، باشینی دستاردین

۱۲۷. تنبیه

کفشسزلیکدین ملول بؤلمه غیل، ایاغسز لرغه باقیب شکر قیل. دستار بیرتوغلو غیدین غم یېمه، باشی یاروغلرغه باقیب تنگری حمدیدین اؤزگه دېمه. تن پوشونگ درست بؤلمه سه تندرستلوغونگه شاكر بؤل، ایچینگ قوتیغه غذا تاپمه سنگ، ایچ آغریغین یوق شکر یغه

ذاکر بۇل. كېسەنگە اگر درم يۇق، كۈنگلۈنگە كېسەبر غىمى ھەم يۇق. افلاس مشقتىن بۇرجۇلۇغونگ يۇقىدىن اونوت، ھەر ھالدا شۇكر و قناعت طرىقىن بېرك توت. اگر آتىنگ يۇقتور، ارپە غىمىن بېمس سېن. اگر قولونگ يۇقتور، كېشى قولى خود اېمس سېن. قمر قرصىغە ايلكىنگ يېتمسە، قۇزغلمە، اۋتمك ھەم مغمندور. زرىفت بەھالى لباس بۆلمەسە، فراغت بۇرياسى قچان اندىن كمدور. اگر شونقاردېك باشىنگە زردوزلوك توماغەدىن تاج اېمسدور، شۇكر قىل كېم، كۈزونگ ياروق دىنانى كۈررگە محتاج اېمستور. اگر شونقار اېگەسىدېك بېلىنگە بەھلە زىنگار يۇق ھەم، شۇكر دور كېم، ايلكىنگ بەھلە پنچەسىدېك ناكار يۇق و اندىن سىنگە آزار يۇق. ھەر شۇتتى كېم، بېلورسېن اندىن قىتقراق ھال باردور و ھەر صەوبىتى كە گمان قىلورسېن اندىن صەبراق كۆپ كېشىگە گرفتاردور. ھەر مشقت كېم، سېندە يۇقتور، سېنىگدېككە بار. اول سىنگە نەمتىدور شۇكر ايتورغە سزاوار. ھەر نەمت كېم، سىنگە بېرىتور و سېنىگدېككە بېرمەيدور. ھەمد و ثنا ايتورغە كرامند ھەقدىن بو بې حساب عىنايتلرنى بىل و مونگە كۈرە بندەلىك فكىرىنى قىل. ھەر نېچە عبادت قىلسىنگ، كۈنگلۈنگىنى تەقسىر قىلغانغە مايىل توت و ھەر نېچە طاعت قىلسىنگ، تىلىنگىنى عذر ايتورغە قايىل توت. سېن و قىلغىنىنگ معدوم محض، وجود حق وجودى، ھەر نې اىنىنگ غىرى نابود مطلق و بود اىنىنگ بودى.

الھى، بو اجزاكېم، يىخشى-يامان صفاتى اندە مذكوردور، مقبول و مردود حالاتى مسطور، بىتگۈچىسى اگرچە يامانلردىندور و يىخشىلردىن اېمس، اما سېندىن يىخشىلىق طمىغە اۋزىن يامانلردىن دېمس.

الھى، انى يىخشىلر آرسىدىن ھور اېتمە و يامانلر خىلىغە قاتمە. تىلىگە كېلگن بىلە كۈنگلىن صادق توت و قلمىغە يازىلغان بىلە ھەمىرىنى موافق توت. اۋزىنگدىن اۋزگە

سۆزین کۆنگلیدین چیققر. اول یان توت کیم، سنگه یېتیشگه ی و اول یؤلغه یوروت کیم، سنگه قاریشگه ی. تیلیگه اؤزونگدین اؤزگه نی یاووتمه و کۆنگلینی اؤزونگدین اؤزگه گه آووتمه. کۆنگلینی تسلی وصالینگ بیله آووت و کۆزینی تجلی جمالینگ بیله یاروت. بو ضمیری فرزندین کۆزلرگه محبوب ایت و بو بغری پیوندین کۆنگوللرگه مرغوب ایت.

رباعی:

بو نامه که خامه سیغه قیلدینگ مکتوب
 قیل اهل قلوب آلیده «محبوب قلوب»
 اهل عیب تاپردین قیلمه معیوب
 هر کیم اؤقوسه نصیبه ایتگیل مطلوب

تاریخ:

بو نامه غه کیم، لسانیم اؤلدی قایل
 کلکیم تیلی هر نوع اهل ایشیگه ناقل
 تاریخی چوخوش * لفظیدین اؤلدی حاصل
 هرکیم اؤقوسه، الهی، اؤلغه ی خوش دل

*. خوش سۆزیدن اجدد حسابیده (خ=۶۰۰+و=۶+ش=۳۰۰=۹۰۶) رقمی حاصل بؤلده دی که قمری تقویمده اثر تألیفی نینگ ییلینی کورسته دی. (ت.ب.).

کتاب مئینده ذکر قیلینگن شخصلر، لغتلر و عبارلر شرحی

شخصلر:

آدم: الله یره تگن ایلک انسان. «ابوالبشر» (بشریت آتەسی)، کئیه سی «صفی الله» (الله نینگ صاف قولی) لقبی بیلن هم تئقلی. حلقده آدم آتە دېب یوریتله دی. آدم نینگ یره تیلیشیده ییر یوزیده گی هر جنس توپراقدن آلینگن اېمیش. الله آدمگه روح کیریتگچ، اونگه ملکلر نینگ سجده قیلیشینی بویوریدی. اولردن ییری جنت نینگ خزینە دارى ازازیل (ابلیس، شیطان) آتشدن یره تیلگنی اوچون بؤیسونمەبدی و الله اونی جنتدن قوویبدی. آدم نینگ سؤل قېرغەسی سویگیدن حوی یره تیلگچ، اولر بیرگه نوردن لباسلر کییب، راحتده یشرکلر فقط جنت میوه لریدن یېمسیلکلرن کېرەک اېکن. ابلیس اولرنی یۆلدن اورماق اوچون قنچەلیک حرکت قیلمەسین، جنت دروازه بانی رضوان راضی بۆلمەبدی. ابلیس حیلە بیلن تۆرت آياقلى، گۆزل حیوان بۆلگن ایلان نینگ تیشلری آره سیده جنتگه کیریب آلیبدی. نهایت ابلیس نیرنگ بیلن حوی و آدمگه جنت میوه لرینی یېدیریبیدی. شوندن سۆنگ الله ایلاننى آياق و تیشلریدن محروم اېتگن اېکن. الله آدم و حوی نینگ لباسلرینی یېچدیریب، جنتدن قوویبدی. اولر محرم یېرلرینی انجیر پیراغی بیلن بېکیتیب، ابلیس و ایلان بیلن جنتدن چیقریلیبدیلر. آدم سراندىب، حوی عربستانده گی جدەگه باریب توشیدیلر.

۲۰۰ ییل طاعت-عبادت، توبە-تضرعدن سۆنگ جبریل آدم و حوینى عرفاتده بیر-بیرگه قاووشتیره دی. اولر ۲۰ جُفت (قیز و اؤغیل — اېگیزهک) فرزند کۆره دیلر. بولر نینگ اېنگ مشهورلری هابیل و قابیل همده شیث پیغمبردیر. قرآن کریمده حدیثلرده و ادبیاتده آدم حقیده آیت نقل و قصه لر غایت کۆپ. نوایی «رسالة تیرانداختن» اثریده

آدم اتا جنتدن چيقريلگچ، الله اونگه دهقانچيليك قيليشني، بوغداي اېكيشني بويورگيني يازه دي. بو بيرده انه شونگه اشاره بار.

آصف: شرق ادبياتلريده اېنگ يرخي وزيرگه بيريلگن عنوان صفتيده كېله دي. آصف بن برخيا سليمان پيغمبرنينگ مشهور وزيري بولگن. او «علمي سيميا (باطني علملردن-الله-نينگ سوزلري، گوزل اسملري نينگ سرلريني آچيش) ني پخته بيلگن. بير روايتده آصف «اسم اعظم (الله نينگ اېنگ اولوغ ۱۰۰۰ ته اسميدن ۳۰۰ ته سي توراتده، ۳۰۰ ته سي زبورده، ۳۰۰ ته سي انجيلده يادگه آلينه دي. قرآنده ۱۰۰ دن ۹۹ يادلنده دي. ۱ اسمي اېسه خلقدن يشيرين قالديريله دي. بو اېسه سليمان پيغمبر خاتمي-اوزوگيده نقشلنگن اېكن) قدرتي بيلن صبا ملكه سي بلقيسني تختي بيلن بيرگه سليمان پيغمبر حضوربگه كېلتيرگن اېكن. ادبياتده آصف «صاحب تدبير»، دانشمند وزير تمثاليگه ايلنپ كېتگن. عموماً آصف اسمي وزير معنا سيده قولنيله دي. كوينچه بو سيما سليمان پيغمبر و اونينگ خاتمي-اوزوگي بيلن بيرگه كېله دي. بو بيرده نوياي هم شو معنا لرده قوللئيدى.

اثير: اثيرالدين عبدالله عماني (وف. ۱۲۳۶) عرب و فارس تيللريده ايجاد قيلگن، اينيقسه انوري شعرليگه پيروليگ قيلگن شاعر. ساده، تأثيرچن و شيرين شعرلريدن توزيلگن دېوانى تخميناً ۵۰۰۰ بيتنى تشكيل قيله دي. قريب شو دورلرده ينه بير اثيرى اخسيكتني (اثيرالدين ابولفضل محمد طاهر) دېگن شاعر (۱۱۰۸، فرغانه اخسيكتني — ۱۱۹۶ — ۹۸، آذربايجان خلخالى) يشه گن. او هرات و مروده تحصيل آليب، رياضيات، طب، كيميا، نجوم، هيئت، فلسفه، تيلشناسليكه شهرت قازانده دي. معلوم مدت عراق عجمده استقامت قيله دي. دېوانيده ۱۲۰ قصيده، ۲۲۰ غزل، ۸۰ قطعه، ۸۰ رباعي، ۴ تركيب بند و ترجيع بند، ۲۴ فرد موجود. غايه لرى-كجرفتار فلكدن شكاييت، دولتمندلرينيگ حرص و هوسگه رجوعلري و طمعكارليكلرنى قاره لب، صبر و طاقت، علم-دانشگه دعوت كبي عرفاني فكرلردن عبارت. فكريميزجه، نوياي اثير دېگنده اثيرالدين اخسيكتيني اېمس، اثيرالدين

عبداللہ نی کوزده توتگن. زیراکه، بو شاعر نوايي تیلگه آلگن مجاز طریقده ایجاد قیلگن شاعرلر جمله سیدندیر.

اظهر: اظهر تبریزی (۱۴۲۲، تبریز — ۰۳/۱۵۰۲، بیت المقدس). جعفر تبریزی نینگ شاگردی، خطاط میرعلی و جعفردن سونگ «نستعلیق» خطی نینگ اوچینچی استادی حسابلنهدی. «ثلث»نی عالی درجه‌گه آلیب چیققنی سببلی- «اصول ششگانه» (سته) استادی هم سنه‌له‌دی. جلال‌الدین «مثنوی»سی، ابن‌یمین نینگ «مقطعات» (قطعه‌لری)، نظامی و خسرو دهلوی نینگ «خمسه» لرینی کتابت قیلگن. بو نادر قۇلیازمه‌لر تهران، استانبول، لاهور، منچستر، نیویارک شهرلری کتابخانه‌لری و موزیم‌لریده سقلنهدی.

امیر خسرو دهلوی: یمین‌الدین ابوالحسن امیر (۱۲۵۳، پتیا-۱۳۲۵، دهلی). شاعر و متفکر. اونینگ آته‌سی سیف‌الدین محمود موغوللر استیلاسی آلدیدن شهرسبزدن هندوستانگه کؤچیب کپته‌دی. خسرو ایلک شعرلرینی «سلطانی» تخلصیده یازه باشله‌یدی. اونینگ غنایی-لیریک شعرلر دهبانی ۵ ته بؤلیب (عمومی حجمی ۳۲۶۴۵ بیت)، اولرنی علیحده ناملب چیققندی و بو عنعنه‌گه اساس ساله‌دی. خسرو نظامی «پنج گنج» یگه جواباً «خمسه» یره‌تیب، خمسه‌چیلیک عنعنه‌سینی هم باشلب بیرگن شاعردير. خسرو قطار نثري اثرلر مؤلفی هم‌دير. «خزاین الفتوح» «غلبه‌لر خزینه‌لری» «اعجاز خسرویی»، «مناقب هند» شولر جمله سیدندیر. نوايي خسرو دهله‌وی‌گه کتّه محبت و یوکسک احترام بیلن قره‌گن و اونی هر بیر داستانیده همده باشقه نثري اثرلریده مدح ایتیب اؤتگن. بو بیرده اونی عشق اهلی آره‌سیده‌گی صداقتلی عاشق و پاک عقیده‌لر یوریتو وچسی، دهب تعریفله‌یدی.

انوری: قره‌نگ: اوحدالدین علی ابن محمد. شو کتاب.

ایوب: پیغمبر. اسحاق پیغمبرنینگ نبیره‌سی. روایتلرگه کؤره ایوب نینگ مال-دنیا‌سی، راحمه اسملی خاتینی، بیر اوی فرزندلری بار اېکن. او دنیا لذت‌لریدن بهره‌مند اېکن. الله

اونی امتحاندن اؤتکزماقچی بۆله دی. مال و ملکی قۇلیدن کپته دی. ایوب صبر قیله دی. بیر-بیر باله لری وفات اپته دی، او صبر قیله دی. کسل بۆله دی، اعضای بدنیه گه یره تاشه دی، حتی بو یره لر قورتلب کپتیب، عذاب بهره دی، او صبر قیله دی. راحمه اونگه مهربانلیک بیلن خدمت قیله دی. نهایت الله ایوبگه شفا بخش اپته دی، هورن ایلگه پیغمبر قیلیب جؤننه دی. اونگه ینگیدن مال-دنیا و فرزندلر عطا قیله دی. ادبیاتده ایوب صبر قناعت تمثالی صفتیده تیلگه آلینه دی. «ایوب صبرینی بهرسین» دېگن دعا خلقلر آره سیده کپنگ ترقلگن.

جارالله: بو نام بیلن محمود خوارزمی - ابوالقاسم محمود بن عمر زمخشری (۵۳۸-۶۱۷) اصلی خوارزم نینگ زمخشر شهریدن ادبیات و لغت علمیده کتّه ایشلر قیلگن عالم، معلوم مدت کعبه مجاورى بؤلگنی اوچون جارالله لقبی بیلن مشهور بؤلیب کپتگن. بیر آياغیدن آیریلگن اېکنلیگی حقیده معلوماتلر بار. «کشاف»، «اساس البلاغه»، «مقدمه در لغت» کبی اثرلر یازگن. بو بیرده نوایی زمخشری نینگ «کشاف» اثرینی نمونه صفتیده کپلتیرماقده.

جالوت: جلای وطن، وطندن سورگون قیلینگن؛ قرآن کریمده اوچ مرته ذکر قیلینگن فلسطینلیک کوچلی پهلوان نامیدیر. او یاش داود تامانیدن اؤلدیریلگن.

جبریل: خدا بیلن پیغمبر اؤرته سیده گن واسطه چی، وحی کپلتیرووچی فرشته نینگ نامی.

جعفر: کمال الدین جعفر بن علی تبریزی (وف. ۱۴۵۶—۵۸، بخارا). شاهرخ زمانیده کمال تاپیب، بایسونقور میرزا (۱۳۹۹ — ۱۴۳۴) دوریده کاتب و مصورلر نینگ باشلیغی بؤلگن. شو باعث جعفری بایسونقوری دېب امضا چېککن. «ثلث»، «نسخ»، «رقاع»، «ریحان»، «توقیع» و «شکسته» خطلری نینگ ممتازی بؤلگن. فردوسی «شاهنامه» سی نظامی «خسر و شیرین» ی، حسن دهلوی «دېوانی»، سعدی نینگ «گلستان» ی، حافظ دیوانینی کوچیرگن و بو معتبر قۇلیازمه لر تهران، پاریس، استانبول، لندن، لینینگراد شهرلری نینگ نفوذلی کتابخانه و موزیملریده سقلنه دی.

جمشید: جم قدیمی ایران نینگ پیشدادیلر سلاله‌سی نینگ ۴- حکمداری. میفالوژیگه کؤره او نوح زمانیده ۷۰۰ یاکه ۱۰۰۰ ی. یشه‌گن. انسانلرگه ضرور بؤلگن کؤپ نرسه‌لرنی، جمله‌دن، سپاهیلیک اسلحه‌لری نیزه، قیلیچ، پیچاق، قلقان، یسه‌تگن. حمام بنا قیلگن. ایپک لباسلر، رنگلر اختراع ایتگن. ایستهر دېگن شهرنی کهنه‌گیتیریب، اونده اولوغ بیر بنا قوردیرگن. عمارت بیتگچ کتّه طنطنه‌لی ییغین اؤتکزیب، اؤزی جواهرلر قده‌لگن تخت اوستیده اؤتیرگنده، قویاش چقیب، اونینگ حشمتیدن همه یاق پارلب کپته‌دی. خلق بو کوننی نوروز (ینگی کون) جمنی اېسه جمشید (نور شاهی) دېب اته‌ی باشله‌دی. عاقبت جمشیده غرور و کبر پیدا بؤله‌دی. نوایی «تاریخ انبیا و حکما» اثریده یازه‌دی: اؤز صورتی بيله بتلر یسه‌ب، اقالیم (اقلیملر)، و کشور (مملکت) لرگه بیباریب، اېلگه اؤزی- نینگ پرستیشینی (اؤزیگه سیغینیشینی) بویوره‌دی. الله نینگ قهریگه اوچره‌دی و ضحاک جمشیدنی ارّه ییلن ایگیگه بؤلیب، پاره-پاره قیلدی، تختینی اېگلله‌دی. تصوفده علوی، مولوی بېکناشین طریق‌لریده جم بیر ذکر نامی بؤلیب، ذکردن سؤنگ شراب ایچيله‌دی. جم مقامی، جمع الجمع دېگن کامل مقام هم بار. بو یېرده نوایی خرابات رندلری اؤز شوکتینی جمشیدنیکیدن آرتیق بيله‌دیله دېگن فکرگه اورغو بېرماقده.

حاتم: ابن عبدالله بن سعد نینگ لقبی حاتم طایی نامی ییلن هم مشهور. طای قبیله‌سی - نینگ باشلیغی و شاعر بؤلگنلیگی حقیده روایتلر بار. حاتم ادبیاتده سخاوت، سخیلیک تمثالیگه ایلنپ کپتگن.

خاقانی شروانی: افضل‌الدین بدیل ابن علی (۱۱۲۰، شروان — ۱۱۹۸، تبریز). کاسب عایله‌سیده دنیاگه کپله‌دی. عمکیسی قؤلیده طیب و شاعر بؤلیب یتیشه‌دی، علم اؤرگنه‌دی. بیرمونه‌جه وقت شروانشاهلر سراپیده خدمت قیله‌دی. لیکن بو محیط و اونده‌گی مکر-حسد، فتنه-فجورلرگه داش بېره آلمه‌ی حج سفریگه آتله‌دی. قیتگچ «تحفة العراقین» مثنویسینی یازه‌دی. سراینی ترک اېتگن شاعرنی شابران زندانیگه تشله‌یدیله. او روم شهزاده‌سی اندرونیک کامنانگه قصیده ییلن مراجعت قیلیب، اونینگ کؤمگیده

زنداندن خلاص بۆله دي. زندانده شاعرنينگ مشهور «حسبيات» منظومه لري يره تيله دي. خاقاني دهباني ۱۷ مينگ ييتدن تركيب تاپگن. اونده ۲۲۰ قصيده، ۳۳۰ غزل، ۳۰۰ رباعي، ۲۳۰ فارسجه قطعه و ۴۵۰ عربيجه شعرلر بار. خاقاني شعريتي نينگ كهينگي دور شاعرلريگه تأثيري سيزيلرلي بؤلگن. نوايي بو بيرده خاقانيني مجاز طريقيده قلم تېره تگن شاعرلر قطاريده سنب اؤته دي.

خضر: آب حيات ايچيب، برحياتليكه ابريشگن اوليالردن. ادبياتده كيشيلرگه يولداشليك، مددكارليك قيليش بيلن مشهورليگيگه اورغو بيريله دي.

خليل الله: ابراهيم پيغمبر نينگ لقبى.

خواجه حافظ: شمس الدين محمد (۱۳۲۱، شيراز — ۱۳۸۹، اوشه شهر) — مشهور شاعر تاجر عايله سيده توغليب، ياش يېتيم قاله دي. او ناناويگه شاگرد توشيب، عايله روزغارليگه قره شه دي. قرآن كريمنى ياد آلگن حافظ بؤلگن، تخلصى شو فضيلتيدن آلينگن. حافظنى اؤز دوريدى ياق «رند» دهب اتشگن ابدى. بونينگ باعى كؤپراق اونينگ شعريته جرنگله گن جرأتلى آوازي، حُر و دديل فكرلريگه كؤره ابدى. حافظ، اساساً غزل سرا شاعر ۱۹۶۷ ي. تهرانده خلخالى حافظ وفاتيدن ۳۵ ييل اؤتگچ، ترتيب قيلينگن دهبان متينى باشقه نشرلر بيلن قياس قيليب باسيب چيقره دي. اونده ۴۱۸ غزل، ۵ قصيده، ۴۱ رباعي، ۳ ته كيچيك مثنوي — «ساقينامه»، «آهوئ وحشي» و «مغنينامه» اثرلري موجود. حافظ تلقينده عشق — حلاوت سببى عين چاغده عشق — اذيت ماهيتى. حافظ غزللريده عرفاني غايه لر، تصوفگه اعتقاد اوستوندير. نوايي ليريك شعريته حافظنى اؤز استادلريدن بيرى صفتيده اعتراف اېته دي. بو بيرده شاعرنى معنالرنى آچيب بېرووچى دهب تعريفله يدي.

خواجه عبدالله انصاري: عبدالله بن ابى منصور محمد الانصاري-لقبى شيخ الاسلام (۱۰۰۵-۱۰۶۰، ۱۰۸۸-۸۹)، عارف، يازووچى، شاعر و دانشمند. جامي «نفحات الانس» ده

يازيشيچه، قلمى آستيدن چيققن نرسه لرى ياديدنه نقشلىنب قالر اېكن. ۱۰۰۰ بيت عرب شاعرلىرى شعرلىرىنى ياد بيلگن. خواجه عبدالله انصارى قرآن تذكير و تفسيريدنه اوزىنى خواجه امام يحيى عمارنينگ شاگردى حسابلىگن. او صاف سنى بولگن ۳۰۰ مينگ حديثى، مينگ-مينگ اسنادى (دليللر بيلن) ياددن بيلگن. اثرلىرى نقلى «طبقاتِ سوفيه»، «كاشف الاسرار»، «مناجاتنامه»، «محبثنامه»، «زادالعارفين»، «قندالسالكين»، «قندرنامه»، «هفت حصار»، «الهي نامه» و ب. نوايى «نسايم المحبت»-يده گى انصاريگه بغيشلىگن مقاله جامى اثريدنه گى مقاله نينگ قريپ عينا ترجمه سيدير.

خواجه كمال: كمال الدين اميد ۱۲ عصرده يشب، ايجاد قيلگن شاعر. بخارادن خراسانگه سلطان سنجر سرايىگه كېلگن. دانشمند انسان، ماهر خطاط و موسيقيچه چى بولگن. انورى تاثيريدنه يازگن شعرلىرى انچه گينه. كمال دېوانى زمانه ميزگچه ييتيب كېلمه گن. اولردن بعضى نمونه لر تذكره لرده بېريلگن. نوايى بو شاعرنى مجاز يوليدنه شعر ييتگن ايجادكارلر سيره سيده كېلتيره دى.

خواجوى كرمانى: — ابوالعطا كمال الدين محمود ابن على (۱۲۹۰، كرمان — ۱۳۵۴، عراق)، شاعر خسرو دهلويدين كېين نظامى گنجوي عنعنه لرىنى دوام اېتتىرگن ايگىنچى شاعردير. او آلتى داستان يازيب «خمسه خواجو» گه بېرلشتيرگن. ايگى شعري دېوانى بار. «گل و نوروز» همده «شوقيات» ناملى مثنويلر هم يره تگن. حافظ اونى اوز استاذلريدن دېب بيلگن. خواجو كرمانى ثنابي، شيخ عطار جلال الدين رومى عنعنه لرىنى دوام اېتتىرگن. نوايى بو بيرده شاعرنى مجاز يوليدنه ايجاد قيلگن سوز صنعتكارلىرى سيره سيده تيلگه آله دى.

رستم: فردوسي «شاهنامه» سيده گى باش قهرمانلردن زال نينگ اوغلى. فردوسي رستم نينگ دنيابه كېلىشى و اونگه اسم قويلىشىنى شونده ي حكايه قيله دى؛ زال نينگ خاتىنى رودابه حملنى آغير كوتره دى. آيى-كونى كېلگنده، درد باشلىشى بيلن هوشيدن كېته دى. سراسيمه گه توشگن زال افسانوي قوش - سيمرغ واسطه سيده جراح تاييب كېله دى. جراح

رودابه نینگ يانيني كېسيب، باله نى امان آلهدى. هوشىگه كېلگن آنه ياننده ياتنگن فرزندىنى كوريب خورسند بۆلهدى و آه تارتىپ «رستم!» (يعنى عذاب و دردلردن خلاص بۆلدىم معنا سىده)، ديدى. آنه نىنگ آغزىدن بيرىنچى چىققن شو سۆزنى باله گه اسم قىلىپ قۇيه دىلر. شرق ادبياتىده رستم عنعنوي سىما - تمثالىگه ايلنىپ كېتەدى. او پهلوانلىك، مردلىك رمزىده تىلگه آلينهدى.

روح الله: عيسى پىغمبرگه نسبتاً قۇللنيله ديگن تعبير. آتە سىز توغىلگنى اوچون بو اسم بىلن اتىشگن. بو يېرده عىساي روح الله نىنگ اؤز نفسى بىلن اۋلىكنى تيرىلتىرىش قدرتى طيبىلرنىنگ دواسازلىگىگه قىياس قىلىنماقده.

سعدى شيرازى: مصلح الدين ابو محمد عبدالله ابن مشرف الدين (۱۲۰۳ — ۷۸۰، شيراز - ۱۲۹۲، شو شهر) شاعر، ناثر و متفكر ياشلىگىده يېتىم قالىپ، كىچكىنه بير بقالچىلىك دوكانىدن توشگن ناچار درآمىدى بىلن عايله گه كۆمكلشهدى. موغوللر استىلاسىدن كېين سياحتگه چىقىپ، ۲۰ يىل مابىننده توركستان، هندوستان، شمالي افريقا، جَنوبى عربستان، كىچىك آسيا شهرلرىنى كېزىپ، بغدادگه قَيْتەدى. سعدى باشلغىچ تعليمىنى اؤز يورتىده آلگن ابدى. ايندىلىكده او بغداددن «نظاميه» و «مستصرىه» مدرسه لریده عرب تىلى و ادبياتى، حديث و قرآن كريم، كلام و تصوفنى اۋرگنهدى. اونىنگ «بوستان»، اينىقسه «گلستان» اثرلى اۋشه وقتده ياق و كېنىگى دورلرده هم جوده مشهور بۇلگن. ۴ ته غزللر دهوانىده هم غنايى شىرىتى نىنگ اېنگ گۈزل نمونه لرى جمىلگن. سعدى ايجادىده عشق مجازى و عشق حقيقى ترنمى چه تىشىب كېتگن. اونده دىداكتىك يۈنەلىش هم كوچلى. بو يېرده نوايي سعدىنى «معنا اهلى نىنگ گۈزل سۆزلر ايتووچىسى» دېب تعريفله يدى.

سلمان ساوجى: جمال الدين خواجه سلمان ابن خواجه علاوالدين محمد (۱۳۱۰، عراق عجم ساوه سى - ۱۳۷۶، اۋشه پىر) شرق شىرىتىده واقعه سنلگن مشهور «قصيده مصنوع» ايجادكارى. بو قصيده جلايرىلر وزىرى (دورى ۱۳۲۷ — ۳۵) خواجه غياث الدين محمدگه

بغيشلنگن. موشح طريقىده يازيلنگن بو قصيدهده بير نهچه بحرلردن ماهرانه فايده نيلنگن. ادبياتده بديعي جهتن غايت برکمال اثرنى «قصيده مصنوع» گه اؤخشه تيلهدى. شعريتده سعدى، حافظ، کمال الدين اسماعيل، ظهيري فاريابي، انورى و منوچهريلرگه پيروليك قيلنگن. اؤزى اثرلريدن «کليات» توزگن. ۱۶ مينگ ييتنى اؤز ايچيگه آلگن «کليات» يده غينايي شعرلى و «جمشيد و خورشيد» همده «فراقنامه» مثنويلرى اؤرين آلگن. نوايى بو شاعرنى هم مجاز طريقىده ايجاد قيلنگنلر سيره سيده سنب اؤتهدى.

سلمان: قرهنگ: شو کتاب.

شاه ابوالغازي: حسين بايقرانينگ لقبى. شاه سلطان حسين بايقرا (۱۴۳۸، هرات-۱۵۰۶، اوشه شهر) تيموريلردن. تيمورينينگ اؤغلى عمرشېخگه نيره، منصور بن بايقراگه اؤغيل. آنهسى تيمورينينگ نيرهسى فيروزه بېگيم. بو طرفدن ميرانشاه ميرزانينگ هم نيرهسى ابدى.

شاهي سبزواري: امير آق ملک ابن ملک جمال الدين فيروزکوهي، تخلصى امير شاهي (۱۳۸۵، سبزوار — ۱۴۵۳، استرآباد) شاعر. اجدادى سربه دارلردن بؤلگن، شاهي بايسونخور ميرزا نديمى صفتيده سراى خدمتيني بجرگن. سربه دارلر مغلوب ايتيلگچ، آته يورتيگه قيتيب، دهقانچيليك بيلن مشغول بؤلگن، شاهي ۵—۷ ييتلى عاشقانه غزللرنى کؤپ بيتگن. اولرنى جامي، نواييلر يوکسک بهاله گن. «مجالس النفايس» ده نوايى يازهدى: «فراغ دوست و خوشباش کيشى ابردى. اينينگ شعريني چاشنى، سلاست و يکدست و لطافتيده تعريف قيلماق حاجت اهرمس. غزلى گرچه آزدور، اما برچه خلایق قاشيده پسنديده و مستحسن دور». نوايى اونى کورمه گن، ليکن مکتوب يازيشيب تورگنليگيني تآکيدله يدى. نوايى شاهي نامى بيلن مجاز طريقىده يازگن شاعرلرنى يکونله يدى.

شيبلي: ابوبکر شيبلي کامل اوليالردن. «نسايم المحبت» ده جامي ۴—طبقه اوليالريدن دهب يازهدى. عطآرينينگ «تذکره اولاوليا» سيده شيبلي مناقيلردن تورلى حجمده گى ۶۰ ته نقل، صحبتلرنى کپلتيرهدى. شيبلي ۹۴۵—۴۶ ی. بغدادده وفات ايتگن.

شیخ ابراهیم ستنبه: ابراهیم ادهم صحابه‌لریدن. کنیه‌سی ابو اسحاق. اصلی کرماندن بؤلیم، هراتده یشه‌گن، شو باعث اونی هراتی هم دبیشگن. قبری قزوینده.

شیخ ابو سعید خراز: احمد بن عیسی بغدادی (وف. ۸۹۰—۸۹۱). اونی «لسان‌التصوف» دهب اولوغلگنلر. اصلی بغداددن، ایگینچی طبقه مشایخلریدن. لقبی خراز. محمد بن منصور توسی‌نینگ شاگردی: ذوالنون مصری صحبتیده بؤلگن. تصوفده ۴۰۰ اثری بارلیگی عطارنینگ «تذکرة الاولیا» سیده قید ایتیلگن.

شیخ اوحدالدین: — اوحدالدین علی ابن محمد ابن اسحاق انوری (۱۱۰۵)، خاوران (ایبورددیگن) — ۱۱۸۷، بلخ) شاعر و متفکر، توسده‌گی مدرسه‌ده تعلیم آلگن. زمانه‌سیده‌گی تورلی علملرنینگ — نجوم، هندسه، حکمت، طب، فلسفه بیلیمدانای. سلطان سنجر دوریده (۱۱۱۸ — ۱۱۵۷) سرای شاعری بؤلگن. او شوخ طبیعتلی، آزاد فکر شخص بؤلیم، شعریتده هجوگه مایل ایدی. اوحدالدین انورینی «قصیده پیغمبری دهب اتشگن. اونینگ قصیده (۲۵۰)، غزل (۳۳۷)، قطعه (۵۵۷) و رباعیلردن (۴۷۲) ترکیب تاپگن دهبانی قریب ۱۵ مینگ بیتدن عبارت. نوایی بو شاعرنی «اهل یقین یگانه‌سی»، دهب تعریفله‌یدی.

شیخ بایزید بسطامی: طیفور بن عیسی بن آدم بن سروشان (وف. ۸۷۳—۷۴) اولوغ مشایخلردن، بویوک اولیالردن. جامی بیرینچی طبقه‌گه منسوب، دهب یازه‌دی. جنید بایزید حقیده: «بیزنینگ آره‌میزده بایزید ملایکه‌لر آره‌سیده جبریل کیدور». — دېگن اېکن. عطّار «تذکرة الاولیا» ده بایزید بسطامنی حقیده‌گی مقالترلده ۱۲۵ نقل، کرامت و حکمتلر. شیخ بایزید نینگ معراجی، «حمد»، «شیخ بایزید نینگ مناجاتی» دهب ناملنگن علیحده بابلر بره‌دی. نوایی بو بیرده پیر ارشادیدن چتگه چیقیش سالک اوچون خطرلی، دېگن توشونچه نینگ اثباتی اوچون بایزید بسطامی حقیده‌گی بیر نقلگه اعتبارنی تارته‌دی.

شیخ بهلول: هارون الرشید دوری نینگ مشایخلریدن، زمانه علامه سی عمر کوفی نینگ اوغلی بؤلگن. اؤزینی دهبانه و شلیککه سالیب، جمعیت نارسالیکلری و اعیان و اشراقلر ریاکارلیگینی فاش ایتهب یورگن. لیکن شیخ بهلول نینگ جنونی بار، دهب اونی جزالشمس ابکنلر. نوایی هارون الرشید بیلن بهلول آره سیده گی بیر صحبتی شکر و قناعت بابیده گی اؤز اوگیترلیگه مثال طرزیده کهلتره دی.

شیخ شاه زیارتگاهی: ۱۵ عصرده گی خراسان مشایخلریدن بؤلسه کهرک.

شیخ عبدالله مبارک: ابو عبدالرحمان عبدالله بن مبارک مروزی (وف. ۷۸۷/۱۷۱ — ۸۸) عراق نینگ هیت شهری، شهنشاه علما، شریعت و طریقت نینگ امامی، قلم و قلیچ امیری دهب تعریفلنگن بویوک شیخلردن عطار «تذکره الاولیا» ده اونینگ مناقبلریدن ۲۲ نقل کهلتره دی. جامی «نفحات الانس» ده، نوایی «نسایم المحبت» ده عبدالله مبارک حقیده علیحده مقاله بهره دیلر. نوایی عطار کهلترگن عبدالله مبارک مناقبلریدن بیر — توبه سی نینگ باشلنیشی حقیده گی نقل بهره دی: او بیر کنیزک عشقیگه گرفتار بوله دی. بیر قیش کچه سی تانگکه قدر معشوقه دیواری آستیده توره دی. قار و ساووقده قاله دی. سحر نمازی اذانینی خفتن دهب اؤیله دی. اؤزیگه کهلگچ، دیدی: — ای مبارک نینگ نامبارک اوغلی، سبنگه اویت اېمسمی؟ اگر امام نمازده اوزونراق سوره قرائت قیلسه، تالیقردینگ. اېندی نفسینگ هواسیگه تانگ آتقونچه مونداغ عذاب تارتارسېن». شوندن سؤنگ عبدالله مبارک توبه قیلیب، سلوککه بهره دی. خودی شو نقل بو بهره هم کهلتره دی.

شیخ عراقی: شیخ فخرالدین ابراهیم عراقی (۱۲۱۳، همدان — ۱۲۸۹، دمشق). یاشلیگیده قرآن مجیدنی یاد آلگن و غایت گوزل قرائت بیلن اؤقیشی اؤرگنگن. ۱۷ یاشیده تصوفگه میل قیلگن. درویشلرگه قوشیلیب، هندوستانده زکریای ملتانیگه شاگرد بؤلگن و اونینگ قیزیگه اولنگن. مکه و مدینه گه سفر قیلیب، بغدادده شهاب الدین سهروردي صحبتیده بؤلگن. قونییه حاکمی معین الدین پروانه توقان شهریده اونگه خانقاه قوریب بېرگن. شام و

مصرده هم بؤلگن. قصیده و غزللردن عبارت دیوانیده ۴۸۰۰ بیت و ثنایی نینگ «حدیقه» سی پیرویده «عشاقنامه» ناملی منظومه سی بار. اثرلری عشقی و عرفانی مضمونده. «لمعات» ناملی نثری رساله سی غایت مشهور بولیب، اونگه جامی شرح یازگن. شیخ عراقی نینگ قبری دمشق نینگ صالحیه دېگن بیریده شیخ محی‌الدین العربی قبری آياغیده دیر. اونینگ یانیده اؤغلی قیبالدین هم دفن قیلینگن.

ظهیر: ظهیرالدین نشاپوری ۱۲ عصرده یشه گن شاعر و تاریخچی، عشقی و اخلاقی موضوعلرده پراکنده شعرلری بار. ینه ظهیر سمرقندی دېگن نثرنویس بؤلگن. اېنگ مهم اثری «سندبادنامه» بولیب، عدالتلی شاه تمثالینی سیرجلا بدیعی بویاقلرده یرتگن. نوایی بو بیرده مجاز طریقیده قلم تېیره تگن شاعرلرنی سنب اؤته یاتگنی اوچون سؤز ظهیر نشاپوری اوستیده کتته ییتی چاغی.

ظهیرالدین سنائی: ابوالمجد مجدود ابن آدم (۱۰۷۹ — ۸۰، غزنه، ۱۱۴۰، شو شهر) بولیشی کبره ک. بو شاعر اسمی یا لقبی ظهیرالدین بؤلگنی معلوم اېمس. ظهیرالدین طاهر ابن محمد فاریابی (۱۱۶۰، فاریاب — ۱۲۰۲، تبریز) دېگن شاعر هم بار. لېکن نوایی شاعر تخلصینی سنائی دېب انیق یازده دی. سنائی نینگ کتّه شعرلر دېوانی، اینیقسه «حدیقه الحقیقت» (حقیقتلر گلزاری) ناملی داستانی غایت مشهور دیر. ۱۲ مینگ بیتدن عبارت بو داستاننی ادبیاتده تصوف قاموسی دېب اته یدیلر. بو بیرده نوایی سنائی نی «تصوف مُشکلاتلری توگونینی یېچووچیسى»، دېب یادله یدی.

عبدالحی: (۱۳۶۰، بغداد — ۱۴۲۰، سمرقند) — خطاط و مصور. سلطان اویسی جلایری سراییده، بغدادده یشه گن. ۱۳۹۳ ی. تېمور عراقنی استیلاء قیلگنده عبدالحی نی سمرقندگه آلیب کھلیب، اؤزی نینگ تصویر اوستاخانه سیگه باشلیق قیلیب تعینله گن. اونینگ «بط» (اؤرده ک)، «جنگ منظره سی» و «گلستان» حکایتلریگه چیزگن رسملری دوریمیزگچه یېتیب کھلگن. عمری آخریده ارتجاعچی دایره لر تأثیریده اؤز صنعتیدن واز کھچگن و

كۆپ رسملريني كويديريب تشله‌گن. «نسخ»، «ثلث» و «رقاع» خطلريني گؤزل بينگن. بو يېرده ماهر خطاط صفتيده نامي كهلتيريله‌دى.

عبدالواسع: بديع‌الزمان فريدالدين ابن عمر ابن ربيع گرجستاني. عبدالواسع جبالي نامي آستيده تنيقلي (وف. ۱۱۶۰). هراتده تحصيل كورگن، غزنه و مشهدده فعالينده بولگن. دهبواني قصيده، غزل و رباعيلردن تركيب تاپگن. اولرده بهار و نوروز، عشق و محبت، دوستليك و صداقت ترنم ايتيلگن. عين چاغده، زمانه‌دن شكايت، خلق احوالدين آگاهليككه دعوت، شخصي درد—الم آهنگلري هم برالله سبزييله‌دى. نوايي بو شاعرني مجاز طريقده يازگنلر سيره‌سيگه كيريته‌دى.

علي: علي بن ابو طالب تورت بويوك خليفه‌لرنيگ آخركيسي (۵۹۸ — ۶۶۱)، محمد پيغمبر (عليهم‌السلام) نينگ عمكي بچه‌سي و كوياوي.

فريدالدين عطار: محمد ابن ابوبكر بن ابراهيم (۵۱۱/۱۱۴۸—۲۱/۱۲۱۹) تصوف عالمي. ايجادياتده حسين ابن منصور الحلاج (۸۵۸ — ۹۲۲)، بايزيد بسطامي (وف. ۸۷۵) تعليماتي نينگ دوامچيسي. او انسان اراده‌سي بيلن باغليق همده يخشي و يامانليك نينگ ضميري انسان نينگ اؤزیده، اؤز طبيعته موجود، دهب حسابله‌گن. عطار نينگ «منطق-الطير» يگه نوايي، اؤز اعترافيچه ترجمه يؤسيني ايله «لسان الطير» ني يازگن. بو يېرده نوايي عطارني سرلر جواهرلريني يره‌تگن، شاعر دهب تعريفله‌ماقده.

فريدون: افريدون حاليده هم اوچره‌يدي. قديمگي ايران پيشداديلر سلاله‌سيگه منسوب پادشاه. نوايي نينگ «تاريخ ملوك عجم» اثریده يازيشيچه، بعضي منبعلرده جمشيد نبيره‌سي، بعضيلريده طموث نسلدين ديبيله‌دى. نوايي فريدونني «يخشي اخلاقليك عالم و عادل پادشاه ابردي» دهب مقته‌يدي. او موسي پيغمبر و هارون اونينگ زمانيده يشه‌گنلر، دهب يازهدی نوايي. فريدون اؤز يره‌لريگه آدمزاد مغزیدن باشقه دوا تاپمه‌گن ضحاکني محو ايتگن، كاوه آهنگر (تېميرچي) سختيانيني بيراق قيليش قاعده‌سيني اؤرننگن اېدی.

فريدون اوزي نينگ باي خزينه سي بيلن هم مشهور بولگن اېکن. بو بيرده انه شو فريدون گنجگه اشاره قيلينه دي.

کاتبي نشاپوري: شمس الدين محمد ابن عبدالله (وف. ۱۴۳۵، استرabad). نشاپور مدرسه سيده تحصيل آلگن. مولانا سيميدن خطاطليکني اورگنيب، خوشخط کاتب بوليب يېتيشگني اوچون کاتبي تخلصني آلگن. هرات، سمرقند، استرabad، مازندران، گيلان، حجازگه سفر قيلگن. بير نېچه ديوانلري و مثنويلري بار. نوايي کاتبيني «مجالس النفايس» نينگ ايلک مجلسيده کهلتيره دي و «اوز زماني نينگ بي نظيري ابردي. هر نوع شعره که ميل کورگوزدي، انگه معاني غريبه کوپ يوزلندي. به تخصييص، قصايدده بلکه اختراعلر هم قيلدي و کوپ يخشي کهلدي.» نوايي کاتبي غزللري و قصيده لريگه يوکسک بها بيره دي، «بخشي سوزي کويدور» دېب يازه دي کاتبي نينگ استرabadده طاعون (وبا) مرضي بيلن دنيان او تگنليگي و نه گوران دېگن مزارده دفن ايتليگنليگي «مجالس» دن معلوم. بو بيره نوايي کاتبيني هم مجاز يوليده يازگن شاعرلردن دېب قيد اېته دي.

کمال اصفهاني: کمال الدين اسماعيل اصفهاني (۱۱۷۰، اصفهان — ۱۲۳۷، اوشه شهر). ۱۰مينگ ييتندن زياد شعرلر کيرگن دېوانگه اېگه شاعر. دېواني غزل، قصيده، قطعه، رباعي و ترکيب بندلردن ترکيب تاپگن. شاعر قصيده لري فقط مدحيه روحيده بولمه ي، اولرده مهارت بيلن زمانه ناسازليکلري، علم - هنر اهلي نينگ ناچارليکلري، بعضي دولتمندلر نينگ جاهلليگي يوزه سيدن دديل فکرلر ايلگري سوريلاه دي. شاعر نينگ اجتماعي قره شلري، اينيقسه اونينگ قطعه لريده اوز عکسيني تاپگندير. نواي بو شاعرني شعريتده کوپراق مجاز طريقيه يازگن شاعرلر سيره سيده تيلگه آله دي.

کيچيک ميرزا: حسين بايقرا نينگ اېگه چيسي آقابېگيم نينگ اوغلي. بابور نينگ يازيشيچه «بورونلري تغييسگه ملازمت قيلور اېدي. سؤنگره سپاهيلکني (حکومت خدمتي، عملدارليک) ترک قيليب، مطالعه غه مشغول بولدي. دېرلرکه دانشمند بولوب اېکندور». نوايي «مجالس النفايس» ده يازه دي: «خوب طبعليک، تيز ادراکليق، شوخ

ذهنيلىك، قوي حافظەلىك يىگىت اېردى. آز فرصتدە يىخشى طالب علم بۇلدى و كۇپراق علوم و فنوندىن اۋز مطالعەسى بىلە وقوف حاصل قىلدى. شعر و معمانى خوب انگلر اېردى، بلكە كۈنگلى تىلەسە ايتە ھەم آلور اېردى. باوجودى بو فضايىل درويشلىقلرگە مايىل بۇلىپ، مگە زيارتى شرفىگە مشرف بۇلدى». بو حكايە كيچىك ميرزانيگ انە شو درويشلىككە مايىللىگىدن دلالت بېرەدى.

لقمان: شرق خلقلرى آره سىدە لقمان حكيم نامى يىلن مشهور اصلى حبش بۇلىپ، داوود پىغمبر زمانىدە يشەگن اېكن. او كيم نىنگ دىر صالح قولى بۇلگن، كېين آزاد قىلىنگن، دېگن روايتلر ھەم بار. كۆپ بىلىملرنى اينىقسە، طبابتى يىخشى يىلگن لقمان عمرى آخريدە عقلىدن آزگن اېكن. جامي «نفحات الانس» دە «شيخ لقمان سرخسى» دېب مقاله بېرەدى و اونىنگ دنيادن اۋتگن چاغىدە مشهور شىخلردن ابو سعيد ابوالخير و ابوالفضل حسنىلر تېپەسىدە بۇلگنلرني يازەدى. جامي لقمان نىنگ «الھى، پادشاهلر نىنگ قوللرى قىرب قالگندە، اونى آزاد قىلە دىلر. سېن عزيز پادشاه سەن، مېن سېنگە بندىلىك دە قىرىدېم، آزاد قىل»، دېب التجا قىلگندە، غايىدن «اي لقمان» سېنى «آزاد قىلدىم» دېگن ندا كېلگن. اونىنگ آزادلىگى شونە اېدى كە عقلى آلېنگن اېدى»، دېب يازەدى. بو بېرە نوايى لقمان نىنگ عادى بىر قول بۇلگنى حق عنايتى يىلن حكيم و نبى لىككە نايىل قىلىنگىنگە دقتى قرەتەدى.

مانى: قديمى افسانەلرگە كۆرە رومدە يشەگن نقاش. نبوت دعوا قىلىپ، نقاشلىكنى اۋزى نىنگ معجزەسى دېب خىلايقنى ايشانتىرىشكە ايتىلگن. «ارژنگ» («ارسنگ» نامىدە ھەم اوچرەيدى) ناملى اثر يازگن دېيىلەدى. بو اثر نىنگ بىر نەسخەسى غزەندە موجود دېگن معلوماتلر بار. دېيىلەر كە مانى «ارژنگ» نى بىر غاردە سقلەگن اېكن. غار نىنگ دىوارلرلىگە تورلى-تومن گۈزللر نىنگ رسملرني و منظرەلرني چىزگن اېكن. بو غارنى «نگارستان مانى» دېب اتش اېكن. ممتاز ادبيات و كىللرى (رودكى، فردوسى، نظامى، نوايى و ب.). مانىنى بويوك رسام نىنگ تمثالى صفتىدە تلىقن قىلە دىلر.

محمود: محمد پیغمبر (علیهم السلام) نینگ لقبی.

مسیح: عیسی پیغمبر نینگ لقبی.

منصور: حسین بن منصور حلاج بیضوی کنیتی ابوالغیث (۸۵۷—۹۲۲). عطار «تذکرۃ الاولیا» ده اونینگ مقاله سیدن کؤپلر نقللر، کرامتلر، قتلی نینگ تفصیلاتلرینی کبلیتیره دی. اونینگ «انالحق»ینی توشونگن طرفدارلری و رد ایتگن مخالفلرینی نام-به نام سنبه اؤته دی. جمله دن، شیبلی ایتگن اېکن: «مېن و حلاج بیر مشرب (فعل—اطوار، طریقت، دین) دنمیز. لیکن مېنی دېوانه لیککه نسبت بېردیلر، امان قالدیم. حسیننی اېسه اونینگ عقلی هلاک قیلدی». منصور حلاجدن «عشق نیمه؟» دېب سؤره گنلریده: «اؤلدیریلگن، ساورولگن کون -عشقدیر»، -دېب جواب بېرگن اېکن. عطار منصورنینگ قی طرزده قتل اېتیلیشینی یازده دی: اول تاش بوران قیلینه دی، کپن قوللرینی، سؤنگ آياقلرینی، چاپیب، بورون، قولالرینی کپسیب، کؤزلرینی اؤییب، تشله دیدیلر. هر بیر اعضاسیدن جُدا قیلشرکن، منصور جوابلر بېرب تورگن، جمله دن تیلینی قیرقیشدن اول: «بیرآز صبر قیلینگ سؤزیم بار، دېب یوزینی آسمانگه قره تیپ: الهی، سېنینگ اوچون شو رنجنی تارته یاتگنلرنی (یعنی، اونگه عذاب بېره یاتگنلرنی) مرحمتینگدن محروم قیلمه، اولرنی شو دولتدن بې نصیب اېتمه!» دېب التجا قیلگن اېکن. عطار تأکیدله دیدی که نماز شام پیتیده حلاج نینگ باشینی تیندن جُدا قیلر اېکنلر، او تبسم بیلن باقردی هر اندامیدن «انالحق» اېشتیلر، آققن هر تامچی قانیدن «الله» نقشی ظاهر بؤلر اېدی، — دېب یازده دی. جامی - نینگ «نفحات الانس»، نوایی نینگ «نسايم المحبت» اثرلریده منصور حلاج حقیده مقاله موجود. آخریده (هر ایگی مقاله عیناً) منصور حلاجنینگ استادى ابو عمر بن عثمان مکی توحیدده بیر رساله یازگنلیگی ایتله دی. اونى پنهان توتر اېکن. منصور اونى یشیرینچه آلیب، آشکار قیله دی. بو اثر نازکلیکلرینی توشونمه ی، اېل اونى رد اېته دی. استاد حلاجنى «الهی، بیراونى انگه گمانله کیم، ایلیک-ایاغین کپسگه ی و کوزین اؤیغه ی و دارغه

تارتقه‌ي، دهب قرغه‌گن اېکن. نيمه ييکه منصور حلاج باشيگه توشگن بولسه، استادي دعاسي بيلن بولدي»، ديبيله‌دي.

مولانا جلال الدين رومي: تصوف نينگ بويوک شاعري (۱۲۰۷، بلخ — ۱۲۷۳). قونيه شهريده مدرسليک قيلگن. اوينگ ايجادي فريدالدين عطار تأثيريده شکلنگن. منبعلرده عطار جلال الدين بيلن نشاپورده اوچره شيب صحبتلشگني و «اسرانامه» اثريني اونگه تحفه قيلگني قيد ايتيله‌دي. «دهوان شمس تبريزي» نامي آستيده مشهور بولگن ليريک شعرلر مجموعه سيده جلال الدين نينگ ۳۰۰۰ بيتدن زياد شعرلري ۲۷۰ بيتدن عبارت «مثنوي معنوي» اثری اؤرين آلگن. نوايي بو بيرده روميني «غواص بحر يقين» (يعني حقيقت اسراريني اؤرگنوجي، الله‌ني تينگلر دننگيزي نينگ غواصي) دهب تعريفله‌يدي.

مولانا جلال الدين: ابن جعفر فراهاني (وف. ۱۳۳۶) صاحب دېوان شاعر. نظامي گنجوي نينگ «مخزن الاسرار» ييگه ۳ مينگ بيتلي جواب يازگن. شعرينده فلسفي، ديني و اخلاقي غايهلرني ترنم اېتگن.

مولانا شمس الدين مؤيدي: او ۱۵ عصرده جامده يشه‌گن، صوفيلر باشليغي.

مولانا عبدالرحمان جامي: نورالدين عبدالرحمان ابن نظام الدين احمد ابن شمس الدين محمد (۱۴۱۴، جام نينگ خرگردی — ۱۴۹۲، هرات) شاعر و متفکر نوايي نينگ دوستي، طريقتده گي استادي. ۳ ته شعرلر دېواني، «خمسه» يوليده گي ۷ داستاندن عبارت «هفت ابرنگ»، «بهارستان» کبي بديعي و قطار علمي اثرلر جمله‌دن، «رساله عروض»، «رساله قافيه»، «رساله موسيقي»، «رساله معما» (۳ ته) و ب. شرحلر هم يازگن. نوايي جاميني غايت حرمت قيلگن، هر بير داستاننده عليحده مدح قيلگن، باشقه اثرلريده هم يوکسک حرمت بيلن يادگه آله‌دي. جامي وفاتيدن سؤنگ او حقهده «خمسة المتحيرين» ناملي مقدمه، اوچ مقال خاتمه‌دن عبارت مخصوص اثر يازگن. اونگه اؤزي نينگ جامي وفاتيگه يغيشلپ يازگن مرثيه سيني علاوه قيلگن. صدرالدين عيني بو اثر «مرثيه ادبيات نينگ اېنگ جان

اؤرتا وچی نمونه سیدیر. بو ترکیب بندده جامی نینگ بوتون علمی و ادبی قدرتی مجسملنگن»، — دېب یازگن اېدی. بو یېرده نوایی جامینی حقیقت و مجاز طریقیده ایجاد قیلگن کامل و یتکچی سؤز صنعتکاری دېب کېلتیردی.

ناصری بخاری: شاه درویش همده درویش ناصر ناملریده هم تنیقلی (وف. ۱۳۷۱—۷۲) شاعر. تحصیل آلیش مقصدیده خراسان، آذربایجان و عراقده سفر قیلگن. دیوانیده ۴۰۰۰ بیت شعرلر موجود. «هدایتنامه» ناملی مثنویسی هم بار. لیریک شعرینده حافظگه پیرولیک قیلگن. بو شاعرنی هم نوایی مجاز طریقیده قلم تېبره تگن ایجادکارلر قطاریده تیلگه آله دی.

نمرود: ابراهیم پیغمبرنی اؤتگه تشله گن پادشاه نینگ اسمی.

نوح: پیغمبر. روایتلرگه کؤره، آدم لرنی ایمانگه دعوت قیلیب مقصدیگه اېریشه آلمه ی سراسیمه گه توشگن نوح گه «کېمه یره تگیل»، — دېب وحی کېله دی: کېمه تیار بؤلگچ طوفان علامتلی کؤرینه دی. نوح عایله سی، بیر قنچه مومنلر و هر تور حیواندن بیر جفتدن آلیب کېمه گه چیقهدی. اونینگ اؤغلی یام «مېن تاققه چیقیب، قوتیلیب قاله من»، — دیدی. کېمه دهشتلی دلغه لر آره سیده سوزیب یوره دی. نهایت، الله نینگ قدرتی ییلن بۇران تۇخته دیدی. عالم باشقه عالم بۆله دی. نوح نینگ اوچ اؤغلی سام، هام و یافث دن انسانلر یرله دیلر. نوح نی ایکینجی آدم دېب تعریفله یدیلر. نوح ۱۰۰۰ یاکه ۲۵۰ ی. یشه گن اېمیش. شو نینگ اوچون خلق آره سیده «نوح عمری» دېگن توشونچه کېنگ ترقلگن. ادبیاتده نوح عمری، طوفانلرگه برداش بېرگن عاشق، طوفان اېسه عاشق نینگ، کؤز یاشی صفتیده قلمگه آکینگن. بو یېرده نوایی نوح عمریچه عمریم بۆلسه هم دور اهلی بېوفالیکلری و زمان خیلی بی خیالیکلرینی یازیب توگه تیشیم محال، — دېماقده.

نوری: ابوالحسین نوری، اسمی احمد بن محمد. ۲ — طبقه اولیالردن. ابن البغوی نامی آستیده تیلگن. نوری ۹۶۴/۳۵۳ ی. نشاپورده عالمدن اؤتگن.

ھارون الرشيد: (۷۶۳ ياكە ۷۶۶، بغداد — ۸۰۹، توس) عباسىلەر سلالەسى نىنگ بېشىنچى خليفەسى. اونىنگ دورىدە دەھقانچىلىك، ھنرمەندچىلىك، تجارت، علم-فەن و مدنيت رۇنق تاپىگەن. «مىنگ بىر كېچە» دەگى نەقىل و روايتلاردا ۋە عدالتلى حەكمدار صەفتىدە تىلگە ئالەندەدى.

ھامان: موسى پىغمبەر زامانىدە گى مىصر فرعونى نىنگ وزىرى. موسى دىشمى بۇلگەن ابرانالى بو وزير فرعونگە بالەلرەنى اۆلدەرىشنى تەۋسىيە قىلگەن. ھامان فرعون اوچون اىگى ايش قىلگەن: بىرى «تارىخى ھامان» نامى بىلەن مشهور رەسەدخانە قورگەن؛ اىگىنچىسى-كەتە بىر سەدگە اۆلىمەتەك پىيەدىگەن، اوزاق عمر كۆرەدىگەن كرگەس قوشلرىنى سالىب، اوستىگە گوشت پەرچەسى تەشەب قۇيگەن. فرعون گۇيا اولرگە مىنىب، موسى تەنگرىسىنى مەھو اېتەجىگىنى يىلدەرىگەن.

يعقوب: ابراهيم پىغمبەرنىنگ نەۋرەسى. اونىنگ ۱۲—اۋغلى بۇلگەن. آتەسى اۆلىمەيدەن سۇنگ اۋنى الله پىغمبەرلىككە نايىل قىلگەن. آغەلرى يوسفنى قودۇققە تەشەب، بۇرى يىب كەتەدى، دەپ خەبەر بەرگەنلەردەن كەين يعقوب اۋغلى حەسرىدەن بىت الاحزان كەلبەسىدە يىغلەي-يىغلەي كۆزلىرى كۆر بۇلىپ قالەدى. يوسفنى يەخشى خەبەرلەر اېشىتەچ، كۆزى آچىلەدى. يعقوب پىغمبەرنىنگ لىقى «اسرايىل» دەر. اوندەن سۇنگ كەلگەنلەرنى «بنى اسرايىل» دىيەلەر. قرآن كرەمدە يعقوب حەقىدە ۱۵ گە يەقىن آيتلەر بار. ادەبىياتدە تەلمىح صەنئەتدە كۆپ كەلەدى. عاشق نىنگ حەزەن، اضطرابلرى، ايرىلىقدەن كۆز ياشلرى تۇكىشى و شۇنگە اۋخەشەنگەلەر قەلمگە آلىنەر اېكەن، اونىنگ اۋزىنى ياكە كۈنگەلنى يعقوبگە اۋخەشەتەلەدى. كۆپىنچە يعقوب يوسف بىلەن بىرگە تىلگە ئالەندەدى.

يوسف اندەگانى: «بەدىئى» تەخلىسى بىلەن يازگەن شاعر. نوايى «مەجالس النفايس» دە تەكىدلىشىچە، تەحسىل اوچون سەمرقەندگە بارگەندە، او اندەيجاندىن كەلگەن و بىرگە بۇلىشگەن. كەين ھەراتدە يەشەگەن. نوايى اونىنگ يەخشى شەرلرى بارلىگىنى، عروۋىنى يىلىشلىگىنى، مەمە رسالەسى بارلىگىنى تەرىفەلەيدى. «بىر مۇنچە تەكبەر ھەم بار اېدى»، دەپ قەيد قىلىپ اۋتەدى.

لېکن يوسف انديجاني نينگ آوازگه علاقه دار جهتي حقيده تذکرده سؤز کېلمه يدي. بنا برين، بو بيرده نوايي نيمه نى کوزده توتەياتگينى ائيقلاش ممکن. بلکه شاعر چيرايلى آواز بيلن شعر اوقیگن، بلکه خوش آواز خواننده بؤلگندير.

يوسف کنعاني: يعقوب بيغمبرنينگ اؤغلى، حياتى و قصه سى قرآن کریمده «يوسف» سوره سيده کېلتيريلگن، لقبى سينادير. يوسف بيغمبرليککه نايل بؤلگن. او گوزلليک و ائزگولليک تمثالى صفتيده شرق ادبياتيگه کيرگن. او حقهده کؤپ قصه و داستانلر يره تيلگن، جمله دن، ۱۰ عصرده ابوالمويد بلخي بختياري، عمق بخاري داستانلرى يره تيلگن. فردوسيگه نسبت بهريلگن يوسف حقيده گي قصه مؤلفى امانى دېگن شاعر اېکنليگى معلوم بؤلدى: ۱۱ عصرده بو موضوعده مسعود هروي، آزارى توسى، مسعود قمى، مسعود دهلوى، ۱۵-۱۹ عصرلرده شاعرلر اؤنلې داستانلر يره تدليلر. تورکي زبان ادبياتلرده على (۱۲)، حميدالله چلبى (۱۱) داستانلرى يازيلدى. ناظم حکمت «يوسف کنعاني» ناملى اثر يازدى. آلمان يازوچيسى توماس منى ۱۹۲۶—۳۳ يىللرده بو موضوعده قطار رومانلر ايجاد قيلدى. اؤزبېک ادبياتيده «يوسف و زليخا» داستانينى دُرېک يازگن، دېيله دى. لېکن اکاديميسن محمد يعقوب واحدي جوزجاني بو داستان مؤلفى نينگ نامى حامدى بلخي اېکنليگى حقيده معلومات بهره دى.

لغت و عبارەلەر:

أحد غزوهسى: ۶۲۴ ي. دە ابو سفیان باشچىلىقىدە گى ۳ مىنگ يىخشى قوراللىق قۇشۇن محمدگە قارشى قۇشۇن تارتەدى. محمد ۷۰۰ قۇشۇن بىلەن اولرگە قارشى چىقىپ، احد دېگەن جايدە جىنگ قىلەدى. جىنگدە محمد باشىدىن يەرلەندى و تاش تېگىپ ايگى تىشى سىنەدى. على-نىنگ جىسارتى بىلەن مەدىنەلىكلەر غلبە قازانەدىلەر. بو يېردە محمدنىنگ مۇقدس جىنگدە يۇقاتىگەن ايگى تىشى خاىرى اوچون شىمس الدىن مويدى اۋزى نىنگ ۳۲ تىشىنى سوغىرىپ تشلەگنى حقىدە سۇز كېتەدى.

احسن كما احسن الله اليك: اللّە سىنگە قىندە يىخشىلىق قىلسە، سېن ھىم باشقەلرگە شۇندە يىخشىلىق قىلگىن.
احق: جودە حقلى.
أخضر: كۆمكۈك، يىشىل.

ارذال: رذىللەر، خىسىللەر، توبىن و پىست كىشىلەر.

ارغونون: بىرتورلى چالغۇ اسبابى (آرگىن).

ارفع: يوقارىراق، بلندراق، يوكسىكرىق.

آق سۇنگىك: اصلزادە، سىد؛ آق سۇنگىك (آقسويىك) ناملى بالەلر اۋيىنى (بو اۋيىندە بالەلر اۋزلىرىگە باشلىق سىلەيدىلەر باشلىغ، قۇلىدەگى سويىكىنى اوزاققە ايرىغىتەدى، بالەلر اونگە قرەب يوكۇرەدىلەر، كىم كە شو سويىكىنى قۇلگە آلىپ، ھىچ كىمگە بېرمە-ي، باشلىققە كېلتىرىپ تاپشىرسە، اۋيىنى يوتىپ، مكافات آلەدى.
آنت: قسّم.

ابا: تارتىنىش، ردقىلىش، قۇنمىسلىك.
اباحت: روا كۇرىش، حلال بىلىش، جايز بىلىش، يۇل قۇيىش، مەمكىن قىلىش.
ابرام: قىستىش، قىتقۇ طلب، قىستىپ تورىپ آلىش.

ابوشقە: قىرى اېر، قىس نىنگ آتەسى.
اتقىا: مەتقىلەر، پرهىزكارلەر.

اجناس: جىنس نىنگ كۇپلىگى — تور، نوع؛ مال، مەتەنى ھىم انگەتەدى.

احتراز: سىقلەنىش، احتىياطلەنىش، يىراقلەشىش.

ارد: افسانوی گۆزل، خوش هوا بیر باغ-
نینگ نامی.

افعی: کته ییلان، زهرلی ییلان؛ مج-
سبگیلی نینگ ساچی.

استخفاف: کمسیتیش، پستگه
اوریش، تحقیر قیلیش.

افلاس: قشاقلیک، پولسزلیک، سینیش،
هیچ نرسه سی قالمسلیک، محتاجلیک.

استرلاب/اسطرلاب: یولدوز شناسلر
یولدوزلر مسافتی حسابله یدگن بویوم.

افنا: یوق قیلیش، محو ایتیش.
افیون: تریاک، قاره داری.

استغراق: غرق بولیش، چؤمیش، فکرگه،
اؤیگه چؤمیش؛ تصوفده انسان نینگ وجد
بیلن اؤزینی بیلمس درجه ده اؤیگه-
حیرتگه چؤمیشی.

اقتلوا المؤذیات: اذیت بېرووچیلرنی
اؤلدیرینگلر.

اقطاع: پرچه - پرچه نرسه لر.

استغنا: باشقه لرگه محتاج اېمسلېک،
محتاج بولمسلېک، احتیاجسزلیک.

اکابر: اېنگ اولوغلر، اېنگ کته لر.

اکرم الاکرمین: خداوند نینگ
اسملریدن بیرى؛ حرمت قیووچیلر نینگ
اېنگ کؤپ حرمت قیلووچیسى.

اسفاء: توپراق تشیلیشى.

اصاغر: صغیرلر، کیچیکلر.

إِلاَّ الله: الله دن باشقه.

أَلْتَعْظِيم لَامرالله: تعظیم [فقط] الله
امر یچه دیر.

أَصْحَابِي كَأَلْتَنْجُوم: أَصْحَابِي كَأَلْتَنْجُوم
بايهم اقتدیتم اهتدیتم (حدیث شریف)
ترجمه: مېنینگ صحابه لریم یولدوزلر
دیرلر، هر بیر یگه اقتدا قیلسنگیز، هدایت
تاپه سیز.

أَلْتَعْظِيم لَامرالله: تعظیم و احترام قیلیش
الله نینگ بویروغیدیر.

أعجوبة: عجایب، قیزیق.

أَلشَّفَقَة عَلٰی خَلْق الله: الله خلقیگه شفقت
قیلیش.

اغلال: بؤیینگه سالینه دیگن تبمیر
حلقه، غؤل، زنجیر.

أَلشَّفَقَة عَلٰی خَلْق الله: شفقت الله نینگ
یره تگنیگه دور.

- ام الخبایث: برچہ یامانلیکلر نینگ آنہ سی .
 اولیٰ: یخشیراق، توزو کراق، اہنگ یخشی .
- ام الخبایث: یرہ مسلک لر آنہ سی .
 اوماچ: قتیق خمیرنی سووگہ اووہ لب
 پیشیریلگن سویوق آوقت .
- امارہ: کۆپ بویورووچی، فرمان
 بپرووچی .
- امساک: اوشلش، سقلش، تیشش، سقلہ -
 نیش، تیشیش؛ بخیلیک .
- ان هو الا وحیّ یوحی: وحی دن باشقہ
 نرسہ اہمس .
- ان الله جميل يحب الجمال: حقیقتدہ اللہ
 گۆزلدور و گۆزلیکنی سبوءدی،
 دہمکدیر .
- انانیت: تکبر، منمنلیک، خودبینلیک .
 اؤرغوشتک: بیرتورلی رقص و قوشیق .
- انتباه: آگاہلیک، غفلتدن اویغانیش، کۆز
 آچیلیش .
- انکر: جودہ یاقیمسیر .
 اؤکسوک: آز، کم .
- انکراالصوات: اہنگ یاقیمسیر تاووش،
 آوازی انگلتہدی .
- اؤکولماک: تۆپلنماق، ییغیلماق، تودہ -
 لنماق .
- اؤنگای / اؤنغای: ینگیل، ارزان، قولہی .
 اؤچہ / اوچا: آرقہ .
- اؤرئ: اہر، مرد، بہادیر .
 اوراد: وردلر، دعا لر، وظیفہ لر .

ایوریق/ایبریق: آبتابه، سوو، یاغ و باشقه سووقلیکلر ایدیشی؛ شراب سالینه دیگن سفال ایدیش.

ایه/اییه/ایا: اېگه، صاحب، مالک.

باوورچی: آشپز، بکاوول.

باهر: روشن، انیق، آشکار.

بحار: بحرلر، دېگیزلر.

بُختی ۱: نارتویه، قیزیل (توق ملّه) رنگلی تویه.

بُختی ۲: یوک ارتیه دیگن کتّه قاییق. فلک بُختیسی = آسمان تویه سی، آسمانده ی کینگ.

بدایت: باشلنیش، ابتدا، اول.

بُراق: محمد پیغمبر (علیه السلام) نینگ آتی. «معراج» کپچه سی پیغمبر اونی مینیب، کؤککه کؤتریلگن.

برایا: بریه لر، انسانلر، کیشیلر، خلقلر.

برقع: پرده، حجاب، نقاب.

بطی العلاج: تېز دوالنمهدیگن دېمکدیر.

بقعه: بنا، عمارت، اوی، سرای، منزل، مقام.

اېمگک: یوره آلمه دیدیگن باله نینگ قول و ایاق بیلن سوریلیب یوریش.

اېنچی: تۆقووچی، بۆزچی.

ایالغاوچی: کوی نینگ چۆزیک نغمه لرینی اجرا اېتووچی.

ایتالگو: آوچی قوش نینگ بیر تورى.

ایتمکچی: نانوا.

ایذا: رنج، آزار، اذیت، جفا.

ایریک: کتّه، یوغان، دغل، محکم؛ قتیق، قیین، مشقت.

ایشنه ماق: یلتیره ماق، پارله ماق.

ایغاغ: ایغاق، سِر بای بېریش.

ایگرم: اویریم، گرداب، سوونینگ ایله - نیب آقشی، سوو ایلمه سی.

ایلتیراماق: یلتیره ماق. جلا بېرماق.

ایله یی: آلدی، حضوری، ایلگریسی.

اینالک/اینه لمک: یلینماق، یالبارماق.

ایوان: اوی نینگ آلد قسمیده تۆسین (بالار)لر نینگ بیراوچی اوی دیواری وینه بیراوچی ستونلر یاکه پیشتاقلر اوستیگه قویب یاپیلگن آلدی آچیق جای، برنده.

- بلدان:** شهرلر، مملکتلر، ولایتلر، یورتلر، اولکه لر.
- تاناوغ:** شاهد، کواه.
- تاوشالماق:** ایزیلماق، ینچیلماق، ضعیفلنماق.
- بوتره شماق:** ترقه لیشماق، ساجیلماق.
- بورونچک/بورونچاک:** نازک ایپکدن توقیلگن رومال.
- تحر:** حسرت چپکیش، افسوسله نیش.
- تشنیع:** ملامت قیلش، عیبلش.
- تعبیه:** توزیش، تربیه گه سالیش، جای - جایگه قویش.
- تعدیب:** عذابلش، قیناققه توتیش.
- تفضیح:** بیراونینگ عیینی آشکارا قیلیب بدنام ایتیش، رسوا قیلش، شرمندە قیلش.
- تنبيه:** آگاهلنتیریش، اویغاتیش، تورتنکی بېریش.
- تنزیه:** یامانلیکلردن ییراقله شیش، پاکلیک، طهارت، پاکدامنلیک.
- توبه:** شرایطه واجب، طریقتده شرط، سلوکه لازم بؤلگن توشونچه. تصوفده بنده نینگ پروردگار سری سفری (اونینگ حیاتی) بؤلسه، بو سفر منزللری — مقاملری ییتیه دیر. بیرینچی مقام توبه دیر. تصوف اصطلاحاتیده توبه روح نینگ بیدارلیگیدیر، دېب تعریف قیلینه دی. حتی توبه نی انسان روحی نینگ بیرینچی
- بوشماق:** آزارلنماق، خفه بؤلماق، ضررلنماق.
- بوقلمون:** تورلی رنگر ییلن تونیب و هر آن باشقه رنگ کورینیپ توره دیگن متاع؛ شونده ی قیللقه ابگه کیشیلر؛ آغمه چی و تورلنووچی کیشی؛ منافق.
- بولاغ:** بولاق، چشمه.
- بهله:** آوچی نینگ لاجین قوندیره دیگن قولقاپی.
- بؤز:** پخته نازک ایپیدن قؤل دوکانده توقیلگن متاع.
- بيت الاحزان:** غمخانه، قیغو و الم اوی.
- بیضه:** تخم، یومورتقه.
- پشین:** ارزیمه دیدیگن، قاره پول، چقه.
- پویه:** یۇرتیش، اؤرتە چه تیزلیکده یوریش.
- تاریقماق:** زبریکماق، سیقیلماق.

تۈزىم: چىدەم، برداش.

تۈنگۈلماق: ساووماق، امىد اوزماق.
 حىاتىدن تۈنگۈلماق، بېزماق.

تېگرە: تېوەرەك، اطراف.

ئىمىن: قىمەت بەھا.

جازم: جزم قىلووچى، بى رايىشگە قىصد
 قىلووچى، قىطعى حركەت قىلووچى.

جامىدات: تۈختەگن، قوروق، قىتىق.

جبال: تاغلر.

جىبروت: بوىوك، اولوغ، بوىوكلىك،
 اولوغلىك.

جىبلىت: يىرەتلىش، طىبىعت، اصل، ماھىت،
 طىنت، فطرت.

جىت: ھىندوستان و اونىنىگ قۇشنى
 حدودلىرىدە يىشاوچى بىر طایفە نامى؛ مىج.
 حىوان اۋىنەتوۋچى شىخىس.

جىدل: تارتىشىش، مىنازە، جىنجل؛
 تىرىشىش.

جَلّ جلاله و عَمّ نواله و لا اله غيرہ:
 بوىوكلىگى بىنە ھىم يۈكسەلىپ، نەمتلر
 عمومى بۇلىسىن. اوندىن اۋزگە اله يۇق.

جَلد: چقان، زىرك، اپچىل.

عصىيانى حسابلەگنلر. اللہ اسملىرى آرەسىدە
 تواب (توبە قبول قىلووچى) بار. قرآن
 كرىمىدە توبە ۸۷ بار اېسىلەتلىدەدى. مىحمد
 پىغمىر (علېھىم السلام) «ھەر كۈنى ۷۰ مرتە
 توبە قىلەمن»، دېگن اېكن.

توتروغ: توتروق، توتىشتىرىق؛ ثبات،
 ايشانىچ.

توجە: ظاهراً، قلباً بوتون بارلىغىنىگ بىلن
 حقىقە يۈز توتماقلىكىدىر.

توسن: شوخ آت، اۋىناقى آت،
 تۈپىنچاق.

توك: قىل، ساچ و سقال نىنىگ تارى.

توكل: پروردگارگە دلبستەلىك و كامىل
 اعتماد-ايشانىچدىر. بو معرفت نىنىگ
 كمالىگە باغلىق مقام بۇلىپ، وللىرگە نصىب
 قىلەدى.

توگن: يىرەدن قالگن داغ.

تولكو: تولكى.

تويغون: قىرغى ياكە قرچىغە يىنى اېركەسى.

تۈرغەى: سايرە قوش.

تۈرقە: كنف (كتان) دن تىكىلگن قىمەت بەھا
 كىيم.

تۈزانگ: چىنگ، تۈزان.

- جمری:** توبن طبقه گه منسوب.
- چوگورتکه:** چوورتکه، ملخ.
- جوارح:** بدن اعضا لر _ قول، ایاق، تیل و باشقه لر.
- چوچک/چوچاک:** سفال آبتابه.
- چوکور:** چوکیرتک، درخت شاخه لر
- جوع:** آچلیک؛ اشتها.
- یاکه بلند بویلی اؤسملیکلر نینگ سیندیریلگن زحلی بؤلکلری.
- جؤب(جؤپ):** تېنگ، ماس، مناسب.
- جېولېگان:** الجیره گن، وېسه گن.
- چېچن:** اپچیل، چور.
- چار دانگ سپاهیگری گاو میش ناختن است:** عالم نینگ تورت اقلیمیگه سپاهیگریک قیلش - مال هیده شلیکدیر. بو بیرده سپاهیلیک ماهیتیگه کنایه بار.
- چیرمانماق:** اؤره لماق، اؤره لیشیب کېتماق.
- چیریک:** عسکر، قوشین.
- چارسو:** تورت رسته لی بازار.
- حای:** اؤز ایچیگه آلگن، اؤره ب آلگن.
- چارقب:** تاس، زربفت؛ زر بیلن تیکیلگن کشته؛ شاهلر کییه دیگن زربفت تۆن.
- حارز:** امانلیک جای، سقله نیش جای، سیغینه دیگن جای؛ بویین یا که قۇلتیققه آسیله دیگن طومار.
- چاقین:** چقماق، یشین.
- حاشم:** یقین کیشی، بیرکیشی یانیده هر دایم بیرگه بؤلووچی؛ قبیله، اېل؛ مرتبه، درجه.
- چرگه:** آوچیلر تامانیدن آونی اؤرتده قمل قیلیب آلیش اوچون تشکیل اېتيله - دیگن حلقه، بو حلقه تشکیلیدن مقصد، قملگه آلینگن آونی قاچیش و قوتیلیش یؤللرینی بوتونله ی تۆسیب آلیشدیر؛ جرگه.
- حقد:** کینه، کېک.
- چورگانماک/چورکنمک:** کویماق، قاره - ییب کېتماق.
- حلم:** بومشاق طبیعتلیک، یوواشلیک، صبر و طاقت، صبرلیلیک.
- حُله:** بېزه کلی، نازک و نفیس کییم؛ ایپکلی نفیس متاع.

دابه: مينيله ديگن ياكه يوك تشيش اوچون ايشله تيله ديگن تورت اياقلى حيوان (آت، ايشك، تويه، خچير، ...)

دادك: قري قول، ايسكى غلام.

داروغه: شهر ترتيبيني نظارت قيلووجي، شب باش، گزمه.

داعي: ايستاوچي، طلب ايتووچي، خواهلاوچي، چقيرووچي، دعوت ايتووچي.

داغولي: الدهمچي، فريكار، عيار.

داو: قمار اويننده بير بار گروهه قوئيلگن پول مقداري.

دُرچ: قيمتلى تاشلر سالينگن قوطي؛ مج. آغيز، كونگيل.

درنا تالالا: شاوقين-سوران، توپالان، تره الله-يله.

درويش: بير طريقته باغلي آدم. اصل معناسي الله يولنده خاكسارليك و فقيرليكني قبول قيلگن كيمسه ني انگلته دي. ادبياتده درويش فراغت گوشه سيده ساكن، قناعت خزينه سي صاحبي، مرتبه ده سلطانندن يوكسك، معنويت پادشاهي، اوز يورتيده مسافر، خرقة پوش سيار صفتيده قلمگه آلينه دي.

حميت: عار-ناموسيني سقلش، اونى حمايه و محافظه قيليش.

حميده افعال و ذميمه خصال خاصيتي: يخشى فعللر و يامان خصلتلر خاصيتي دهمكدير.

خارخار: آرزو، تينچسيزلە نيش، كونگيل هيجاني؛ غم، قيغو.

خبط: عقلگه فتور بيتيش؛ ينگليش، خطا، آريش.

خدم: خادم، ايشجي.

خصال: خصلتلر، صفتلر، قيلقيلر.

خضاب: بوياق، رنگ؛ اوسمه، خينه.

خواجه كونين: ايكي دنيا اېگه سي دهمكدير. محمد بيغمير (عليه السلام) كوزده توتيله دي.

خوش: «خوش» سؤزي نينگ عربيچه يازيليشيده گي حرفلر ييغينديسندن «ابجد حسابي» بيلن هجري-قمري ۹۰۶ ييل چيقه دي.

دأب: قيليق، عادت.

دگه: دكانچه، غرفه.

دمار: تار-مار، يوق قيليش، محو ايتيش، هلاک قيليش.

ديو: لغوي معناسى — عبادت گنبدى: کليسا، بتخانه، مجازاً: ميخانه. تصوفده لسان عالمينى انگلته دى.

راتبه: کونده ليک تأمينات، نفقه، ايش حقى، معاش.

راغب: رغبتلنگن، يقين، خواهشلى، مايلى.

رامح: نيزه اېگه سى، نيزه باز؛ حرکتلى آتليق عسکر.

راوي: روايت قيلو وچى. قصه ايتو وچى.

رحمت للعالمين: عالمگه [الله نينگ] رحمت بولسين!

ردا: شيخلر، درويشلر بيلکە سيگه ياييب يوره ديگن پوته؛ درويشلر اوستگى کيمى.

رضا: تصوفده توکلدن کينگى مقام بوليب، سالک اؤز نفسى رضاسيدن کوتيليب، خدا اراده قيلگن، تقدير ايتگن نرسه لرگه راضى بوله دى (رضا قضانينگ اچقيلگيگه نسبتاً دل نينگ شاهليگيدير).

رضى الله عنه و کرم الله وجهه: الله اوندن راضى بولسين و الله اونى بويوک قيلسين!

رعونت: نادانليک، بيلميسيزليک، احمقليک.

رفعت القمر: آى نينگ يوکسکليگى.

رفق: ملايمليک، يوشاقليک، ياقيمليک.

رقت: ملايمليک، اينگيچکە ليک، نازکليک، يوشاقليک، کونگلى بوشليک.

رکيک: سست، ضعيف، لپشنگ.

رقال: نقطه و چيزيقلر چيزيب فال آچو وچى، فالبين، فالچى.

رند: دنيا ايشلرينى خوش کورگن کيشى. «غياث الغت» دن «رند شريعت قاعده لرينى، جاهلليک يوزه سيدن اېمس، آنکلى صورتده انکار قيلو وچى آدم، ديبيله دى. ادبياتده رند جاه و دولتنى کوزگه ايلمەگن خۇ فکر، عصيانکار روحيتلى، ميپرست، باده دن حقيقت سرمستى بوليب عشق صحراسى سرگردانلرى تيمثالیده کيله دى.

روح الامين: جبرييل (عليهم السلام) نينگ لقبى.

زاد: سفر توشه سى، يول خرچى.

سبعیت: يىرتقىچىلىك، وحشىلىك.
سبو: كۆزەچە، مى ايدىشى؛ مىج. مى.
سدەرە: يېتىنچى آسمانده گى بىر درخت.
سقوط: هجوم، حملة.

سفاهت: عقلسىزلىك، نادانلىك، ابلەلىك.
سلاسل: سىلسلەنىنگ كۆپلىگى،
 زنجىرلر، تىزىملر.

سلىطه: شلىطه، اويتسىز، سويوق ايلاق
 خاتىن.

سماع: اېشىتىش؛ اشولە، موزىك، رقص؛
 درويشلىرىنىنگ موسىقى، قوشىق، اۋىين بىلن
 ذكر اېتىشى.

سماك: ياروغ بىر يولدوز نامى.

سماك رامج: اېسكى نجومشناسلىكده اسد
 برجىده گى بىر يولدوزنىنگ نامى.

سُها: هولكر تۈپلىمىده گى يولدوزلردن
 اېنگ خىرەسى.

سەيغالماق / سايغالماق: صرفلنماق، خرج
 بۇلماق.

سۈكماق 1: حقارت قىلماق، يامان
 ساغىنماق.

زخّار: تۈلە، سىرسوو، تۈلقىلەنووچى
 دېنگىز.

زُمخت: مزەسى اينىگن، بوزىلگن.

زنگار: زنگارى (رنگ)؛ زنگ باسگن.

زهد: دنيا و اونىنگ لذتلىرى آرزولرىدن
 كېچىپ، طاعت-عبادت بىلن مشغول
 بۇلىشلىكنى انگلەتەدى. مشايخلردن جنيد:
 «زهد شوكة، ملكدن قول، طبعدن دل خالى
 بۇلغەى». زاهد پرهىزكار بۇلىپ، جسمانى
 حلاوت و لذتلىرىدن سقلنىپ، دنيا، مال و
 جاه، يار و اغيارنىنگ كۆپ و آزيگە پروا
 قىلمەيدى. محمد پىغمبر: «زاهد شوندهى
 كىمسەكە دنيا يعنى، اونده گى خىرىتلىرنى
 يېگىندە مومن دىنى ياكى كافردىنى او
 قۇرقمەيدى»، - دېگن اېكن.

زيچ: يولدوزنامە؛ جدول.

ساتر: ياپوچى، يىشرووچى.

سالار: عسكىر باشلىغى، قوماندان.

سانغى: يوپقە موز توتگن سوت؛ سىرابە.

سايرالناسنىنگ افعال و احوالى
كىفيتى: هر خىل طايىفە آدملىر فعل-
 اطوارى و احوالى كىفيتى دېمكىدەر.

سباع: يىرتقىچ و ياوايى حيوانلر.

سؤڤماق ۲: كييم ياكه باشقه تيكيلىگن نرسه نى اوشه تيكيش جاييدن اييرماق، سؤتماق.

سؤڤكونج: دشنام، فحش.

سؤلكه ي: آغيز سووى.

سېكرىماق: سكره ماق، خيزله ماق، آتله نيب توماق.

سېكىرماق: يېل چيقرماق، اؤسیرماق.

سينگدورمك (سينگورماق) ۱:

سينگديرماق، هضم اېتماق؛ اؤزلىتىرماق، يېديريپ يوبارماق.

سينگدورمك (سينگورماق) ۲: غم- چېكماق، قيغورماق.

سيورغال: پادشاهلرنيگ اوز يقين كيشيلريگه دايمي فايدهلنیش اوچون بيره ديگن بير و سووى.

سَيَّته: گناه، يامانلىك.

شايع: يايىلگن، ترقلگن، مشهور، آشكارا.

شباب: ييگيتلىك ايامى.

شَتَلخوار: شَتَل-قمارنى يوتگن كيشى ياكه بيرار منبعدن پول قؤلگه كيريتگن كيشى

تامانيدن يانیده گى كيشيلرگه بهريله ديگن پول، دشخوشى. شَتَلخوار- قمارخانه لرده دشخوشى آليب، كون كېچيره ديگن كيشى.

شحنة: قراوول باشليغى، پاسبان.

شراك: بوت نينگ بندى.

شريف الكونين: ايگى دنيا (بو و نريگى دنيا) ده مقدس- شريف انساندير.

شقاوت: بختسيزلىك، آمدسيزلىك؛ يره- مسلىك، يامانلىك.

شقي: بختسيز، آمدسيز؛ يره مس، بوزوقى.

شمس الملة والدين: ملت و دين قوياشى.

شنگرف: سيماب و گوگرد تركيبيندن يسلگن اره لشمه، قيزيل رنگ، نقاشلر و تذهيبكارلر ايشلته ديگن رنگ.

شونقار: آوچى قوشلردن بيرتورى.

شيخوخت: قريلىك، اېلىك ياشدن كېيىنگى عمر.

شيد: حيله، فريب، الداو.

شير ژيان: اچيغلى ارسلان، بيرتقيچ ارسلان.

شَيْن: كمچىلىك، نقصان، داغ.

شيون: ناله، فرياد.
صاعقه: يشين، چقماق.
صوت: لغوي معناسي — قمچي، قمچي اورماق. موسيقيده آواز، تاووش، كوي، آهنگ، دهمكدور.

صايم الدهر: ييل بويي روزه دار.
صدر: ديني مراسملرنى تېكشيره و چي كته منصبدارلر، محتسبلر، امر بالمعروف و نهى عن المنكر ملازملى.
صايحه: آواز، شاقين.
طالع: طلوع قیلووچي، چيقووچي، كورينووچي (كون، آي، يولدوزلر حقيده); بخت، اقبال، قسمت.

صديق: تصوفده سوزلري و ايشلري، بيلم و احوالي، روش و نيتلري، طبيعتي و اخلاقي توغرى بولگن كيشيلردير. صديقلر ولايت نينگ اعلى و نبوت نينگ ادني (قوي) درجه سيده توره ديلر.

صرصر: ساووق، كوچلي و قتيق شمال.
صعقه: هوشي باريش، بي هوشليك.
صغار: صغيرلر، كيچيكلر.

صلوات الله عليه و على آله و اصحابه الى يوم الدين: قيامت كوننده اونگه، اونينگ عايله اعضالري و صحابه لريگه الله نينگ صلواتلري بولسين.

صله/صلت: جايزه، عوض، ساورين.
صوت الحمير: اېشك آوازي.

عذوبت: سونينگ تازه له نيشي، تينيشي؛ مع. سوو اطافيده گي نرسه لر نينگ چوچوماغي.

- عرض:** آبرو، ناموس .
عزالا: شاوقين-سوران، غوغا، قبي-قوو .
- عزه من قنح:** قناعت قيلگن عزيز بؤله دي .
علوي: يوقاري، يوكسك، عالي، بلند؛ آسمان ويا روحانيتگه تېگيشلي .
- عس:** تونگي ساقچي، كېچه قراوولي .
عش: خفتن نمازي وقتي .
- عشق:** تصوفده طريقت نينگ اېنگ مهم مقاملريدن . اونگه فقط كامل انسان يېتيشه دي . بو مقامده عاشقده شونده حالت يوز بهره دي كه او اؤزیدن ييگانه، ناآگاه، زمان و مكاندن آزاد، محبوب فراقده كويه دي، يانه دي، اونگه يېتيشيشگه اينتيله دي .
- عصمت:** پاكليک، عفت .
- عطار:** مېركوري سياره سي . ميغالوژيده بولدوز يازووچيلرينيگ حاميسي حسابلنه دي . «دبير» دېب هم يوريتيله دي . عطارده حاكم بؤلگن برجلرده توغيلگنلر ذهنلي، حيله گر بؤلر اېميش . دوست يولدوزلري - قمر، دشمنلري شمس و زهره اېميش .
- عقبه:** تاغده گي آغير و قين يؤل؛ كته و آغير ايش .
- علاقه:** سله نينگ آرقه ياكه آلد تامانده آسيليپ توره ديگن قسمي، پيچ .
- عنا:** محنت، عذاب، مشقت، فينچيليك، عقوبت .
- عناد:** دشمنليک، قرشيليك .
- عناصر:** تورت عنصر (سوو، هوا، توپراق، آلاو) .
- عند ملك مقتدر:** قدرتلي شاه بيلن .
- عنيف:** قؤپال، دغل؛ اؤچه كيشو وچي .
- عيون:** كؤزلر .
- غباوت:** عقلسيزليک، كلته فهمليک، تېنتكليك .
- غدار:** الدهمچي، خيانچي؛ بي رحم، ظالم .

فلىتو كلّ على الله: الله گە توكل قىلىسىن.

فواكه: مىۋەلەر.

قابوغ: قىۋۇغ، پۇش.

قاتماق: قىيىقلىشماق، قاتماق؛ موزلەماق؛ بىر نىرسە نى يىنە بىر نىرسە گە قاتىشتىرماق؛ ارە-لىشتىرماق، قۇشماق.

قازغانماق: قازانماق، قۇلگە كىرىتماق، حاصل قىلماق.

قازغىنماق: باشلەماق، پىدا قىلماق، ۋىجۇدگە كېلىتىرماق.

قال رسول الله: الله نىنگ اېلچىسى، يىنى پىغمبەر دەدى.

قال الله: الله دەدى.

قاماق: يايىق، ساقچى؛ بېلگىلى اۋسىملىك، قىماق.

قاۋوشماق: بىرىكىماق، بىرگە بۇلماق، تۇپلنماق؛ يارگە يېتىشماق.

قايم الليل: كېچەسى بىزار.

قباىح: قىيىلەر، يامانلەر، كۆرىمىسىزلىر.

قحبه: بوزۇق، فاحشە خاتىن.

غدر كىش: مىكار، خىلەگر، الداۋچى، نىرنىگىزار.

غىضنفر: شىر، ارسلان، اسد.

غفر ذنوبه ۋ ستر عيوبه: گىناھلىرىدىن كېچىپ، غىبلىرىنى بېكىتىسىن.

غلو: غلۇ، قىي-چۇۋ، تۇپلان، ھىجۇم، ياپىرىش؛ خىددىن، كېگىرەدىن آشىش.

غىنچى: كىسكى، اىپنى غىجىپ اۋمەسى اۋچۇن ايت ارقانىگە باغلانگىن ياغاچ.

فاستقىم كىما امرت: سېنگە بۇيرۇق قىلىنكەندېك تۇغرى بۇل.

فخر الملة والدین: مىلت ۋ دىن افتخارى.

الفرار ممّا لا يطاق: طاقت قىلىپ بۇلمىس نىرسەدىن قاچىش.

فرتوت: جۇدە قىرىپ، ايشىدىن چىقىپ قالگىن.

فرجه: تېشىك، درز.

فزع: قۇرقىنىچ، دىشت، ۋىم؛ قىغۇ نىتىجە سىدە يۈز بېرگىن صبر-طاقتىسىزلىك.

فسقه: نىھايت فاسق، فساق.

فضايح: فضىحتلەر، رسوالىكلەر.

قد رحم الله من انصف: انصاف قيلگنگه
الله رحم قيله دى سوزلرى آصف اوزوگيگه
نقشلنگن.

قدس الله تعالى ارواحهم: الله تعالى اولر
نينگ روحلرينى مقدس قيلسين.

قدس سرهما: الله قبرينى مقدس ايله سون.
قُدوه: پيشوا، باشلىق، رهبر.

قلتان: توبن، رذيل، پست.

قلق: بې حضورلىك، تينچسىزلىك،
خواب.

قناعت: قسمتدن راضى بوليش، نفسدن
واقفلىكدير. آزگه قانعلىك قناعتدير.

قوال: چېچنلىك بيلن اوزاق سوزلاوچى،
سؤزه مال؛ صوفيلرينىنگ ذكر و سماع دوره-
سيده حافظلىك قيلووچى.

قوتوز: قوتورگن، تېله بؤلگن.

قوزغون: قرغه سيمانلر عايله سيگه منسوب
اوليمتيكخور قوش؛ مج. حرام. حلالنى
فرقيگه بارمهى، اؤز فايده سيني اؤيلب
ايش قيله ديگن آدملرگه نسبتاً قوللنيله دى.

قويون: قتيق اويورمه لى شمال، اويورمه.

قوتاس: آت يالى ياكه دميگه اؤتكزيله-
ديگن، آلتيندن ايشلنگن زينت اسبابى.

قيراغ / قيراق: قيرغاق، چېت، چېگه.

كافي: كفايه قيلرلى، يېترلى.

كبريا: اولوغلىك، بويوكلىك.

كحل: سورمه.

كذاب: يالغانچى، اؤته يالغانچى.

كذب المنجمون: منجملر، يالغان
گييره ديلر.

كرام الكاتبيندين: مسلمانلرينىنگ ايگى
يېلكه سيده اؤتيرگن ايگى فرشته (اؤنگ
يېلكه ده گيسى ثواب ايشلرينى، چې
يېلكه ده گيسى گناه ايشلرينى يازيب بارر
اپكن).

كرامند: نجيب، جوانمرد، همتلى،
قدرلى، قيمتلى.

كريه: خونيك، كؤنگيل اينيتووچى؛
جيركنچ.

- كفتار:** سیرتٲان؁ یاوايي ایت.
- كلكل:** بلند آوازیلن تارتیشوو باشلش؁ یامان و بهوده ایتیشوو.
- کماهي:** خودي اؤشندهي؁ اؤزحالیده؁ عیناً؁ تؤلوق.
- کنوز:** کنزلر؁ تۉپلنگن مال-نرسهلر؁ خزینه-لر.
- کولاچ:** حلواگه اؤخشش بیر تورلي شیرینلیک؛ بادام و قیماق سالیب قیلینگن کولچه.
- کولاگاج/کوله گچ:** کولووچي؁ کوله غان.
- كهولت:** تنبلیک؁ سستلیک؛ قریلیک.
- کیریپچ:** خشت.
- کیمسان:** آلتینگه اؤخشش سریق یلتیراق مادّه بؤلپب؁ میدهلل؁ نرسهلرگه آلتین توسلي بۇیاق بهریش اوچون ایشله تیهلدهي؛ برونز(برنج).
- کیاست:**
- گردیزدي:** عیاللر یاپینه دیگن تور رومالگه اؤخشش بیرخیل نفیس رومال.
- گَزک:** گز؁ مي کٲیدن تناول ایتیه دیگن تاتلي شیرینلیگ.
- گونش:** قویاشا آفتاب.
- گونگرانمک:** عضبلنماق؁ اچیققله نیب اؤز-اؤزیدن گیرماق.
- لا و نعم:** لا-«یؤق»؁ نعم-«هه» دٲمکدیر.
- لااله:** معبود یؤق.
- لامع:** یلتیراق؁ یرقیره دیدیگن؁ پارلاق نور بهرووچي.
- لچک:** خاتین- قیزلرنینگ باشیگه اؤره له-دیگن کیچیک قرس؁ رومال.
- لحم:** گوشت؁ اٲت.
- لم یزل و لایزال:** دایمي بار و یؤقالیشگه محکوم اٲمس.
- لمعات:** لمعللر؁ یالقینلر؁ شعله لر؁ پارلاقلیکلر.
- لوٲ:** افلاسلیک؁ مردارلیک.

- لوند:** بوش، یلقاو، دنگسه؛ بباش کیشی.
- لؤلئ:** مج. شوخ سبگیلی.
- لینت:** یومشاقلیک، ملایملیک (تیل و سؤز حقیده)
- لئیم:** خسیس، پست، ناکس.
- ما خلق الله:** الله تامانیدن یره تیلگن.
- ماسوی الله:** الله دن اؤزگه.
- ماشا ذالک فضل الله یؤتیه من یشاء:** بو الله نینگ فضیلتیدور، اونی خواهله گن کیشیسیگه بهره دی.
- مالاکلام:** قطعی، سؤز سیز، قیتریلمه یدیگن.
- ماموغ/ماموق:** پخته.
- ماینطق عن الهوی:** عشق حقیده گیریله دیگن نرسه.
- مآل:** مفهوم، مضمون؛ آخر، نتیجه، عاقبت.
- مباینت:** ایریلیک، بیراقلیک، تفاوت.
- میرا:** خالی، آزاد، بیرار نرسه گه یؤلیقمه گن، پاک.
- میرز:** حاجتخانه، بیت الخلاء، طهارتخانه.
- میرم:** قیستاوچی، شیلیقم.
- میهوت:** حیران قالگن، حیرتلنگن.
- المتخلق باخلاق الله:** الله نینگ اخلاقلرینی قبول قیلگووچیلر، دهمکدیر.
- متعسر:** قیین، مشکل.
- متفرقه فواید و امثال صورتی:** خیلمه-خیل فایده لر و حکمتلی سؤزلرنینگ کؤرینیشی دهمکدیر.
- متنبیه:** آگاهلنتیریلگن، اویغاق.
- متواری:** پراکنده، ساجیلگن، ترقاق.
- منهور:** جسور، ددیل؛ رحمسیز، غضبلی.
- مجتهد:** بیرار ایشده تیریشووچی، سعی و غیرت کؤرسه تووچی؛ دینی قاعده لر بؤیسه قرار چیقرووچی.
- مجد:** تیریشووچی، سعی و حرکت قیلووچی.

- مخبر صادق:** صداقتلی خبر ییتکزووچی .
- محمد پیغمبر (علیه السلام):** گه نسبتاً قؤلنیلهدیگن عباره .
- مخدرد:** پرده نشین، مستوره، یوزینی هیچ کیمگه کورستمه گن عیال .
- مخل:** خلل بپرووچی، خله قیت یپکزووچی، مزاحم .
- مخوف:** خوفلنگن؛ اؤره ب آلینگن، چیرملنگن .
- مداهنه:** ایکی یوزلمه چیلیک، تیل یاغلمه چیلیک .
- مداین:** مدینه لر، شهرلر .
- مدبر:** ایشی آرقه گه کبتگن، بختسیر .
- مذموم:** یامانلنگن، نفرتلی، یامان .
- مَوْقَّع:** یماقلی کییم، یماق- قوراق قیلیب تیکیلگن کییم .
- مستأجر:** اجاره دار، کرا نشین .
- مستراح:** حاجتخانه .
- مستسقی:** سووتیلاوچی، سووساق، چنقاق .
- مستغرق:** عرق بؤلگن، چؤمیلگن .
- مسکر:** مست قیلووچی ماده و ایچیملیکلر .
- مسلمه:** درحقیقت، چیندن هم، حقیقتاً .
- مسلوب:** اجره تیپ تشلنگن، اجره تیپ یوباریلگن، یولیب آلینگن .
- مشاطه:** قیز و کهلینلرینگ ساچلرینی تره ب، آرا بپرووچی، بهزه نتیرووچی، پردازچی (خاتین) .
- مشتق:** باشقه بیر سؤزدن کهلپ چیققن (حال بؤلگن)، یسلگن .
- مشعوف:** عقلسیر، دیوانه؛ بیرار ایشگه حدسیز بهریلگن .
- مشوش:** تشویشلی، پریشان .
- مصحف:** قرآن کریم .
- مصقل:** صیقل، جلا بپرووچی، سیلقلاوچی .
- مضحک:** کولگیلی، مسخره، قیزیق .
- مطایبه:** شوخلیک و گؤزلیک بیلن بؤلگن علاقه لر .

مطعون: طعنه قيلينگن، عييلنگن، خورلنگن.	مفتى: فتوى بپرووچى، شرايط حكيمى بيان ايتووچى.
مع القصد: قصد بيلن، قصداً دېمكدير.	مفرط: جوده آرتيق، حددن تشقري، افراط درجه ده گى، اؤته كهنگن.
معتكف: كيشيلردن چېكينگن، عبادت اوچون خلوتگه چېكينگن.	مفسقه: فسق و فساد جايى، فسادخانه.
معجب: عجبلىتيرووچى؛ خودبين، خودپسند.	مقبل: اقباللى، بختلى.
معجون: تورلى اؤسيمليك، ميوه و باشقه نرسه لرنى قوشيب خميرلنگن، تيارلنگن نشئه لى ماده.	مقربين: يقين تورگلر، دوستلر.
معزاً: بؤش، خالى؛ يلغاچ، آچيق.	مقري: قرائت قىلووچى، تاووش چيقريب اؤقووچى، قارى.
معركه: اوروش ميدانى؛ آدملىر تۇپلنگن جاي؛ ييغين.	مقنوع: قناعتلىتيريلنگن، ايشانتيريلنگن.
معشر: گروه، جماعت؛ كيشى نينگ يقينلىرى، بيرگه يشه يديگنلىرى.	مكابره: كبرله نيش، اؤزيگه بنا قۇييش، كته ليك قىليش.
مغبون: الدهنگن، ضرر كؤرگن.	مكرمات: حرمت، شرف، عزت.
مُغْتَنِم: اؤلجه آلگن، بير نرسه نى غنيمت بىلووچى، بيتدن فايده لنووچى.	ملكوت: پادشاهليك، ابگه ليك، تصرف؛ فرشته لر عالمى.
	ملمع: روشن، يلتيره گن، پارلاق؛ هر مصرع ياكه بيتى باشقه بير تيلگه ايتيلگن شعر.

- مُمد:** یاردمچی، کۆمک اېتووچی، مدد بېرووچی؛ چۆزووچی.
- مُودّی:** ادا اېتووچی، جایيگه يېتکرووچی، تولاوچی.
- ممل:** ملال کېلتیرووچی، زېریکتیروو-چی؛ آرتیقچه اوزون گپ.
- میخوش:** ناردان، ناردان چوچوک (مزه)
- نازش:** نازلەنیش، اېرکەلەنیش؛ یالواریش.
- منادی:** بیرار خبرنی بلند تاووش بیلن اعلاّت اتووچی، جارچی.
- ناقه:** اورغاجی تویه، عموماً تویه.
- منازعت:** نراعلشو، جنجل، تارتیشوو.
- ناکاه:** ناکاسته، تۆلیق، آزه یتیریلمه گن.
- منزوي:** چېکینگن، خلقدن چېتلشگن، خلوتگه چېکینگن.
- نزع:** آلیش، سوغوریب (یولیب) آلیش، جاننی آلیش.
- منکوب:** بختسیز، عذابگه قالگن؛ قیینچیلیکلرگه یؤلیققن، خراب.
- نسر:** کرگس، بلند پرواز قیلەدیگن اؤلیمتیکخور قوش.
- مواسا:** یخشیلیک، کېلیشیش؛ مدد، یاردم، کۆمک.
- نسیان:** اونوتماق، اېسدن چیقیریش.
- موالي:** مولویلر، اېگەرلر، دوستلر، اېگەلیک قیلووچیلر.
- نعال:** نعللر، ایاق کیملری؛ مجلس نینگ قویی قسمی، اوی نینگ کفشکنی.
- موحش:** قۇرقینچلی، وحشتگه سالووچی.
- اعمالنا:** اللّہ دین نفسلریمیزنینگ یاووزلیکلری و ایشلریمیزنینگ یامانلیگیدن سقلنیشنی سؤره یمیز.
- موقفور:** کۆپ، فراوان، مۆل.
- مهمل:** معناسیز، بیرنرسه گه دلالت اېتمه یدیگن، تشلندیق.

وحدہ لاشریک لہ لا الہ الا اللہ: او یگانہ دور
و او نینگ شریکی یوقدور. اللہ دن اوزگہ الہ
یوقدیر.

وداد: محبت، دوستلیک.

ولایت اہلی: اولیالر اہلی. ولی-دوست،
تصرف صاحبی و امیر معنالیگہ ہم اہگہ.
اللہ نینگ ۹۹ اسمیدن بیریدیر. اولیالر اللہ
نینگ امرلرینی امتلرگہ توشونتیرہ دیلر. حق
بیلن خلق آره سیده بیر معاملہ دیر.
پیغمبرنینگ ولایتی نبوتیدن اوستوندیر،
دہگن توشونچه بار. ولیلر اللہ حکمیگہ
مطلقا رعایت ایتیشلری لازم.

ولدت فی زمن السلطان العادل: عادل
سلطان زمانیدہ توغیلش دہمکدیر.

هل جزاء الاحسان الا الاحسان: یخشیلیک
قناتلری یوق بؤلہ یدینگن و یوق
بؤلہ یددی.

هودی: تویہ چیلر اشولہ سی.

هور: قیزیشیش، غضب.

نغم: نوا، آهنگ، کوی، ترانہ.

نفیر: یامان و وہیمہ لی آواز؛ نالہ، فریاد،
ییغی؛ جماعت، گروه؛ نفرتلنووچی.

نقود: نقدنینگ کویلیگی، نسیہ نینگ
صدی، قؤلده گی پول.

نکال: عذاب، عقوبت؛ رسوالیک و
شرمندہ لیک، اویت.

نمام: چقیمچی، منافق، خبرچین.

نوائب: مصیبتلر، قیغولر.

نوراللہ مرقده و قدس سرہ: اللہ اونینگ
یاتگن جایینی نورگہ چؤمدیریب، قبرینی
مقدس ایلہ سین.

نہیف: آریق، آزعین؛ ایشدن چیققن،
نازک، نیمجان.

واجب الاجتناب: قاقیش، اوزاقلشیش
لازم بؤلگن.

وافی: ییترلی، توگل؛ سؤزیدہ تورووچی،
وفالی.

وجد: شوق و ذوق حالتی، هیجان.

يساغ/ياساق(يساق): منع قىلىش؛ قرار،
ترتيب، قانون؛ جزا، جريمە؛ سالىق،
مالىە؛ حربى انتظام، جنگاورلەر ترتىبى.

يسال(ياسال): قطار، صف.

يغما: تالان- تاراج، بوزغونچىلىق.

يل: قهرمان، پهلوان، بهادير.

ينگشەماق/يانگشاماق: سيرهماق.

ينگىلماق/يانگىلماق: ينگىلشماق، ادە-
شماق، خطا قىلماق، سۇزدن قىتماق.

يوكونماق/يوكونماق/يوكونمك:

اېگىلماق، احترام- تعظيم يوزەسىدن
اېگىلماق، تيز چۆكماق.

يۇخسوللىق: نادارلىق، قشاقلىق،
كمبغلىق.

يۇرتاغ/يۇرتاق: يۇرتەدىگن، يۇرتاقى.

يېلپوغۇچ: اېلپىدىگن، صنعى يېل حاصل
قىلەدىگن بويوم، پگە.

يىقۇق: يىقىق، يىقىلگن، بوزوق، ويرانە.

يأجوج و مأجوج: افسانەلرگە كۆرە
خونىك بشرەلى، بدھىيت، ھمە نرسەنى
نابود قىلووچى آدمخوارمخلوقلەر دىر.

ياراد: موسيقە اسبابى.

يارماق/يارماغ: تنگە، پول، اقچە، مېدە
اقچە.

ياساوول(يساوول): انتظام سقلاوچى،
قۇرىقچى.

ياغلىق: رومال، رومالچە، ياولىق، درە.

يانماق ۱: (اؤت) كويماق.

يانماق ۲: قىتماق.

يانماق ۳: كېتماق.

يانماق ۴: قىرىلماق، اېگىلماق.

يانه آلماق ۱: كويه آلماق.

يانه آلماق ۲: قىتە آلماق.

يانه آلماق ۳: تەغىن(ينە آلماق).

ياوغان: ياغسىز آوقت.